ئوقۇ!

ئۇشبۇ كىتاب ئېلكىتاب تورى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

ئەزىز ئوقۇرمەن، ئۇشبۇ كىتاب ئاپتورنىڭ رۇخسىتى ۋە تەلىپى
بىلەن ئېلكىتاب توردا تۇنجى بولۇپ تارقىتىلدى.

ئېلكىتاب تورى ئادرېسى:
www.elkitab.org

ئېلكىتاب

ئېلكىتاب تورى ئادرېسى:
www.elkitap.org

گېرمان تىلى گراماتىكىسى

« تولۇق نۇسقىسى »

ھىببۇللا ئابلىمىت

كىرىش سۆز :

قولىڭىزدىكى بۇ ، نېمىس تىلى گراماتىكىسى دىگەن كىتاب ، گېرمان تىلىنى ئۆگەنگۈچىلەر ئۈچۈن پايدىلىنىش ماتېرىيالى بولۇپ ، گېرمان تىل گراماتىكىسى ، ئۇيغۇر تىلىدا ئۇمۇمىي يۈزلۈك چۈشەندۈرۈلگەن كىتابتۇر .

بۇ كىتاب گېرمان تىلىدىكى سۆزلەر ئارتىكىللىنىڭ ئۆزگۈرىشى ، سۆزلەرنىڭ ياسىلىشى ۋە تۈركۈملەرگە بۆلۈنىش ھەققىدە قائىدە -قانۇنىيەتلەرنى ئۆگۈتىدۇ ۋە جۈملىنىڭ ياسىلىشى ، جۈملىنىڭ مەزمۇنى ۋە تۈرلىرى ھەققىدە قائىدە — قانۇنىيەتلەرنى ئۆگۈتىدۇ ، گېرمان تىلى دونيا تىللىرىدىن بىرى بولۇپ ، بۈگۈنكى كۈندە 120- مىليون كىشى تەرپىدىن قوللىنىدۇ ، يېقىن ۋاقىتلاردا بىز ئۇيغۇرلاردىنمۇ گېرمان تىلىنى ئۆگىنىشكە قىزىقىۋاتقان ياشلىرىمىز كۈندىن -كۈنگە كۆپىيىۋاتىدۇ ۋە گېرمانىيەگە ئۇيغۇرلاردىن ئوقۇشقا چىقىۋاتقانلارنىڭ سانى ئارتىۋاتىدۇ ، مۇشۇنداق بىر ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇپ ، خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىنغان :

(Deutsch-Chinnesisches Wörterbuch)

گېرمان تىل دەرسلىك كىتاۋى:

Themen Neu Lehr und Übungsbuch تۆرۈك تىلىدا نەشر قىلىنغان

« Qolay Germanche » ئۇيغۇرچە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىك كىتابى 1-2-3- قىسىم ، ئۇيغۇر تىلى قاتارلىق كىتابلاردىن پايدىلىنىپ ، بۇ كىتابنى تۈزۈپ چىقتىم ، 1- قېتىملىق نەشرى شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتىتى تەرپىدىن 2004 - يىلى 4 - ئاينىڭ 15- كۈنى بېسىلغان بولۇپ ، لېكىن بەزى خاتالىقلاردىن خالىي ئەمەس ئىدى ، بۇ كىتاپ يەنە www.biliwal.com بىلۋال تور بېتىدىمۇ ئېلان قىلىنغان ، بۇ قېتىم مەن ئانا ۋەتىنىمدىكى نېمىس تىلىنى ئۆگىنىشكە قىزىقىۋاتقان ۋە گېرمانىيەدە ئوقۇشنى

ئۇيلىشۋاتقان، ياشلارغا پايدىسى بۇلۇپ قالارمىكىن دەپ ئويلاپ بۇ www.sirdashlar.com
سىرداشلار تور بېتىگە قۇيدۇم ، چۈنكى بۇنداق قىلغاندا ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى قېرىنداشلارنىڭ پايدىلىنىشى
ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى شارائىت هازىرلانغان بولىدۇ ئەلۋەتتە ، شۇنداقتىمۇ يەنە بۇ كىتابتا سەۋيەنىڭ يېتەرلىك
بولمىغانلىقى تۈپەيلىدىن بەزى كەمچىلىكلەر — خاتالىقلار بۇلۇشى تەبئىي ، دوسلارنىڭ قىممەتلىك پىكىر-
تەلەپلىرىنى بېرىشىنى ئۈمۈت قىلىمەن ۋە ئاخىردا گېرمان تىلى ئۈگۈنۈشكە قىززىققان ۋەتەنداشلىرىمغا ئالللاھتىن
ساغلام ئەقىل ۋە تىرىشچانلىق تىلەيمەن .

هۆرمەت بىلەن : هېبىبۇللا ئابلىمىت

گېرمانىيە - مىيۇنخېن 2009 - يىل 4 -ئاينىڭ 3- كۈنى

München- Deutschland

قۇشۇمچە : بۇ كىتاب ئەسلى لاتىن ئۇيغۇر يېزىقىدا بۇلۇپ ، مەن ئۇنى ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمنىڭ تېخىمۇ ياخشى
پايدىلىنالىشى ئۈچۈن ئەرەپ -ئۇيغۇر يېزىقىغا ئالماشتۇردۇم ، خۇدادىن بارلىق ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمنىڭ ئەقلىنى
ئېچىشنى . قېرىنداشلىرىمنىڭ ياقا يۇرتلاردا تىلسىزلىق ، بىلىمسىزلىك ئازابىنى تارتماسلىقىنى ئۈمۈت قىلىمەن.

هۆرمەت بىلەن : T-U-LOP

گېرمانىيە - خەيدېلبېرگ

Heidelberg-Deutschland

1

Inhaltsverzeichnis

(مۇندەرىجە)

1. Das Substantiv

(ئىسىم)

1.1. Artikel

(ئارتىكېل)

1.2. Das Geschlecht der Substantive

(ئىسىملارنىڭ جىنسىيەتلىرى)

1.3. Der Gebrauch des Artikels

(ئارتىكېلنىڭ ئۇقۇلىشى)

1.4. Der Singular und Plural

(بىرلىك ۋە كۆپلۈك ئىسىملار ئارتىكېل)

1.5. Deklination der Substantive

(ئىسىملارنىڭ كېلىش چۈشۈمچىلىرى)

1.6. Gleichlautende Substantive

(شەكىلداش ئىسىملار)

2. Das Adjektiv

(سۈپەت)

2.1.Gebrauch Adjektivs

(سۈپەتلەرنىڭ ئىشلىتىلىشى)

2.2. Die Arten der Adjektive

(سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىرى)

2.3. Die Deklination des Adjektivs

(سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىنىشى)

2.4. Die Komporation der Adjetiv

(سۈپەت دەرىجىلىرى)

3 . Das Verb

(پېئىل)

3.1.Die Gruppe der Verben

(پېئىللارنىڭ گۇرۇپپىلىرى)

3.2.Die Bildung der Verbformen

(پېئىل ئۆلگۈلىرىنىڭ قۇرۇلمىسى)

3.3.Der Modus

(پېئىلنىڭ ئۆلگۈسى)

3.4.Das Genus

(پېئىلنىڭ باشلىنىشى)

3.5. Die Modalverben

(مودال پېئىل)

3.6.Reflexive Verben

(ئۆزلۈك پېئىل)

3.7.Trennbare und untrennbare Verben

(ئايرىلىدىغان پېئىل ۋە ئايرىلمايدىغان پېئىل)

3.8.Die Rektion der Verben

(پېئىللار ۋە ئىسىملارنىڭ كېلىشلىرى)

4.Das Pronomen

(ئالماش)

4.1.Das Personalpronomen

(شەخسلىك ئالماش)

4.2.Das Reflexivpronomen

(ئۆزلۈك ئالماش)

4.3.Das Possesivpronomen

(ئىگىلىك ئالماش)

4.4.Das Demonstrativpronomen

(كۆرسىتىش ئالماش)

4.5.Das Interrogrativpronomen

(سۇئال ئالماش)

4.6.Das indefinite Pronomen

(بەلگىسىز ئالماش)

4.7.Das Relativpronomen

(مۇناسىۋەت ئالماش)

5.Das Adverb

(رەۋىش)

5.1.Die Lokaladverbien

(ئورۇن رەۋىشلىرى)

5.2.Die Temporaladverbien

(ۋاقىت رەۋىشلىرى)

5.3.Die Modaladverbien

(ھالەت رەۋىشلىرى)

5.4.Die Kausaladverbien

(سەۋەپ رەۋىشلىرى)

6.Die Präpositionen

(ئالدىن قۇشۇلغۇچىلار)

6.1.Präpositionen mit dem Akkusativ

(چۈشۈم كىلىش تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قۇشۇلغۇچىلار)

6.2.Präpositionen mit dem Dativ

(كېلىش قۇشۇمچىلىرىنى تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قۇشۇلغۇچىلار)

6.3.Präpositionen mit Dativ oder Akkuzativ

(كېلىش ۋە چۈشۈم كىلىش قۇشۇمچىلىرى بىلەن كىلىدىغان ئالدىن قۇشۇلغۇچىلار)

6.4.Präpositionen mit dem Genitiv

(ئىگىلىك كىلىش تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قۇشۇلغۇلچىلار)

7.Die Konjunktion

(باغلىغۇچىلار)

7.1.Nebenordnende Konjunktion

(تەرتىپكە سالغۇچى باغلىغۇچىلار)

7.2.Die Satzteilkonjunktionen

(جۈملە تەركىۋىدىكى باغلىغۇچىلار)

7.3.Infinitivkonjunktionen

(تۇراقسىز يىلتىز باغلىغۇچىلار)

7.4.Unterordnende Konjunktionen

(بېقىندى باغلىغۇچىلار)

8.Die Interjektion

(ئىملىق سۆزلەر)

9.Die Wortfolge im Satz

(جۈملە بۆلەكلىرى)

9.1.Die Wortfolge im Hauptsatz

(باش جۈملە بۆلەكلىرى)

9.2.Die Wortfolge im Nebensatz

(بېقىندا جۈملە بۆلەكلىرى)

4

گېرمان تىلى ئېلىپبەسى لاتىن ھەرپلىرى بىلەن يېزىلغان ، گېرمان تىلى ئېلىپبەسى «26» ھەرپتىن تەركىپ تاپقان :

چوڭ ھەرىپ ۋە كىچىك ھەرىپ ئوقۇلىشى :

A a (a)

B b (be)

C c (tse)

D d (de)

E e (e)

F f (ef)

G g (ge)

H h (xa)

I i (i)

J j (yot)

K k (ka)

L l (él)

M m (em)

N n (en)

O o (o)

P p (pé)

Q q (ku)

R r (r)

S s (es)

T t (tée)

U u (u)

V v (fau)

W W (wé..)

X x (iks)

Y y (üpsilon)

Z z (tsét)

1. سۇزۇق تاۋۇشلار :

a, e, i, o, u, ä , ö , ü

بۇ سۇزۇق تاۋۇشلاردىكى ä نىڭ ئوقۇلىشى e گە بىراز ئوخشايدۇ.

Kese (kézi) دەپ ئوقۇلىدۇ

Wehlen (wélin) دەپ ئوقۇلدۇ

ai, ay دەپ ئۇقۇلدۇ (ay) هەر ئىككىسى

Mai (may)

Bayern (bayérn)

ei, ey دەپ ئۇقۇلدۇ (ay) هەر ئىككىسى

klein (klayn) دەپ ئوقۇلدۇ

Meyer (mayér)

eu , äu (oy) دەپ ئوقۇلدۇ

5

Leute (loyte)

heute (hoyté)

leuten (loytén)

ie (i) دەپ سوزۇپ ئوقۇلدۇ

Bier (bi..r)

hier (hi..r)

ئوقۇلۇشتا دىققەن قىلىشقا تىگىشلىك ئۈزۈك تاۋۇشلار .

J (y) دەپ سوزۇپ ئوقۇلدۇ

Jahr (ya..r)

Jeder (yé..dir)

Q (ku) دەپمۇ ئوقۇلدۇ

Bequem (békvem)

Quelle (kuélé)

S سۆز ۋە بۇغۇملارنىڭ بېشىدا كەلگەندە (Z) دەپ ئۇقۇلىدۇ.

See (zé..)

Singen (zingén)

lesen (lézen)

باشقا ھاللاردا (S) دەپ ئوقۇلىدۇ .

ist (ist)

Kiste (kisté)

ئۇيغۇر تىلىدا بولمىغان بۇ (ß) ھەرىپ ئىككى دانە(SS) ئۇقۇلىدۇ .

يالغۇزكەلگەندە (sharfes es) ياكى ((es-tset) دەپمۇ ئوقۇلىدۇ ، سۆز ئىچىدە (S) دەپ تەلەپپۇز

قىلىنىپ سۇزۇپ ئوقۇلىدۇ.

groß (gro..s)

fleißig (flaysih)

(f) V دەپ ئوقۇلىدۇ . بەزى يەردە (V) دەپمۇ ئوقۇلىدۇ.

Vater (fa..tér)

Vase (va..zé)

W (w) دەپ ئوقۇلىدۇ

Welt (wélt)

X (ks) دەپ ئوقۇلىدۇ

Taxi (taksi)

Z (ts) دەپ ئوقۇلىدۇ

Zwei (tsvay)

Zimmer (tsimér)

بەزى ئۇزۇك تاۋۇشلار قوشۇلۇپ يېزىلسا باشقىچە ئوقۇلىدۇ.

ch (x) دەپ ئوقۇلىدۇ

ich (ix)

6

acht (axt)

chs (ks) دەپ ئوقۇلىدۇ

sechs (zéks)

ck (k) ئوقۇلىدۇ

Brücke (brüki)

Sp (shp) ئوقۇلىدۇ

sprechen (shpréxén)

st (sht) ئوقۇلىدۇ

Stuhl (shtu..l)

sch (sh) ئوقۇلىدۇ

schreiben (shraybén)

schön (shö..n)

يۇقارقىلاردىن باشقا يەنە ئالاھىدە ئوقۇلىدىغان نۇرغۇن ھەرپلەر بولۇشى مۇمكىن ، بۇنى ئۆگىنىش جەريانىدا تولۇقلاپ ماڭىمىز.

1.DAS SUBSTANTIV (ئىسىم)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ، ۋەقە ھەم ھادىسىلەرنىڭ ناملىرىنى بىلدۈرىدىغان سۆزلەر ئىسىم دەپ ئاتىلىدۇ .

ئۇيغۇرتىلىدا مەنە جەھەتتىكى ئىخچاملاش خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ، خاس ئىسىم (مەسىلەن : تارىم) ۋە ئۇمۇمىي ئىسىم (مەسىلەن : ئادەم) دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ .ئىسىملار ئۆزىنىڭ تۈزۈلۈشى ھەم تەركىۋىگە قاراپ تۈپ ئىسىم (مەسىلەن : كەپتەر) ۋە ياسالما ئىسىم (مەسىلەن : كەپتەرۋاز) دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ ، گېرمان تىلىدا ئىسىملارنىڭ بۆلۈنىشى ئارتېكىلغا قاراپ ئەرلىك جىنس كاتېگورىيىسى ، ئاياللىق جىنس كاتېگورىيىسى ، جىنسىيەتسىز كاتېگورىيىسى دەپ بۆلۈنىدۇ .

1.1 ARTIKEL ئىسىمنى ئىنىقلايدىغان باغلىغۇچى (گېرمان تىلىدا پۈتۈن ئىسىملارنىڭ ئالدىغا Artikel der ,die ,das) قويۇلۇپ يېزىلىدۇ ، بۇ ئۇيغۇرچە بىلەن پەرقلىنىدۇ .

der Mann (ئادەم : ئەر)

die Frau (ئايال)

das Kind (بالا)

das Haus (ئۆي)

der Stuhl) (ئورۇندۇق)

die Tür) (ئىشىك)

der Hund (ئىت)

die Katze (مۈشۈك)

ئىسىملار كۆپلۈكنى بىلدۈرىدىغان ئارتېكىل die بولۇدۇ .

die Mutter (ئانىلار)

die Katze (مۈشۈكلەر)

گېرمان تىلىدىكى ئارتېكىل ئۈچ تۈرلۈك :

der bestimmte Artikel

ئېنىق بولغان ئارتىكېل : der – die - das

der Unbestimmte Artikel

ئېنىق بولمىغان ئارتىكېل : ein - eine - ein

der Unbestimmte Artikel mit Verneinung

بۇلۇشسىز ئارتىكېل : kein keine kein

مەسىلەن :

der Vater (دادا)

ein Vater (بىر دادا)

kein Vater (دادا ئەمەس)

das Buch (كىتاب)

ein Buch (بىر كىتاب)

kein Buch (كىتاب ئەمەس)

die Mutter (ئاپا)

eine Mutter (بىر ئانا)

keine Mutter (ئاپا ئەمەس)

ئارتىكېللارنىڭ جۈملە ئىچىدە كېلىشى:

Das ist ein Stuhl (بۇ بىر ئورۇندۇق)

Das ist kein Stuhl (بۇ بىر ئورۇندۇق ئەمەس)

Das ist ein Bild (بۇ بىر رەسىم)

Das ist kein Bild (بۇ بىر رەسىم ئەمەس)

Das ist eine Lampe (بۇ بىر چىراق)

Das ist keine Lampe (بۇ بىر چىراق ئەمەس)

12.Das Geschlecht der Substantive

(ئىسىملارنىڭ جىنسىيەتلىرى)

گېرمان تىلىدا ئىسىملار ئەرلىك جىنس كاتېگورىيەسى ، ئاياللىق جىنس كاتېگورىيەسى ، جىنسىيەتسىز كاتېگورىيە دەپ ئۈچ تۈرگە بۆلىنىدۇ :

Das Maskulinum (männlich) ----- ئەرلىك جىنس كاتېگورىيەسى

Das Femininum (weiblich) ------ ئاياللىق جىنس كاتېگورىيەسى

8

Das Neutrum (sächlich) ------- جىنسىيەتسىز كاتېگورىيەسى

ئەرلىك جىنس كاتېگورىيەسىگە تەۋە بولغان ئىسىملارنىڭ ئارتىكېلى der بولىدۇ .

----- Das Maskulinum

ئاياللىق جىنس كاتېگورىيەسىگە تەۋە بولغان ئىسىملارنىڭ ئارتىكېلى die بولىدۇ.

--Das Femininum

جىنسىيەتسىز كاتېگورىيەسىگە تەۋە بۆلغان ئىسىملارنىڭ ئارتىكېلى das بولىدۇ .

-----Das Neutrum

بۇ چۈقۇم مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ كىسىپ ئېيتمايمىز ، ناھايىتى كۆپ پەرىقلىق يەرلىرىمۇ بار.

1.2.1.Das Maskulinum

(ئەرلىك جىنس كاتېگورىيەسىگە تەۋە ئىسىملار)

Männlich(ئەرلىك جىنس كاتېگورىيەسى) بولغان پۈتۈن ئىسىملارنىڭ ئارتىكېلى der بولىدۇ .

بۇ كاتېگورىيەگە تەۋە ئىسىملار تۆۋەندىكىچە :

1. پۈتۈن ئەركەك جانلىقلار:

der Mann	(ئەر)	der Herr	(ئەپەندىم)
der Lehrer	(ئەر ئوقۇتقۇچى)	der Junge	(ئوغۇل بالا)
der Sohn	(ئوغۇل پەرزەنت)	der Bruder	(ئوغۇل قېرىنداش)
der Hahn	(خوراز)	der Stier	(ئەركەك بوغا)
der Löwe	(ئەركەك شىر)	der Hund	(ئەركەك ئىت)

2. كۈنلەر ، ئايلار ،پەسىللەر :

der Montag (دۈشەنبە)

der Dienstag (سەيشەنبە)

der Mittwoch (چارشەنبە)

der Donnerstag (پەيشەنبە)

der Freitag (جۈمە)

der Samstag (شەنبە)

der Sonntag (يەكشەنبە)

ئايلار :

der Januar (1- ئاي –يانۋار)

der Februar (2- ئاي - فېۋرال)

der März (3- مارت- ئاي)

der April (4- ئاي- ئاپرېل)

der Mai (5- ئاي –ماي)

Der Juni (6- ئاي - ئىيۇن)

der Juli (7-ئاي – ئىيۇل)

der August (8- ئاي- ئاۋغۇست)

der September (9- ئاي- سىنتەبىر)

der Oktober (10-ئاي- ئۆكتەبىر)

der November (11-ئاي - نۇيابىر)

der Dezember (12-ئاي- دېكابىر)

9

پەسىللەر:

der Frühling (باھار. ئەتىياز)

der Sommer (ياز پەسلى)

der Herbst (كۈز پەسلى)

der Winter (قىش پەسلى)

يۆنىلىشلەر:

der Norden (شىمال)

der Ost (شەرىق)

der Sünden (جەنۇپ)

der West (غەرىپ)

4.Métallar مىتاللار :

der Stahl (پولات)

der Guss (چۆيۈن)

der Diamant (ئالماس)

der Granit (گىرانىت)

5: پۇل بىرلىكلىرى

der Rubel (روبلى)

der Frank (فرانك)

der Dollar (دوللار)

der Pfennig (تىيىن . سىنىت)

ئالاھىدە ئەھۋاللار :

die Mark (ماركى)

das Pfund (فوندىستېرلىڭ)........

ig-ich-ing-ast-en.6 بىلەن ئاياقلاشقان ئىسىملار:

der Honig (بال، ھەسەل) der Teppich (گىلەم)

der Sperling (قۇشقاچ) der Palast (ساراي)

der Regen (يامغۇر) der Ballast (ئۆت. سەپرا)

يۇقاردىكى ئايرىش ئۇسۇلىغا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئالاھىدە ئەھۋاللار،

das wappen (دۆلەت گىربى)

das kissen (ياستۇق)

das Zeichen (ئىشارەت ، بەلگە)

1.2.2.Das Femininum

ئاياللىق جىنىس كاتېگورىيەسگە تەۋە بولغان ئىسىملار :

Weiblich(ئاياللىق جىنىس كاتېگورىيەسى) بولغان پۈتۈن ئىسىملارنىڭ ئارتېكىل << die >> بولۇدۇ.

بۇ كاتېگورىيەگە تەۋە بولغان ئىسىملار تۆۋەندىكىچە:

10

پۈتۈن چىشى جانلىقلار:

die Frau (ئايال)   die Tochter   (قىز پەرزەنت)

Die Braut (كېلىن)   die Magd   (خىزمەتچى)

die Kuh (ئىنەك، سىيىر)   die Gans   (غاز   )

ئالاھىدە ئەھۋاللار :

das Weib (خوتۇن,ئايال)   das Mädchen (قىز بالا)

das   Fräulein   (قىز) …

2. دەرەخلەر , گۈللەر, مىۋىلەر :

die Tanne (روژدېستوۋا ئارچىسى)   die Kiefer(قارىغاي)

die Eiche (كاۋچۇك دەرىخى)   die Rose (گۈل)

die Nelke (شىرىنگۈلى)   die Tulpe (كۆركۆم گۈلى)

die Pflaume (ئۆرۈك)   die Kirsche (ئالوچا)

ئالاھىدە ئەھۋاللار :

der Apfel   (ئالما)...........................

3 . سانلار:

die Eins   (بىر)   die Zehn   (ئون)

die Hundert (يۈز) die Tausend (مىڭ)

5.ei-in-ion-heit-keit-ung-schaft -بىلە ئاخىرلاشقان ئىسىملار .

die Bücherei (كۈتۈپخانا)

die Lehrerin (ئايال ئوقۇتقۇچى)

die Universität (ئالىي مەكتەپ)

die Neuigkeit (يېڭىلىق)

die Wissenshaft (ئىلىم-پەن)

die Melodie (كۈي ، يېقىملىق مۇزىكا)

die Nation (مىللەت)

die Gelegenheit (پۇرسەت)

die Wohnung (ئۆي)

6.ئاخىرى (e) ھەرپى بىلەن كەلگەن ئىسىملار .

die Sonne (قۇياش) die Straße (كوچا)

die Silbe (بوغۇم) die Stunde (سائەت)

ئالاھىدە ئەھۋاللار:

das Auge (كۆز) das Ende (ئاخىرى)

das Erbe (ئەۋلاد)⋯......................

11.

1.2.3 Das Neutrum

جىنسىيەتسىز كاتېگورىيەگە تەۋە بولغان ئىسىملار.

Neutrumجىنسىيەتسىز بولغان پۈتۈن ئىسىملارنىڭ ئارتىكىلى (das) بولۇدۇ، بۇ كاتېگورىيەگە تەۋە

بۇلغان ئىسىملار تۆۋەندىكىچە.

1.ھەر قانداق جانلىقنىڭ بالىسى :

das Kind (بالا) das Lamm (قوزا)

das Kalb (موزاي) das Fohlen (تاي)

2.ھەم چىشى ، ھەم ئەركەك ھايۋانلارغا ئورتاق قوللىنىدىغان ئىسىملار :

das Pferd (ئات) das Schaf (قوي)

das Rind (كالا) das Schwein (چوشقا)

das Huhn (توخۇ)...............................

3.مىتاللار (جىنسسىز كاتېگورىيەگە كىرىدىغان مىتاللار)

das Gold (ئالتۇن) das Eisen (تومۇر)

das Kupfer (مىس) das Platin (پىلاتىنا)

ئالاھىدە ئەھۋاللار:

der Stahl (پولات) ....

1.پېئىلدىن تۈزۈلگەن ئىسىملار:

das Essen - تاماق (تاماق يېمەك)

das Trinken - ئىچىملىك (ئىچمەك)

das Schlafen - ئۇيقۇ (ئۇيىلىماق)

2.سۈپەتتىن تۈزۈلگەن ئىسىملار :

das Gute (ياخشى)

3.«-ma-, -in, -ett, -tel, -lein, -chen, -(i)um, -tum,-

ment -» بىلەن ئاخىرلاشقان ئىسىملار.

das Altertum (قەدىمكى زامان)

das Eigentum (مۈلۈك)

das Gymnasium (نوختۇلۇق ئۇتتۇرا مەكتەپ)

das Radium (رادىي ئېلېمېنتى)

das Mädchen (قىز بالا)

das Fräulein (قىز)

13

dasDrittel (ئۈچتەن بىرى)

das Balett (بالېت ئۇسۇلى)

das Benzin (بېنزىن)

das Klima (ئىقلىم)

das Dokument (ماتېرىيال ،ئارخىپ)

1.3.Der Gebrauch des Artikels .

(ئارتىكېلنىڭ قوللىنىشى)

گېرمان تىلىدا پۈتۈن ئىسىملار ئارتىكېل بىلەن بىرگە قوللىنىدۇ، لېكىن بەزى ئالاھىدە بولغان ئىسىملار ئارتىكېلسىز

قۇللىنىدۇ.

1.3.1. Wörter ohne Artikel

ئىسىملارنىڭ ئارتىكېلسىز قۇللىنىشى.

1.3.1.1 .ئالاھىدە ئىسىملار:

Heinrich (مەلۇم بىر ئادەمنىڭ ئىسمى)

Deutschland (گېرمانىيە)

München (ميۈنخېن)

Ghulja (غۇلجا)

1.3.1.2. ماددا هەم ئەشيا ئىسىملار :

aus Holz (تاختايدىن)

mit Wasser (سۇ بىلەن)

aus Gold (ئالتۇندىن)

Gold ist ein Metall (ئالتۇن بولسا بىر مىتالدۇر)

Er trinkt gern Milch (ئۇ سۈت ئىچىشنى ياخشى كۆرۈدۇ)

1.3.1.3. هۇنەر ، مىللەتنى كۆرسىتىدىغان ئىسىملار بۇ ئىسىملار << sein >> ۋە << werden >> پېئىل بىلەن ئىشلەتكەندە ئارتىكېلسىز قوللىنىدۇ .

مەسىلەن:

Er ist Lehrer (ئۇ ئوقۇتقۇچى)

Sie wird Arzt (ئۇ دوختۇر بولماقچى)

Ich werde Muziker (مەن سازەندە بولماقچى)

Kürschat ist Uygurisch (كۈرشات بولسا ئۇيغۇر)

Stephan ist Deutscher (ستېپان بولسا گېرمان)

1.3.1.4. قارمۇ - قارشى مەنىدىكى سۆزلەر ۋە جۈملىدىكى ئىپادىلىنىشى .

Tod und Leben (ئۆلۈم ۋە هايات)

zu Land und zu Wasser (قۇرۇقلۇق ۋە سۇدا)

bei Tag und Nacht (كېچە ۋە كۈندۈز)

ئىسىملارنىڭ جۈملىدىكى ئىپادىلىنىشى:

zu Fuß (پىيادە) der Fuß (پۇت)

nach Hause (ئۆيگە) das Haus (ئۆي)

wir fahren Auto (ماشىنا ھەيداۋاتىمەن)

1.3.1.4– بۇيرۇق ، خىتاپ ، ۋە ئۈندەش سۆزلەر .

Eintritt verboten! (كىرىش چەكلەنگەن)

Hilfe! (ياردەم قىلىڭلار)

He,Junge! (ھەي ، يىگىت)

1.3.1.5 – ئىسىملارنىڭ ئالدىدا ماكان، زاماننى كۆرسىتىدىغان سۆز ئالدى قوشۇلغۇچىلار كەلسە ، ئارتىكىل قوللىنىلمايدۇ.

مەسىلەن :

bei Regen (يامغۇردا)

bei Tage (كۈندۈزدە)

an Bord (كېمىدە، قولۇاقتا)

von Kopf bis Fuß (باشتىن - ئاياقىچە)

nach Schule (دەرىستىن كېيىن)

von Herzen (يۈرەكتىن)

mit Absicht (قەستەن)

قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتنى بىلدۈرىدىغان جۈملىدىكى دادا ، ئانا ،ۋە ئۇرۇق- تۇققانلارنىڭ ئالدىغا ئارتىكىل قويۇلمايدۇ.

مەسىلەن :

Vater ist nicht da (دادام يوق)

Mutter ist krank (ئاپام ئاغرىق)

1.3.2. Wörter mit Artikel

ئىسىملارنى ئارتىكېل بىلەن قوللىنىش .

1.3.2.1- جىنسىيەتسىز ئىسىملار ئالاھىدە ئەھۋاللارنى ھىساپقا ئالمىغاندا ، جىنسىيەت ئىسىملىرى يۇقارقى پاراگىراپلاردا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك جۈملىدە ئارتىكېل بىلەن بىرلىكتە كېلىدۇ ،

مەسىلەن :

der Mann (ئەر) die Frau (ئايال)

das Kind (بالا)

1.3.2.2- ئالاھىدە ئىسىملار :

يۇقارقى پاراگىراپلاردا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئالاھىدە ئىسىملار ئارتىكېلسىز قوللىنىدۇ ، لېكىن سۈپەت بىرلىكتە كەلگەندە ئارتىكېل بىلەن كېلىدۇ.

مەسىلەن :

das heutige Ghulja (بۈگۈنكى غولجا)

der junge ehmetchan Qasim (ياش ئەخمەتجان قاسىم)

das berühmte Berlin (مەشھۇر بېرلىن)

1.3.2.3- جۇغراپىيىلىك ئىسىملار (يەر —جاي ناملىرى)كوچىلار ، تاغ ، چۆل ، دېڭىز قاتارلىق جۇغراپىيىلىك ئىسىملار ئارتىكېل بىلەن بىرلىكتە كېلىدۇ.

مەسىلەن :

die Alpen (ئالپىس تېغى)

die ehmetchanstrasse (ئەخمەتجان كۇچىسى)

die Sahara (سەھرايى كەبىر چۆلى)

das Mittelmeer (ئاق دېڭىز)

der Sayram (سايرام كۆلى)

1.3.2.4- ئۆلچەم بىرلىكلىرى .

گېرمان تىلىدا ئۆلچەم بىرلىكى مەلۇم نەرسىلەرنىڭ ماھىيىتىنى ئىپادىلىگەندە ئارتىكېل بىلەن بىرگە كېلىدۇ .

مەسىلەن:

Dieser Stoff kostet 20 DM das Météŕ.

بۇ رەختىنىڭ مېترىسى 20- مارىك .

Dieses Auto fehrt 180 kilometer die Stunde

بۇ ماشىنا سائەتىگە 180 كىلومېتىر ماڭىدۇ .

1.4.Der Singular und Der Plural

(بىرلىك ۋە كۆپلۈك ئىسىملار ئارتىكېل)

1.4.1.Mit bestimmter Artikel

ئېنىق بولغان ئارتىكېل بىلەن كېلىش قۇشۇمچىلىلىرى :

der Singular (بىرلىگى) der Plural (كۆپلۈگى)

der Stuhl (ئورۇندۇق) die Shühle (ئورۇندۇقلار)

das Fenster (دەرىزە) die Fenster (دەرىزىلەر)

die Frau (ئايال) die Frauen (ئاياللار)

das Buch (كىتاب) die Bücher (كىتابلار)

das Kino (كىنو) die Kinos (كىنو)

پۈتۈن ئىسىملارنىڭ der ,die ,das شەكىلدىكى ئارتىكېل كۆپلىكنى بىلدۈرگەندە<< die>> غا ئۆزگىرىدۇ .

16

1.بەزى ئىسىملانىڭ ئاخىرىغا << e>> ھەرىپى قۇشۇلۇپ كۆپلۈككە ئۆزگىرەيدۇ ،

مەسلەن:

بىرلىك		كۆپلۈك
der Tisch	(ئۈستەل)	die Tische (ئۈستەللەر)
der Bleistift	(ماي قەلەم)	die Bleistifte (ماي قەلەملەر)
der Brief	(خەت)	die Briefe (خەتلەر)
das Pferd	(ئات)	die Pferde (ئاتلار)
das Paket	(پوچتا خالتا,پوسولكا)	die Pakete(پوچتا خالتىلىرى ، پوسولكىلار)
der Freund	(دوست,ئاغىنە)	die Freunde (دوسلار,ئاغىنىلەر)

2- بەزى ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا <<e >> قۇشۇلۇپ ، ئاندىن باشتا كەلگەن سۇزۇق تاۋۇشقا قوش چېكىت قويۇلىدۇ ، بۇ ئىككى چېكىت گېرمان تىلىدا << der umlaut>> دېيىلىدۇ.

بىرىنجى بۇغۇمدىكى سۇزۇق تاۋۇش ئۆزگىرىدۇ.

مەسلەن :

سۇزۇق تاۋۇش : umlaut   ھالىتى :

a ä

o ö

u ü

بىرلىك	كۆپلۈك
der Stuhl (ئورۇندۇق)	die Stühle (ئورۇندۇقلار)
der Sohn (ئوغۇل پەرزەنت)	die Söhne (ئوغۇل پەرزەنتلەر)
der Ball (توپ)	die Bälle (توپلار)
der Arzt (دوختۇر)	die ärzte (دوختۇرلار)
der Baum (دەرەخ)	die Bäume (دەرخلەر)
der Schrank(ئىشكاپ)	die Schränke (ئىشكاپلار)

3- بەزى ئىسىملارنىڭ ئاخىرىدا << er >> قوشۇلۇپ كۆپلۈكنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك	كۆپلۈك
das Bild (رەسىم)	die Bilder (رەسىملەر)
das Kind (بالا)	die Kinder (بالىلار)
das Rind (كالا)	die Rinder (كالىلار)

4 - بەزى ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا << er >> قوشۇلۇپ ئاندىن باشتا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشقا ، قوش چېكىت قويۇلىدۇ .

مەسلەن :

بىرلىك	كۆپلۈك
das Buch (كىتاب)	die Bücher (كىتابلار)
der Mann (ئادەم)	die Männer (ئادەملەر)
das Haus (ئۆي)	die Häuser (ئۆيلەر)
das Glas (ئىستاكان)	die Gläser (ئىستاكانلار)
das Dorf (يېزا)	die Dörfer (يېزىلار)

5- بەزى ئىسىملارنىڭ شەكلىدە ھېچقانداق ئۆزگۈرۈش بولماي ، كۆپلۈكنى بىلدۈرىدۇ .

مەسلەن :

بىرلىك

der Lehrer (ئوقۇتقۇچى)

das Zimmer (ئۆي)

der Fehler (خاتالىق)

der Maler (رەسسام)

der Kellner (كۈتكۈچى)

der Gürtel (كەمەر)

der Wagen (ماشىنا)

كۆپلۈك

die Lehrer (ئوقۇتقۇچىلار)

die Zimmer (ئۆيلەر)

die Fehler (خاتالىقلار)

die Maler (رەسساملار)

die Kellner (كۈتكۈچىلەر)

die Gürtel (كەمەرلەر)

die Wagen (ماشىنىلار)

6 . بەزى ئىسىملارنىڭ كۆپلىكىدە ھېچقانداق ئۆزگۈرۈش بولمايدۇ ، ئەمما بىرىنچى بوغۇمدىكى سوزۇق تاۋۇش ئۆزگۈرىدۇ .

مەسىلەن:

بىرلىك		كۆپلۈك	
der Bruder	(ئۇغۇل قېرىنداش)	die Brüder	(ئۇغۇل قېرىنداشلار)
die Mutter	(ئاپا)	die Mütter	(ئاپىلار)
die Tochter	(قىز پەرزەنت)	die Töchter	(قىز پەرزەنتلەر)
der Vater	(دادا)	die Väter	(دادىلار)
der Mantel	(پەلتۇ)	die Mäntel	(پەلتۇلار)

7 – بەزى ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا << n >> قوشۇلۇپ كىلىپ كۆپلۈكنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك		كۆپلۈك	
die Lampe	(چىراق,لامپا)	die Lampen	(چىراقلار,لامپىلار)
die Brille	(كۆز ئەينەك)	die Brillen	(كۆز ئەينەكلەر)
die Schwester	(قىز قېرىنداش)	die Schwestern	(قىز قېرىنداشلار)
die Blume	(گۈل)	die Blumen	(گۈللەر)

8 – بەزى ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا << en >> قوشۇلۇپ كىلىپ كۆپلۈكنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك	كۆپلۈك
die Eigenschaft (ئالاھىدىلىك)	die Eigenschaften (ئالاھىدىلىكلەر)
das Ohr (قۇلاق)	die Ohren (قۇلاقلار)
die Uhr (سائەت)	die Uhren (سائەتلەر)
die Zeitung (گېزىت)	die Zeitungen (گېزىتلەر)
die Übung (مەشىق)	die Übungen (مەشىقلەر)
die Erinnerung (ئەسلىمە)	die Erinnerungen (ئەسلىمىلەر)
die Einheit (ئۆلچەم بىرلىكى)	die Einheiten (ئۆلچەم بىرلىكلىرى)

9 . بەزى ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا << s >> ھەرپى قوشۇلۇپ كۆپلۈكنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن:

بىرلىك	كۆپلۈك
das Auto (ماشىنا)	die Autos (ماشىنىلار)
das Radio (رادىئو)	die Radios (رادىئولار)
das Komma (پەش)	die Kommas (پەشلەر)
das Sofa (دىۋان, سافا)	die Sofas (دىۋانلار)

1.4.2.Mit Unbestimmter Artikel

(ئېنىق بولمىغان ئارتىكىل بىلەن كېلىش)

1<< ein – eine >> شەكلىدە كەلگەن ئېنىق بولمىغان ئارتىكىل ئىسىملارنىڭ كۆپلىكىدە قوللىنىلمايدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك　　　　　　　　　　　　كۆپلۈك

ein Klavier (بىر پىئاننو)　　Klaviere (پىئاننولار)

19

ein Freund (بىر دوست)　　Freunde (دوسلار)

ein Bus (بىر ئاپتۇبوس)　　Busse (ئاپتۇبوسلار)

ein Zahn (بىر چىش)　　Zähne (چىشلار)

eine Tafel (بىر دوسكا)　　Tafeln (دوسكىلار)

2 . بۇلۇشسىز ھالىتىدە كېلىش:

2.1 << eine - ein >> نىڭ ئورنىغا كەلگەن<< keine - kein- >> كۆپلۈك ئىسىملاردا

قوللىنىدۇ ، كۆپلۈكتە پەقەت << kein >> ئۆزگۆرۈپ << keine >> بۇلۇدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك:

kein Buch　　(بىر كىتاب ئەمەس)

Fehler　　(خاتالىق يوق)

keine Tür　　(ئىشىك يوق)

kein Mensch　　(بىرمۇ ئادەم يوق)

كۆپلۈك :

keine Bücher　　(كىتابلار ئەمەس)

keine Fehler　　(خاتالىقلار يوق)

keine Türen (ئشكلەر يوق)

keine Menshen (ئادەملەر يوق)

2.2 << kein.keine >> نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى.

Das sind Fahrkarten. (بۇ قاتناش بىلىتى)

Das sind keine Fahrkarten. (بۇ قاتناش بىلىتى ئەمەس)

Das ist ein Theater (بۇ تىياتىرخانا)

Das ist kein Theater (بۇ تىياتىرخانا ئەمەس)

Das ist eine Schule (بۇ بولسا مەكتەپ)

Das ist keine Schule (بۇ بولسا مەكتەپ ئەمەس)

Rinat macht oft Fehler (رىنات كۆپ خاتا قىلىدۇ)

Rinat macht keine Fehler. (رىنات ھېچقاچان خاتا قىلمايدۇ)

Der Bauer hat Pferde (بۇ دېھقاننىڭ ئاتلىرى بار)

Der Bauer hat keine Pferde. (بۇ دېھقاننىڭ ئاتلىرى يوقتۇر)

خۇلاسە :

	بىرلىك	كۆپلۈك
ئېنىق ئارتىكېل:	der, die, das	die
ئېنىقسىز ئارتىكېل :	ein , eine, ein	
بولۇشسىز :	kein, keine, kein .	keine

1.5. Deklination der Substantive

(ئىسىملارنىڭ كېلىش قوشۇمچىلىرى)

گېرمان تىلىمۇ ئۇيغۇر تىلىغا ئوخشاش ، كېلىش ، چۈشۈم كېلىش بىلەن تۈرلىنىدۇ .

ئۇيغۇر تىلىدا باش كېلىش ، ئىگىلىك كېلىش ، چۈشۈم كېلىش ، بېرىش كېلىش ، چىقىش كېلىش ، ۋە ئورۇن پەيتى كېلىشتىن ئىبارەت ئالتە كېلىش بولۇدۇ .

گېرمان تىلىدا ئىسىملار . Genitiv . Dativ . Akkuzativ . Nominativ. تىن ئىبارەت تۆت كېلىش بىلەن تۈرلىنىپ كېلىدۇ .

ئۇيغۇر تىلىدا ئىسىملار ئاخىرىغا ، نىڭ ، نى ، كى ، گە ،قە،قا،غا،دىن،تىن ، دە ، تە ، دا، قاتارلىق قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن تۈرلىنىدۇ . گېرمان تىلىدا ئىسىملار ئالدىدىكى ئارتىكىلنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن تۈرلىنىدۇ ، (ئالاھىدە بولغان ئىسىملار بۇنىڭ سىرتىدا)

1.5.1 – Nominativ

گېرمان تىلىدىكى «Nominativ» بولسا ئۇيغۇر تىلىدىكى باش كېلىش بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ .

ئۇيغۇر تىلىدا باش كېلىش جۈملىنىڭ خەۋىرىدە ئىپادىلەنگەن

ئىش — ھەرىكەتنى ئورۇنلىغۇچى شەخس ياكى نەرسىنى بىلدۈرىدۇ ، باش كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار ، كىم ؟ كىملەر ؟ نېمە ؟ نېملەر ؟ دېگەن سوئالغا جاۋاب بولۇپ ، شەكىل جەھەتتە ئىسىمنىڭ ئەسلى ھالىتىنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ قوشۇمچىسى يوق .گېرمان تىلىدا « Nominativ » بولۇپ كەلگەن ئىسىملاردا ھېچ قانداق ئۆزگىرىش بولمايدۇ ، ئارتىكېلمۇ ئۆزگەرمەيدۇ ، بىز ئالدىنقى پاراگرافلاردا ئۆگىنىپ ئۆتكەن ئىسىملارنىڭ ھەممىسى ئىسىملارنىڭ « Nominativ » شەكلى .

مەسىلەن :

بىرلىك	كۆپلۈك
Der Mann (ئادەم)	die Bücher (كىتابلار)

die Frau (ئايال) das Kind (بالا)

21

ein Man (بىر ئادەم) Bücher (كىتابلار)

eine Frau (بىر ئايال) ein Kind (بىر بالا)

1.5.2.Akkusativ

گېرمان تىلىدىكى «Akkusativ » بولسا ئۇيغۇر تىلىدىكى چۈشۈم كېلىشىگە بىر ئاز يېقىن بولسىمۇ ، لېكىن نۇرغۇن ئوخشىمايدىغان تەرەپلىرى بار ، چۈنكى گېرمان تىلىدا ئۆزىگە ماس كېلىدىغان ، كېلىشلەرنى تەلەپ قىلىدىغان سۆز ئالدى قوشۇلغۇچىلار ۋە پېئىللار بار . ئۇيغۇر تىلىدا چۈشۈم كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار كىمنى نېمىنى قەيەردىن دېگەن سوئالغا جاۋاپ بولۇپ ، جۈملىنىڭ خەۋىرىدە ئىپادىلەنگەن ئىش -ھەرىكەت ياكى ئوي-پىكىرنىڭ چۈشۈم كېلىش كەلگەن ئىسىمغا باغلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ ، چۈشۈم كېلىشىنىڭ چۈشۈمچىسى « نى » گېرمان تىلىدىكى « Akkusativ » كېلىشتە كەلگەن ئىسىمدا ھېچ قانداق ئۆزگىرىش بولمايدۇ ئەمما ئارتىكېلدا ئۆزگىرىش بولىدۇ . پەقەت « der » ئارتىكېل «den » غا ئۆزگىرىدۇ, باشقا ئۆزگىرىش بولمايدۇ .

مەسىلەن:

Nominativ:		Akkusativ:	
der Zug	(پويىز)	den Zug	(پويىزنى)
der Fuß	(پۇت)	den Feß	(پۇتنى)
die Wand	(تام)	die Wand	(تامنى)
das Auge	(كۆز)	das Auge	(كۆزى)
die Betten	(كارۋاتلار)	die Betten	(كارۋاتلارنى)

der Ball (توپ) den Ball (توپنى)

der Sessel (ئورۇندۇق) den Sessel (ئورۇندۇقنى)

der Laden (دۇكان) den Laden (دۇكاننى)

der Kopf (باش) den Kopf (باشنى)

بۇ « Akkusativ » نى ئېنىق بولمىغان ئارتىكېل - « ein-eine » بىلەن قوللانساق ئارتىكېل « der» بۇلغان ئىسىملارنىڭ ئالدىدىكى « ein » بولسا« einen » گە ئۆزگىرىدۇ . « das » ئارتىكېلنىڭ ئورنىغا كەلگەن « ein » بىلەن « die » ئارتىكېلنىڭ ئورنىغا كەلگەن « eine » دە ئۆزگىرىش بولمايدۇ

Nominativ:	Akkusativ:
ein Stuhl	(ئورۇندۇق)
einen Stuhl	(بىر ئورۇندۇقنى)
eine Tomate	(بىر پەمىدۇر)
eine Tomate	(بىر پەمىدۇرنى)
ein Meer	(بىر دېڭىز)
ein Meer	(بىر دېڭىزنى)

كۆپلۈكنى بىلدۈرۈپ كەلگەن ئىسىملارغا ، ئېنىق بولمىغان ئارتىكېل يېزىلمايدۇ .

مەسىلەن :

22

Nominativ:	Akkusativ:
Stühle (ئورۇندۇقلار)	Stühle (ئورۇندۇقلارنى)
Tomaten(پەمىدۇرلار)	Tomaten (پەمىدۇرلارنى)

سۆزلۈكلىرى keine -kein بۇلۇشسىز ھالىتىدە كىلىدىغانىنىڭ ئۆزگۈرىشىگە ئوخشاش ئۆزگىرەيدۇ ,ein

eine، ningئىسىملار كۆپلىكتە كەلگەندە« keine » بولۇپ يېزىلىدۇ.

مەسىلەن:

Nominativ: Akkusativ:

بىرلىك :

kein Stuhl (ئورۇندۇق ئەمەس) keinen Stühle (ئورۇندۇقنى ئەمەس)

keine Tomate (پەمىدۇر) keine Tomate (پەمىدۇر ئەمەس)

kein Meer(دېڭىز ئەمەس) kein Meer (دېڭىزنى ئەمەس)

كۆپلۈك:

Keine Stühle (ئورۇندۇقلارئەمەس) keine Stühle (ئورۇندۇقلارنى ئەمەس)

1.5.2.1. ئالاھىدە ئەھۋالدىكى ئىسىملار.

كۆپىنچە ھاللاردا ئارتىكىل « der »بولغان ۋە كۆپلۈكنى بىلدۇرگەندە ئاخىرى« en-n »بىلەن ئاخىرلاشقان ئىسىملار ,

«Akkusativ»كېلىش بىلەن تۈرلەنگەندە ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا « en »ياكى« n » قوشۇلۇپ كىلىدۇ، گېرمان تىلىدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىكنى« n-Deklination »دەپ ئاتايدۇ يەنى « n » ھەرپى بىلەن تۈرلىنىش دىيىلىدۇ.

مەسىلەن:

Nominativ كۆپلۈك

Der Mensch die Menschen

(ئىنسان) (ئىنسانلار)

Der Herr die Herren

(ئەپەندىم) (ئەپەندىلەر)

Der Soldat die Soldaten

(ئەسكەر) (ئەسكەرلەر)

A kkusativ:

den Menschen den Herrn Den Soldaten

(ئەسكەرنى) (ئەپەندىمنى) (ئىنسانىنى)

1.5.2.2 .«Akkusativ» نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى.

1. Das Kind bringt einen Stuhl (بالا بىر ئورۇندۇقنى ئەكىتىۋاتىدۇ)

2.Wann lesen Sie die Briefe? (خەتلەرنى قاچان ئۇقۇيسىز ؟)

3.Ich brauche ein Buch (ماڭا بىر كىتاب كېرەك)

خۇلاسە:

Nominativ

(بىرلىك)

der

ein

kein

das

ein

kein

die

eine

keine

(كۆپلۈك)

die

keine

1.5.3.Dativ

Akkusativ:

Den - einen- keinen

das

ein

kein

die - eine - keine

Die - keine

گېرمان تىلىدىكى «Dativ» كېلىش ئۇيغۇر تىلىدىكى 4 - 5- 6 كېلىش بولغان بېرىش ، كېلىش ، چىقىش ، كېلىش ، ئورۇن- پەيىت كېلىشلەرگە يېقىن كېلىدۇ ، لېكىن نۇرغۇن پەرىقلىق تەرەپلىرىمۇ بار . ئۇيغۇر تىلىدا بېرىش ، كېلىش كەلگەن ئىسىملار كىمگە ؟نىمىگە ؟ دىگەن سۇئاللارغا جاۋاپ بۇلۇپ كېلىپ ، ئىسىم« كە، گە ، قە ، قا، غا» قاتارلىق قۇشۇلغۇچىلارنىڭ ئۇلىنىش بىلەن تۈرلىنىدۇ . چىقىش ، كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار كىمدىن ؟ نىمدىن ؟ دىگەن سۇئاللارغا جاۋاپ كېلىپ ، ئىسىم« دىن، تىن » قۇشۇلغۇچىلارنىڭ ئۇلۇنىشى بىلەن تۈرلىنىدۇ . ئورۇن — پەيىت كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار كىمدە ؟ نىمدە ؟ دىگەن سۇئاللارغا جاۋاپ بۇلۇپ كېلىپ ئىسىم «

« Dativ » ئىسىملار گېرمان تىلىدا . قاتارلىق قوشۇمچىلارنىڭ ئۆلىنىشى بىلەن تۈرلىنىدۇ « دە ، تە ، دا

بىلەن كەلگەندە ئىسىمنىڭ ئارتىكىلدا ئۆزگىرىش بولىدۇ ،

Nominativ: Dativ:

Der dem

Die der

Das dem

die(كۆپلۈك) den (كۆپلۈك)

يۇقاردا كۆرگىنىمىزدەك ئارتىكىل « das der. » بولسا «dem » غا ئۆزگەردى ئارتىكىل « die » بولسا

« der » غا ئۆزگەردى ، كۆپلۈكنى بىلدۈرگەن ئارتىكىل « die » بولسا « den » غا ئۆزگىرىپ بىلدۈرگەن

ئىسىمنىڭ ئاخىرىغا «n » ھەرپى قوشۇلىدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك:

der Schild (قالقان) dem Schild (قالقانغا)

die Kraft (كۈچ) der Kraft (كۈچكە)

das Gehalt (ئايلىق) dem Gehalt (ئايلىققا)

كۆپلۈك:

die Städte (شەھەرلەر)

den Städten (شەھەرلەرگە)

Ein, ein ۋە kein, keine" لارنىڭ Dativبىلەن كىلىشى .« Ein-eine » لار Dativبىلەن

كەلگەندە

« einem-einer » گە ئۆزگىرىدۇ ، ئىسىمدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ . بۇلۇشسىز جۈملىلەردە قوللىنىدىغان

«kein-keine» لەر ئوخشاش قائىدە بويىچە« keinem-keiner » بولۇپ ئۆزگىرىدۇ . ئىسىملار

كۆپلىكدە كەلگەندە «keine» بولسا «keinen» گە ئۆزگىرىپ كۆپلۈكنى بىلدۈرگەن ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا «n» ھەرپى قوشۇلۇدۇ

Nominativ:	Dativ:
ein	einem
eine	einer
kein	keinem
keine	keiner
keine (كۆپلۈك)	keinen (كۆپلۈك)

مەسلەن :

25

ein Arzt (بىردوختۇر)	einem Arzt (بىر دوختۇرغا)
eine Blume (بىر گۈل)	einer Blume (بىر گۈلگە)
ein Brot (بىر نان)	einem Brot (بىر نانغا)
Schulen (مەكتەپلەر)	Schulen (مەكتەپلەرگە)
Kein Garten (باغچايۇق)	keinemGarten(باغچىدا يوق)
keine Reise (ساياھەت ئەمەس)	keiner Reise (سايەھەتتە ئەمەس)
keine Städte (شەھەرلەر ئەمەس)	keinen Städten (شەھەرلەردە ئەمەس)

1.5.3.1. n-Deklination

بىز يۇقۇرقى پاراگراپتا ئىسىملارنىڭ « Akkusativ» تا كېلىشنى چۈشەندۈرگەندە « Deklination» تۇغۇرلۇق چۈشەنچە ھالسىل قىلغان ئىدۇق ، بىز نەۋەتتە بىر نەچچە مىسال ئالساق بولدى .

مەسلەن:

Nominativ: : كۆپلۈك Dativ:

der Junge die Jungen dem Jungen

(ئوغۇل بالىغا) (ئوغۇل باللار) (ئوغۇل بالا)

Der Mensch die Menschen dem Menschen

(ئىنسانلارغا) (ئىنسانلار) (ئىنسان)

Der Student die Studenten dem Studenten

(ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى) (ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى) (ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا)

1.5.3.2: Dativ --لارنىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى .

1.Ich leihe dem Freund ein Buch

مەن دوستۇمغا بىر كىتابنى ئارىيەت بېرىمەن.

بۇ ئۆلگە جۈملىدىكى dem Freund بولسا (Dativ) كېلىش بىلەن تۈرلىنىش « ein Buch»

بۇلسا Akkusativ كېلىش بىلەن تۈرلىنىش .

2.Diese Kamera gehört einem Freund.

بۇ رەسىم ئاپراتى بىر دوستۇمغا تەۋە.

بۇ جۈملىنى ئۇيغۇرچىغا جانلىق تەرجىمە قىلساق : (بۇ رەسىم ئاپراتى دوستۇمنىڭكى) بۇ جۈملىدىكى

« diese kamera » بولسا Nominativ غا تەۋە « einem Freund» بولسا Dativ

غا تەۋە .

3.Ich helfe der Freundin.

مەن قىز دوستۇمغا ياردەم قىلىۋاتىمەن.

4. Der Vater kauft dem Sohn ein Buch .

دادىسى ئوغلىغا بىر كىتاب سېتىۋېلىۋاتىدۇ.

5. Er schenkt der Tochter eine Puppe.

ئۇ قىزىغا چوڭ بىر سوۋغات قىلۋاتىدۇ.

1 Ich sende den Eltern ein Brief.

مەن ئاتا -ئانامغا بىر خەت ئەۋەتىۋاتىمەن.

26

7.Die Kinder danken den Eltern.

باللار ئاتا- ئانىلىرىغا رەھمەت ئېيتىۋاتىدۇ.

خۇلاسە:

Nominativ:	Dativ:
(بىرلىك)	
der	dem
Ein	einem
kein	keinem
die	der
eine	einer
keine	keiner
Das	dem
Ein	einem
kein	keinem
(كۆپلۈك)	
die den + -n	
keine keinen+ -n	

1.5.4.Genitiv

گېرمان تىلىدىكى Genitiv ئۇيغۇر تىلىدىكى ئىگىلىك كېلىشىگە بىر ئاز ئوخشاپ كەتسىمۇ ، لېكىن ئۇزىگە خاس نۇرغۇن ئالاھىدىلىككە ئىگە . گېرمان تىلىدا Genitiv ئېغىز تىلىدا ناھايىتى ئاز قوللىنىلىسىمۇ ، لېكىن يېزىقچىلىقتا ئومۇمىي يۈزلۈك قوللىنىدۇ . ئۇيغۇر تىلىدا ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار كىمنىڭ ؟ نىمىنىڭ ؟ قەيەرنىڭ ؟ دىگەن سۇئاللارغا جاۋاب بولۇپ ، ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ كىمگە ؟ نىمىگە ؟ قاراشلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدۇ .ئىگىلىك قوشۇلغۇچىسى « نىڭ » بولىدۇ .گېرمان تىلىدا ئىسىملار Genitiv بولۇپ كەلگەندە ئارتىكېل «der-das»بولغان ئىسىملارنىڭ ئارتىكېل «des» قا ئۆزگۈرۈش بىلەن بىرگە ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا « s-es » ھەرىپلىرى قوشىلىدۇ ،ئارتىكېل « die » بولغان ئىسىملاردا ئۆزگۈرۈش بولماي پەقەت ئارتىكېل« der » غا ئۆزگىرىدۇ ، ئىسىملار كۆپلۈكتە كەلگەندە ئارتىكېل «die»بولسا« der »غا ئۆزگىرىدۇ

مەسلەن :

Nominativ: Genitiv:

der Schneider (ماشىنچى) des Schneiders (ماشىنچىنىڭ)

das Heft (دەپتەر) des Heftes (دەپتەرنىڭ)

die Hand (قول) der Hand (قولنىڭ)

die Staaten (دۆلەتلەر) derStaaten (دۆلەتلەرنىڭ)

Genitiv.2 : ئېنىق بولمىغان ئارتىكېل بىلەن كەلگەن ئىسىملار .« ein » بولسا « eines» قا ئۆزگۈرۈپ ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا « s-es» ھەرىپلىرى ئۇلىنىپ كېلىدۇ .« eine» بولسا « einer» قا ئۆزگۈرۈپ ئىسىمدا ئۆزگۈرۈش بولمايدۇ .

مەسلەن:

Nominativ: Genitiv:

ein Vogel (بىر قۇش) eines Vogels (بىر قۇشنىڭ)

ein Ei (بىر تۇخۇم) eines Eies (بىر تۇخۇمنىڭ)

eine Flasche (بىر بوتۇلكا) einer Flasche (بىر بوتۇلكىنىڭ)

Genitiv.3. بۇلۇشسىز هالەتتە كەلگەن ئىسىملاردا :

« kein» بولسا « keines» قا ئۆزگۈرۈپ ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا « s-es» ھەرپلىرى ئۇلىنىپ كېلىدۇ . « keine» بولسا «keiner » گە ئۆزگۈرۈپ ئىسىملاردا ئۆزگۈرۈش بولمايدۇ . ئىسىملار كۆپلۈكتە كەلگەندە «keine » بولسا « keiner» گە ئۆزگۈرۈپ ئىسىمدا ئۆزگۈرۈش بولمايدۇ .

مەسىلەن :

Nominativ: Genitiv:

kein Fisch (بېلىق ئەمەس) keines Fisches (بېلىقنىڭ ئەمەس)

kein Gebäude (بىنا ئەمەس) keines Gebäudes (بىنانىڭ ئەمەس)

keine Arznei (دورا ئەمەس) keiner Arznei (دورىنىڭ ئەمەس)

keine Teppiche (گىلەملەر ئەمەس) keiner Teppiche (گىلەملەرنىڭ ئەمەس)

1.5.4.1. ئالاھىدە ئىسىملارنىڭ « Genitiv» بىلەن كېلىشى .

1.ئالاھىدە بولغان ئىسىملار « Ganitiv » بىلەن كەلگەندە ئىسمنىڭ ئاخىرىغا پەقەت «s » ھەرپى ئۇلىنىپ كېلىدۇ .

مەسىلەن :

Mijits (مىجىتنىڭ)Memets (مەمەتنىڭ) Frau Saniye (سانىيە خانىمنىڭ)

Frau Müllers (مۇللەر خانىمنىڭ) Herrn Ilyar (ئىليار ئەپەندىنىڭ)

« Genitiv » تا كەلگەن «Herr » دېگەن سۆزنىڭ ئاخىرىغا «n » ھەرپى ئۇلىنىپ «herrn » دەپ يېزىلىدۇ .

1.5.4.2. "n" Deklination

ئارتىكېل « der» بولغان ھەم كۆپلۈكتە كەلگەن ئاخىرى « n-en » ھەرپىلىرى بىلەن ئاخىرلاشقان ئىسىملار « Genitiv» كېلىش بىلەن كەلگەندە ئىسىمنىڭ ئاخىرقى ھەرپى چۈقۇم «n-en » بىلەن ئاخىرلىشىدۇ ، يەنى « n-Genitiv» بولىدۇ.

مەسىلەن :

Nominativ: كۆپلۈك: Genitiv:

der Affe die Affen des Affen

(مايمۇن) (مايمۇنلار) (مايمۇننىڭ)

der Erbe die Erben des Erben

(ئىزباسار) (ئىزباسارلار) (ئىزباسارنىڭ)

der Kunde die Kunden des Kunden

(خېرىدار) (خېرىدارلار) (خېرىدارنىڭ)

der Löwe die Löwen des Löwen

(شىر) (شىرلار) (شىرنىڭ)

der Hirte die Hirten des Hirten

(پادىچى) (پادىچىلار) (پادىچىنىڭ)

1.5.4.3- ئۇيغۇر تىلىدا ئىگىلىك كېلىش بىلەن كەلگەن ئىنىقلىغۇچىلارنىڭ ، ئورنى بىلەن گېرمان تىلىدىكى «Genitiv»بىلەن كەلگەن ئىنىقلىغۇچىلارنىڭ ،ئورنى ئوخشىمايدۇ ، ئۇيغۇر تىلىدا ئىنىقلىغۇچى بۇلۇپ كەلگەن ئىسىم ، بىرىنچى –ئۇرۇندا كەلسە ،گېرمان تىلىدا ئىككىنچى ئۇرۇندا كېلىدۇ .

مەسىلەن :

der Hut des Mannes (ئادەمنىڭ شەپكىسى)

die Tasche der Frau (خانىمنىڭ شەپكىسى)

das Fahrrad des Mädchens (قىز بالىنىڭ ۋەلسىپىتى)

die Fenster der Häuser (ئۆيلەرنىڭ دەرىزىسى)

جۈملە ئىچىدە قوللىنىش:

1.Die Polizei sucht den Sohn der Frau.

ساقچى ئايالنىڭ بالىسىنى ئىزلەۋاتىدۇ.

2.Ich kaufe das Fahrrad eines Arztes.

مەن بىر دوختۇرنىڭ ۋەلسىپىتىنى سېتىۋېلىۋاتىمەن.

3.Er mietet die Wohnung eines Freundes.

ئۇ بىر دوستىنىڭ ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىۋاتىدۇ.

4.Wir suchen die Bibliothek der Universität.

بىز ئالىي مەكتەپنىڭ كۈتۈپخانىسىنى ئىزلەۋاتىمىز.

29

5.Herrn Mijit Sohn geht nicht in die Schule.

مىجىت ئەپەندىنىڭ ئوغلى مەكتەپكە بېرۋاتىدۇ.

خۇلاسە:

Nominativ:	Genitiv:
der	des--(e)s
Die	der
Das	des--(e)s
die(كۆپلۈك)	der (كۆپلۈك)
ein	eines--(e)s
Eine	einer

kein	keines--(e)s
Keine	keiner
keine(كۆپلۈك)	keiner(كۆپلۈك)

1.6. Gleichlautende Substative

(شەكىلداش ئىسىملار)

بەزى ئىسىملارنىڭ پەقەت ئارتىكىلدا پەرقى بولۇپ ، يېزىلىشى ئوخشاش بولسىمۇ ، لېكىن ئوخشىمىغان مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن :

بىرلىك	كۆپلۈك:
der Messer (ئۆلچەش ئەسۋابى)	die Messer (ئۆلچەش ئەسۋابلىرى)
das Messer (پىچەت)	die Messer (پىچەتلەر)
der See (كۆل)	die Seen (كۆللەر)
die See (دېڭىز)	die Seen (دېڭىزلار)
der Kunde (خېرىدار)	die Kunden(خېرىدارلار)
die Kunde (خېرىدارلار)	(كۆپلىكى يوق)
das Verdienst (ئەمگەك نەتىجىسى)	die Verdienste (نەتىجىلەر)
der Verdienst (مائاش، پايدا)	(كۆپلىكى يوق)
der Leiter (رەھبەر)	die Leiter (رەھبەرلەر)
die Leiter (شوتا)	die Leitern (شوتىلار)

2.DAS ADJEKTIV (سۈپەت)

سۈپەت شەيئىلەرنىڭ بەلگىسى ،سۈپۈتنى بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركمى .سۈپەت قانداق ؟ دىگەن سۇئالغا جاۋاب بۇلۇپ شەيئىلەرنىڭ بەلگىسى ، سۈپۈتى ، رەڭگى ، تەمى ، ھەجمى ، قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن :

Schön	(چىرايلىق)	häßlich	(سەت)
gut	(ياخشى)	schlecht	(ناچار)
Krank	(ئاغرىق)	gesund	(ساغلام)
faul	(ھۇرۇن)	fleißig	(تىرىشچان)
schnell	(تىز)	langsam	(ئاستا)
rot	(قىزىل)	gelb	(سېرىق)
jung	(ياش)	alt	(قېرى)
tief	(چوڭقۇر)	hoch	(ئىگىز)

.1سۈپەتلەر ئادەتتە ئىسىملارغا باغلىنىپ ئىنىلىغۇچى بۇلۇپ كىلىدۇ.

مەسىلەن :

das neue Auto (يىڭى ماشىنا)

die junge Frau (ياش خېنىم)

der alte Lehrer (ياشانغان ئوقۇتقۇچى)

der rote Ball (قىزىل توپ)

2: گېرمان تىلىدا سۈپەتلەر جۇملە ئاخىردا كىلىپ ، ئىگىنىڭ ھەر – خىل سۈپەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ .

Das Auto ist neue (بۇ ماشىنا بولسا يىڭى)

Die Frau ist jung (بۇ خانىم بولسا ياشكەن)

Das Kind singt laut (باللار يۇقۇرى ئاۋازدا ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ)

Die Mutter macht das Essen warm. (ئانا تاماقلارنى ئىسسىتىۋاتىدۇ)

Rinat schreibt schön (رىنات خەتنى چىرايلىق يازىدۇ)

3.گېرمان تىلىدىكى سۈپەتلەر ئۇيغۇر تىلىدىكى كەمەيتمە دەرىجە ، ئاشۇرما دەرىجە ۋە سېلىشتۇرما دەرىجىدە كېلىدۇ .

مەسىلەن :

Klein (كىچىك) kleiner (كىچىكرەك)

31

am kleinsten (ئەڭ كىچىك)

so klein wie..... (....چىلىك كىچىك)

kleiner als........ (....دىن كىچىك)

2.1. Gebrauch des Adjektivs

(سۈپەتلەرنىڭ ئىشلىتىلىشى)

گېرمان تىلىدا سۈپەتنىڭ قوللىنىش دائىرىسى ، ناھايىتىمۇ كەڭ بولۇپ سۈپەتلەر جۈملىدە ئېنىقلىغۇچى بولۇپمۇ كېلىدۇ ، سۈپەتلەر پېئىلغاباغلىنىپمۇ كېلىدۇ ، ۋە پېئىللارنىڭ يېنىدا رەۋىش بولۇپ كېلىدۇ.

2.1.1. Der attributive Gebrauch beim Substantiv

سۈپەتلەر ئىسىمنىڭ يېنىدا كېلىپ ئېنىقلىغۇچى بولىدۇ.

گېرمان تىلىدا سۈپەت ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كېلىدۇ ، بۇنداق بولغاندا ئارتىكېل « der-die-das» بىلەن ئىسىمنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېلىپ ئېنىقلىغۇچى بولۇپ كەلگەن سۈپەتنىڭ ئاخىرىغا « e» قوللىنىدۇ .

مەسىلەن:

Substantiv (ئىسىم) Attribut (سۈپەت ئېنىقلىغۇچى)

der Mann (ئادەم) der alte Mann (ياشانغان ئادەم)

die Katze (مۈشۈك) die kleine Katze (كىچىك مۈشۈك)

das Buch (كىتاب) das neue Buch (يېڭى كىتاب)

يۇقارقى « alt » دىگەن سۆپەتلەرگە « e» ئۇلىنىپ كەلدى .ئىسىملارنىڭ كۆپلۈكنى بىلدۈرۈپ كەلگەندە ،

سۆپەت ئارتىكىل «die» بىلەن ئىسىمنىڭ ئوتتۇرسىغا كىلىپ ، سۆپەتنىڭ ئاخىرىغا « n» ئۇلىنىپ كىلىدۇ .

بىرلىك: كۆپلۈك :

der alte Mann die alten Männer

die kleine Katze die kleinen Katzen

das neue Buch die neuen Bücher

بۇ مىسالدىكى «alt-klein-neue » سۆپەتلەرنىڭ ئاخىرىغا «en » ئۇلىنىپ كەلدى.

3: ئېنىق بولمىغان ئارتىكىل « ein-eine»لار بىلەن ئىسىملارنى ئىنقلاپ كەلگەن سۆپەتلەرنىڭ تۈرلىنىش باشچىسى بۇلۇدۇ. ئەگەر ئىسىملارنىڭ ئاتىكىل «der» بولغاندا بۇنىڭغا ماس كەلگەن « ein» بىلەن ئىسىمنىڭ ئوتتۇرسىغا كەلگەن سۆپەتكە «er » قۇسۇمچىسى ئۇلىنىپ كىلىدۇ .

der alte Mann ein alter Mann

(بىر ياشانغان ئادەم) (ياشانغان ئادەم)

32

der kleine Hund ein kleiner Hund

(بىر كىچىك ئىت) (كىچىك ئىت)

der neue Laden ein neuer Laden

(يېڭى بىر دۇكان) (يېڭى دۇكان)

ئەگەر ئىسىملارنىڭ ئارتىكىل «das » بۇلغاندا ، بۇنىڭغا ماس كەلگەن « ein» بىلەن ئىسىمنىڭ ئوتتۇرسىدا كەلگەن سۆپەتكە « es» قۇشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ .

das große Haus　　　ein großes Haus

(چوڭ بىر ئۆي)　　　(چوڭ ئۆي)

das weiße Pferd　　　ein weißes Pferd

(ئاق بىر ئات)　　　(ئات ئات)

Das kluge Mädchen　　　ein kluges Mädchen

(ئەقىللىق بىر قىز)　　　(ئەقىللىق قىز)

ئەگەر ئىسىملارنىڭ ئارتىكىل « die» بولسا بۇنىڭغا ماس كەلگەن «eine » بىلەن ئىسىمنىڭ ئوتتۇرسىدا

كەلگەن سۈپەتكە « e» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ.

die schöne Blume　　　eine schöne Blume

(چىرايلىق بىر گۈل)　　　(چىرايلىق گۈل)

die lange Hose　　　eine lange Hose

(ئۇزۇن بىر بۇرۇلكا)　　　(ئۇزۇن بۇرۇلكا)

die junge Lehrerin　　　eine junge Lehrerin

(ياش بىر ئوقۇتقۇچى)　　　(ياش ئوقۇتقۇچى)

ئېنىق بولمىغان ئارتىكىل ئىسىملار كۆپلۈكتە كەلگەندە، ئارتىكىل يېزىلماي پەقەت سۈپەتنىڭ ئاخىرىغا «e »

قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ.

مەسىلەن :

بىرلىك:　　　كۆپلۈك :

ein alter Mann　　　alte Mann

(ياشانغان ئادەملەر)　　　(بىر ياشانغان ئادەم)

ein neuer Laden　　　neue Laden

(يېڭى دۇكانلار)　　　(بىر يېڭى دۇكان)

eine schöne Blumen	schöne Blumen
(چىرايلىق گۈللەر)	(بىر چىرايلىق گۈل)
ein großes Haus	große Häuser
(چوڭ ئۆيلەر)	(چۇڭ بىر ئۆي)

33

خۇلاسە:

بىرلىك   كۆپلۈك:

Artikel:	قۇشۇمچىلار	Artikel	قۇشۇمچىلار
der	-e	die	en
die	-e	die	en
das	-e	die	en
Ein	-er	ein	e
Eine	-e	eine	e
Ein	-es	ein	e

2.1.2. Der prädikativ Gebrauch beim Subtantiv

(سۈپەت ئىسمنىڭ يېنىدا كىلىپ كېسىم خەۋرى بولىدۇ)

سۈپەتلەر ئىسمنىڭ يېنىدىكى پېئىل «sein-werden-bleiben-wirken-finden» غا باغلىنىپ كىلىدۇ.

مەسىلەن :

Das Auto ist teuer (بۇ ماشىنا بولسا قىممەتكەن)

Das Kind wurde krank (بالا ئاغرىپ قالدى)

Mijit ist fleißig (مجىت تىرىشچان)

Das Gemälde wirkt schön (كۆرۈنۈش چىرايلىق يارىشپتۇ)

In der Dose bleibt Kaffee frisch (قەھۋە قۇتىدا ياخشى ساقلىنىدۇ)

Diese Bücher sind neu (بۇ كىتاب يېڭى)

Ich finde das Buch interessant (مىنىڭچە بۇ كىتاب قىزىقارلىقكەن)

Nüri streicht die Wand weiß (نۇرى تامنى ئاقارتتى)

34

2.1.3. Der adverbiale Gebrauch beim Verb

(سۈپەتلەر پېئىلنىڭ يېنىدا كېلىپ رەۋىش بۇلۇدۇ)

پېئىل ۋە سۈپەتنىڭ تۈرلۈك خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرگەن سۆز تۈركۈمى رەۋىش دەپ ئاتىلىدۇ

مەسىلەن :

Er singt laut (ئۇ يۇقىرى ئاۋازدا ناخشا ئۇقۇۋاتىدۇ)

Klaus läuft schnell. (كىلائۇس ئىتتىك يۈگۈرەيدۇ)

Du schreibst sehr schön (ناھايىتى چىرايلىق يازىدىكەنسىز)

Herr ehmet spricht langsam (ئەخمەت ئەپەندى ئاستا سۆزلەيدۇ)

2.2. Die Arten der Adjektive

(سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىرى)

ئۇيغۇر تىلىدا سۈپەتلەر مەنا ۋە تۈزۈلۈش جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىگە قاراپ ، تۈپ سۈپەت «مەسىلەن: ئاق -قارا » قوشۇمچە سۈپەت «مەسىلەن : چوڭ كىچىك-ياش —قېرى » ۋە ياسالما سۈپەت «مەسىلەن : كۈچلۈك-ئەقىللىق »دىگەن ئۈچ تۈرگە ئايرىلىدۇ .

گېرمان تىلىدا سۈپەتلەر« Akkusativ.Dativ.» تە كېلىدىغان سۈپەتلەر ،مەخسۇس ئالدىن

قۇشۇلغۇچىلار بىلەن بىرلىكتە كىلىدىغان سۈپەتلەر ۋە سانىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر دەپ بۆلۈنىدۇ .

.2.2.1 Adjektive

(سۈپەتنىڭ Akkusativ بىلەن كېلىشى)

زامانىنى ، ئېغىرلىقنى ، ھەجىمنى ، قىممەتنى ، ۋە ئۆلچەمنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەر چۇقۇم « Akkusativ»

بىلەن كىلىدۇ .

مەسىلەن :

Alt (ياشانغان — قېرى — كونا) Breit (كەڭ - كەڭلىگىدە)

Dick (قېلىن - قېلىنلىقتا) groß (چوڭ - چوڭلۇقتا)

Hoch (ئېگىز - ئېگىزلىكتە) tief (چوڭقۇر - چوڭقۇرلۇقتا)

lang (ئۇزۇن - ئۇزۇنلۇقتا) Schwer (ئېغىر - ئېغىرلىقتا)

weit (ئۇزاق — ئۇزاقلىقتا)

Mein Bruder ist einen Monat alt. (مىنىڭ ئۇكام بىر ئايلىق)

Der Junge ist genau ein Meter groß (بۇ بالا نەق بىر مىتىر)

Dieses Paket ist ein Kilo schwer. (بۇ بولاق بىر كىلو ئېغىرلىقتا)

Das Eis ist drei Zentimer dick. (مۇز ئۈچ سانتىمىتىر قېلىنلىقتا)

Der Tunnel ist vier Kilometer lang (تونىل تۆت كىلومىتىر ئۇزۇنلۇقتا)

Der Tisch ist nur einen Schritt weit. (ئۈستەل بىر قەدەم يىراقلىقتا)

Das Wasser ist genau ein meter tief. (سۇ نەق بىر مىتىر چوڭقۇرلۇقتا)

2.2.2. Adjektive mit Dativ

(سۈپەتنىڭ Dativ بىلەن كېلىشى)

گېرمان تىلىدا پەقەت Dativ بىلەن كېلىدىغان سۈپەتلەر ئاساسەن پايدىلىق ياكى زىيانلىقنى بىلدۈرىدىغان ،

دوست ياكى دۈشمەنلىكنى بىلدۈرىدىغان ، ئوخشاش ياكى پەرىقلىقنى بىلدۈرىدىغان ، سۈپەتلەرنى ئۆز ئىچىگە

ئالىدۇ .

بۇ گۇرۇپپىتا كېلىدىغان سۈپەتلەر ئاساسەن تۆۋەندىكىچە :

Dienlich	(پايدىلىق)
bekömmlich	(سالامەتلىككە پايدىلىق)
möglich	(مۇمكىن)
nützlich	(يارامىلىق)
schädlich	(زىيانلىق)
angenehm	(كۆڭۈللۈك)
behilflich	(ياردەمدە بولۇش)
dankbar	(مىننەتدارلىق)
folgsam	(ئىتائەتكار . قۇللىغۇچى . يۇمشاق)
Lieb	(سۆيۈملۈك . ئۇماق)
Treu	(سادىق . ئىشەنچلىك)
ähnlich	(ئوخشايدۇ)
bekannt	(تونۇشلۇق)
Fremd	(ناتونۇش)
gleich	(ئوخشاش ، تەڭ)
schuldig	(قەرىزدا ، گۇناھكار)
Schwer	(ئېغىر)
überlegen	(سەگەك ،ئېغىر بېسىقلىق ، ئۈستۈن تۇرىدۇ)

wichtig (مۇھىم)

مىسال:

1. Sein Namen ist mir bekannt.

ئۇنىڭ ئىسمى ماڭا تونۇشلۇق.

2. Das Rauchen ist der Gesundheit schädlich.

تاماكا چېكىش سالامەتلىككە زىيانلىق.

3. Iqbal ist seinem Vater sehr ehnlich.

ئىقبال دادىسىغا بەك ئوخشايدۇ.

3. Dieses Lied ist uns fremd.

بۇ ناخشا بىزگە ناتونۇش.

36

5.Die kalte Suppe war dem Gast nicht bekömmlich.

سوغۇق شورپا مېھمانلارغا تېتىمىدى.

6. Der hohe Preis ist dem Käufer nicht angenehm.

يۇقارقى باھادىن خېرىدار خوش بولمىدى.

7. Wir sind dem Arzt dankbar.

بىز دوختۇرغا مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈردۇق.

8.Es ist dem Schüler sehr schwer, Deutsch zu lernen.

گېرمانچە ئۆگىنىش ئوقۇغۇچىلارغا تەس كىلىۋاتىدۇ.

9.Sie sind unserer Mannschaft überlegen.

ئۇلار بىزنىڭ كاماندىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ.

يۇقاردىكى مىساللاردىكى:« der Arzt, der Schüler, die Mannschaft »

ئىسىملارنىڭ « die Gesundheit, der Vater, der Gast, der Keufer »

ھەممىسى Dativ كېلىشىدە كەلدى.

2.2.3. Adjektev mit Genitiv

(سۈپەتنىڭ Genitiv بىلەن كېلىشى)

Genitiv بىلەن كېلىدىغان سۈپەتلەر تۆۋەندىكىچە :

bewußt	(قەستەن, چۈشۈنۈپ يېتىش)	bedürftig	(مۇھتاجلىق ,ئېھتىياجلىق)
fähig	(قابىلىيەتلىك)	müde	(چارچاش,ھېرىپ كېتىش)
gewiß	(چوقۇم)	schuldig	(گۇناھكار)
Sicher	(مۇتلەق, چوقۇم,خاتىرجەم)		

مىسال :

1.Die alte Frau ist der Hilfe bedürftig.

ياشانغان خانىم ياردەمگە مۇھتاج .

2.Der Arzt ist sich seines Fehlers bewußt.

دوختۇر خاتالىقىنى تونۇپ يەتتى .

3.Wir sind des Wartens müde.

بىز ساقلاۋېرىپ چارچىدۇق.

4.Er ist seiner Arbeit sicher.

ئۇ خىزمىتىدىن خاتىرجەم.

2.2.4.Adjektev mit präpositionalem Objekt

(سۆز ئالدى قوشۇلغۇچىلار بىلەن قوللىنىدىغان سۈپەتلەر)

سۆز ئالدى قوشۇلغۇچىلار بىلەن بىرگە كېلىدىغان سۈپەتلەر ، جۈملىدە كۆپىنچە « sein» پېئىل بىلەن بىرگە

كىلىدۇ ، بۇ سۈپەتلەر تۆۋەندىكىچە:

aufmerksam auf + Akkusativ : (دىققەت قىلىش)

بۇ « aufmerksam» دېگەن سۈپەت «auf » دېگەن ئالدى قوشۇلغۇچى بىلەن بىرگە كېلىپ

« Akkusativ» كېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ .

مەسىلەن :

Der Schüler ist aufmerksam auf die Worte des Lehrers.

(ئوقۇغۇچى ئوقۇتقۇچىنىڭ سۆزلىرىگە دىققەت قىلىۋاتىدۇ)

böze auf+Akkusativ (ئاچچىقلىماق,قىزارماق)

eifersüchtig auf + Akkusativ (قىزغانماق)

froh über + Akkusativ (خۇشال بولماق)

stolz auf + Akkusativ (ئىپتىخار.پەخىرلەنمەك)

verliebt in + Akk (ئاشىق بولماق)

arm an + Dativ (ناھايىتى كەمچىل, گاداي)

bekannt mit + Dativ (تونىماق)

fertig mit + Dativ (تۈگەتمەك ، پۈتتۈرمەك)

fertig zu + Dativ (تەييار بولماق)

frei von + Dativ (هۆر بولماق, ئەركىن بولماق)

freundlich zu + Dativ (دوستانە ,سەممىي بولماق)

reich an + Dativ (باي بولماق)

voll von + Dativ (لىق . تۇشقۇزۇپ)

zufrieden mit + Dativ (رازى بولماق)

مىسال:

Peter ist böse auf seinen frechen Freund.

(پېتېر ئەخلاقسىز دوستىغا ئاچچىقلىدى)

Sie ist eifersüchtig auf ihre hübsche Schwester.

(ئۇ چىرايلىق سىڭلىسىغا ھەسەت قىلدى)

Wir sind froh über den Erfolg unserer Kinder.

(بىز بالىلىرىمىزنىڭ نەتىجىسىدىن خۇشالمىز)

Die Mutter ist stolz auf den berühmten Sohn.

(ئانا داڭلىق ئوغلىدىن پەخىرلىنىدۇ)

38

Mirat ist verliebt in eine Ausländerin.

(مىرات بىر چەتئەللىككە ئاشىقتۇر)

Dieses Land ist arm an Bodenschätzen.

(بۇ دۆلەتنىڭ تەبىئىي بايلىقى ناھايىتى ئاز)

Ich bin bekannt mit vielen Diplomaten.

(كۆپلىگەن دىپلوماتلارنى تونۇيمەن)

Das Kind ist fertig mit den Hausaufgaben.

(بۇ بالا تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولدى)

Wir sind fertig zum Spielen. (ئويناشقا تەييار بىز)

Die Frau ist endlich frei von ihren Schmerzen.

(بۇ خانىم ئاخىرى ئاغرىق ئازابىدىن قۇتۇلدى)

Unser Chef ist freundlich zu allen Mitarbeitern.

(باشلىقىمىز پۈتۈن خىزمەتچىلەرگە سەمىمىي)

Das Haus ist voll von Blumen. (ئۆي گۈل بىلەن تولغان)

Deutschland ist reich an Kohle. (گېرمانىيەدە كۆمۈر بايلىقى مولدۇر)

Der Lehrer ist zufrieden mit dem fleißigen Schüler.

(ئوقۇتقۇچى تىرىشچان ئوقۇغۇچىدىن رازى)

2.2.5.Die Zahladjektive

(سان - سۈپەتلەر)

سانلارنى ۋە مىقدارنى بىلدۈرىدىغان ساناقلار ۋە سۆزلەر سۈپەت ھېساپلىنىدۇ گېرمان تىلىدا سان سۈپەتلەر دەپ ئاتىلىدۇ ،

2.2.5.1.Die Kardinalzahlen

(ساناق سانلار)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ئېنىق سانىنى بىلدۈرىدىغان سانلار ، ساناق سان دەپ ئاتىلىدۇ .

0 دىن 10 غىچە بولغان سانلار :

0 null

1 eins

39

2 zwei

3 drei

4 vier

5 fünf

6 sechs

7 sieben

8 acht

9 neun

10 zehn

11 بىلەن 12 دىن باشقا سانلار ئۇيغۇرچىغا ئوخشاش بىرلەر ۋە ئونلەر خانىسىنىڭ بىرلىشىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

11 elf

12 zwölf

13 dreizehn

14 vierzehn

15 fünfzehn

16 sechzehn

17 siebzehn

18 achtzehn

19 neunzehn

20 بىلەن 90 ئارىسىدىكى سانلار :

20 zwanzig

30 dreißig

40 vierzig

50 fünfzig

60 sechzig

70 siebzig

80 achtzig

90 neunzig

ئونلار خانىلىق سانلارنىڭ ئارىسىدىكى ئارا سانلار بىرلەر خانە بىلەن ئونلەر خانىسىنىڭ ئارىسىغا « we» دېگەن

مەندىكى « und» سۆزى قۇشۇلۇپ تۈزۈلىدۇ.

21 einundzwanzig

34 vierunddreißig

33 dreiunddreißig

79 neunundsiebzig

يۈزلەر ۋە مىڭلەر خانىلىق سۆزلەر :

100 einhundert

200 zweihundert

300 dreihundert

400 vierhundert

800 achthundert

900 neunhundert

40

ئۈچ خانىلىق سانلار :

202 zweihundertzwei

358 dreihundertachtundfünfzig

484 veirhundertvierundachtzig

789 siebenhundertneunundachtzig

843 achthundertdreiundvierzig

مىڭ خانىلىق سانلار :

1000 eintausend

2000 zweitausend

3000 dreitausend

9000 neuntausend

10000 zehntausend

100000 hunderttausend

900000 neunhunderttausend

2089 zweitausendneunundachtzig

45876 viertausendachthundertsechsundsiebzig

22456 zweiundzwanzigtausendvierhundertsechsundfünfzig

مليون ۋە ئۇنىڭدىن يۇقۇرى سانلار ، سۈپەت بولماي بەلكى Die ئارتىكىل بولغان ئىسىملاردۇ .

eine Million 1000000

zwei Million 2000000

eine Milliarde 1 مليارت

zwei Milliarden 2 مليارت

بەزىدە «hundert » ۋە « tausend» سانلارمۇ ئارتىكىل «das » بولغان ئىسىم بۇلۇپ كىلىدۇ .

مەسلەن :

das Hundert (يۈز)

das Tausend (مىڭ)

Hundert von Menchen (يۈزلەرچە ئىنسان)

Tausende von Vögeln (مىڭلارچە قۇش)

پارچە سانلار :

1.9 eins Komma neun (بىر پۈتۈن ئوندىن تۇققۇز)

4.1 vier Komma eins (تۆت پۈتۈن ئوندىن بىر)

گېرمان تىلىدا يىللارنىڭ ئوقۇلىشى باشقىچە بولۇپ ، بۇنىڭغا دىققەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ .

ئوقۇلىشى : يىل :

1949 neunzehnhundertvierundneunzig

41

1945 neunzehnhundertfünfundvierzig

2003 zweitausenddrei

Die Uhrzeit (سائەتلەر)

1.گېرمان تىلىدا « uhr» (سائەت) نى قوللىنىشمۇ ياكى قوللانمىسىمۇ بولىدۇ .

Es ist eins (سائەت بىر)

Es ist ein Uhr (سائەت بىر)

Es ist fünf Uhr (سائەت بەش)

Er kommt um 17 Uhr (ئۇ سائەت 17 دە كېلىدۇ)

Ich stehe um 6 auf (مەن 6 دە قوپىمەن)

Ich stehe um 6 Uhr auf (مەن 6 دە قوپىمەن)

سائەتنىڭ ئېغىز تىلىدا قوشۇلىشى :

Der Zug färt um 7 abends. (پويىز ئاخشام 7 دە ماڭىدۇ)

Die Arbeit beginnt um 7 morgens. (ئىش ئەتىگەن 7 دە باشلىنىدۇ)

Bis zwei Uhr nachmittags ist ekrem in der Schule.

(چۈشتىن كېيىن سائەت 2 گىچە ئەكرەم مەكتەپتە)

يۇقاردىكى مىساللاردا قوللىنىلغان سائەت رەسمىي شەكىلدە تۆۋەندىكىچە قوللىنىلىدۇ .

Der Zug fährt um 19:00 Uhr. (پويىز سائەت19:00 دە ماڭىدۇ)

Bis 14.00 ist ekrem in der Schule. (14:00 گىچە ئەكرەم مەكتەپتە)

گېرمانچىدا « vor» (قالدى) « nach» (ئۆتتى) « Viertel» (چارەك) لەر كەسىر سائەت دەپ ئاتىلىدۇ .

مىنۇت گېرمانچىدا «die Minute » دېيىلىدۇ .

مەسىلەن :

Es ist Viertel nach sieben. (يەتتىدىن چارەك ئۆتتى)

Es ist Viertel vor acht . (سەككىزگە چارەك قالدى)

Es ist drei Viertel nach fünf . (5-تىن 45 ئۆتتى)

fünf Minuten vor zwölf. (ئون ئىككىگە بەش قالدى)

zwölf Minuten nach vier. (4-تىن 12 ئۆتتى)

zehn nach neun . (9-دىن 10 ئۆتتى)

vier vor sieben. (7-گە 4 قالدى)

4:گېرمان تىلىدا يېرىم سائەتنىڭ ئىپادىلىنىشى ئۇيغۇر تىلى بىلەن پەرقلىنىدۇ ، گېرمانچىدا يېرىم « halb» دېيىلىدۇ .

مەسىلەن :

halb sieben (6:30 = ئالتە يېرىم)

halb neun (8:30 = سەككىز يېرىم)

halbvier (ئۈچ يېرىم)

halb zehn (تۇققۇز يېرىم)

Wir treffen uns um halb elf. (10:30-دا ئۇچرىشىمىز)

Er wird um halb fünf anrufen (ئۇ 4:30 دا تېلېفون قىلماقچى)

Es wird um halb sechs dunkel. (5:30-دا كەچ كىرىدۇ)

2.2.5.2.Die Ordinalzahlen (دەرىجە سانلار)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ سان جەھەتتىكى تەرتىپى ، دەرجىسىنى بىلدۈرىدىغان سانلار دەرىجە سان دەپ ئاتىلىدۇ .

ئۇيغۇر تىلىدا دەرىجە سانلار ، ساناق سانلارنىڭ ئاخىرىغا « نچى» «ئىنچى » نىڭ ئۇلىنىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ ،

گېرمان تىلىدا 1 دىن 20 گىچە بولغان سانلارغا «20 «te چوڭ بولغان سانلارغا « ste» قوشۇمچىسى

ئۇلىنىش بىلەن تۈزۈلىدۇ ، گېرمان تىلىدىكى «eins, drei, sieben, acht » دىگەن سانلار ئالاھىدە

يېزىلىدۇ ،

مەسىلەن :

eins (بىر) erste (بىرىنچى) zwei (ئىككى) zweite (ئىككىنچى)

drei(ئۈچ) dritte (ئۈچۈنچى) vier (تۆت) vierte (تۆتىنچى)

fünf (بەش) fünfte (بەشىنچى) sechs(ئالتە) sechste (ئالتىنچى)

sieben (يەتتە) siebte(يەتتىنچى) acht (سەككىز) achte (سەككىزىنچى)

neun (توققۇز) neunte (توققۇزىنچى) zwanzig (يىگىرمە)

zwanzigste (يىگىرمىنچى)

dreißig (ئوتتۇز) dreißigste (ئوتتۇزىنچى) vierzig (قىرىق)

vierzigste (قىرىقىنچى)

دەرىجە سانلار سۈپەتلەرگە ئوخشاش ئارتىكېل بىلەن ئىسىمنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېلىدۇ ، ۋە ئىسىمنىڭ ئارتىكېل

بىلەن يالغۇز قوللانغىنى بولىدۇ ، بۇنداق چاغدا بىرىنچى ھەرىپ چوڭ يېزىلىدۇ .

مەسىلەن:

der erste Schülerder (بىر-ئوقۇغۇچى) Erste (بىرىنچى)

der zweite Tag (ئىككىنجى كۈن) der Zweite (ئىككىنجى)

der siebte Monatder (7- ئاي) Siebte (يەتتىنجى)

das neunte Zimmer (9- جى ئۆي) das Neunte (تۇققۇزىنجى)

Heute ist der Zwanzigste. (بۈگۈن ئايغا 20 مە)

Er kommt am Achte . (ئۇ ئاينىڭ سەككىزى كېلىدۇ)

Am einunddreißigsten August habe ich Geburtstag.

(ئاينىڭ 31 –كۈنى مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم-8)

Der erste April ist mein Glückstag.

(1- ئاپرېل مېنىڭ تەلەيلىك كۈنۈم)

Peter ist der Erste in der Klasse.

(پېتېر سىنىپتا بىرىنجى)

Das ist unser zweiter Laden.

(بۇ ئىككىنجى دۇكىنىمىز)

Die achte Frau links ist meine Mutter.

(سولدىن 8-جي ئايال مېنىڭ ئاپام)

Wir leben im einundzwanzigsten Jahrhundert.

(بىز 21 –جى ئەسىردە ياشاۋاتىمىز)

Das vierte Auto gehört mir.

(4-جي ماشىنا مېنىڭ)

2.2.5.3.Die Bruchzahlen (كەسىر سانلار)

پۈتۈن نەرسىنىڭ پارچىسىنى ، بۆلەكلىرىنى ئىپادىلەيدىغان سان كەسىر سان دەپ ئاتىلىدۇ ،

ئۇيغۇر تىلىدا كەسىر سانلار مەخرەجنى ۋە سۇرەتنى ئىپادىلەيدىغان ئىككى ساناق ساندىن تۈزۈلىدۇ ،مەخرەجنى ئىپادىلەيدىغان ساناق سان قوشۇمچىلىرى «دىن ، تىن»قوشۇمچىلىرى بىلەن بىرىكىپ ئالدىدا كېلىدۇ ، ئاندىن «دىن ،تىن »ئاندىن سۇرەتنى ئىپادىلەيدىغان ساناق سان كېلىدۇ، مەسىلەن:/3 4 گېرمان تىلىدا كەسىر سانلار 1 دىن 20 گىچە بولغان سانلارغا « tel»قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ كېلىدۇ .

20دىن چوڭ سانلارغا «stel»قوشۇمچىسى ئۇلىنىش بىلەن تۈزۈلىدۇ.گېرمانچىدا كەسىر سانلار ئادەتتىكى ئىسىملارغا ئوخشاش ئارتىكىل بىلەن قوللىنىلىدۇ ، ئارتىكىل بولسا «das»پەقەت ئۆلچەم ، ئېغىرلىق قاتارلىقلارنى ئىپادىلىگەندە سۈپەتلىك رولىنى ئوينايدۇ .

1/3 ein Drittel (ئۈچتەن بىر) 4/1 ein Viertel (تۆتتەن بىر)

1/5 ein Fünftel (بەشتەن بىر) 7/1 ein Siebtel (يەتتىدەن بىر)

1/10 ein Zehntel (ئوندەن بىر) 20/1 ein Zwanzigstel (يىگىرمىدىن بىر)

1/30 ein Dreißigstel (ئوتتۇزدىن بىر) 100/1 ein Hundertstel (يۈزدىن بىر)

1/1000 ein Tausendstel (مىڭدىن بىر) 3/2 zwei Drittel (ئۈچتەن ئىككى)

3/4 drei Viertel (تۆتتەن ئۈچ) 5/2zwei Fünftel (بەشتەن ئىككى)

9/10 neun Zehntel (ئوندەن توققۇز)

100 /2 zwei Hundertstel (يۈزدەن ئىككى)

گېرمانچىدىمۇ ئۇيغۇرچىغا ئوخشاش ئىككىدەن بىرنى(1/2) يېرىم دەپ قوللىنىدۇ.يېرىمنى ئىسىم ئورنىدا ئىشلەتكەندە «die Helfte» سۈپەت ئورنىدا ئىشلەتكەندە «halb» بولىدۇ.

1.5 anderthalb (بىر يېرىم) 2.5 zweieinhalb (ئىككى يېرىم)

3.5 dreieinhalb (ئۈچ يېرىم) 4.5 viereinhalb (تۆت يېرىم)

2.2.5.4.Dieunbestimmten Zahladjektive (مۆلچەر سان ۋە سۈپەت)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ سانىنى تەخمىنەن كۆرسىتىدىغان سانلار مۆلچەر سانلار دەپ ئاتىلىدۇ .گېرمان تىلىدا

مۆلچەر سانلار ،سۈپەت بولۇپ قوللىنىلىدۇ .

viel (ناھايىتى كۆپ) wenig (ئاز، بىرئاز)

einzeln (ھەربىر . يالغۇز) andere (باشقا)

Sonstige (باشقىسى) verschieden (ھەرخىل)

zahllos (سانسىز، بىر سۈرە) zahlreich (ناھايىتى كۆپ. بىر مۇنچە)

gesamt (ھەممىسى .توپلام) ganz (پۈتۈن .ھەممىسى)

Alle solche Firmen sind gefährlich.

(مۇشۇ خىلدىكى پۈتۈن شىركەتلەر خەتەرلىك)

Ein solches Auto habe ich nie gesehen.

(مۇشۇنداق بىر ماشىنىنى ھېچ كۆرمىدىم)

Ein derartiges Buch habe ich nicht gelesen

(مۇشۇنداق بىر كىتاپنى ئوقۇمىدۇم)

Wir suchen ein solches Haus.

(مۇشۇنداق بىر ئۆي ئىزدەۋاتىمىز)

Ich will solch einen Ball kaufen.

(مۇشۇنداق بىر توپ سېتىۋىلىشنى ئويلايمەن)

2.3.Deklination des Adjektivs

(سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىنىشى)

ئۇيغۇر تىلىدا باشقا سۆز تۈركۈملىرىگە سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى ئارقىلىق ،ياسالغان

سۈپەتلەر ياسالما سۈپەت دەپ ئاتىلىدۇ.

مەسىلەن :

ish + chan = ئىشچان

Küch + luk = كۈچلۈك

46

بۇ مىسالدىكى ئىشچان ، كۈچلۈك بولسا ياسالما سۈپەتتۇر.گېرمان تىلىدا سۈپەتلەر ئۆزى ئىسىم بىلەن بىرلىكتە قوللىنىلغاندا ئىسىمنىڭ ئالدىدىكى ئارتىكىلغا ئاساسەن تۆت كېلىش بويىچە تۈرلىنىپ كېلىدۇ ، بۇ گېرمان تىلىدا «Adjektiv deklination»دەپ ئاتىلىدۇ.

1:ئىسىملار ئېنىق بولغان ئارتىكىل بىلەن كەلگەندە ، ئارتىكىل بىلەن ئىسىمنىڭ ئارىسىدىكى سۈپەت تۆت كېلىش بويىچە تۆۋەندىكىدەك تۈرلىنىپ كېلىدۇ .

بىرلىك:

Nominativ:

der gute Mann	die gute Frau	das gute Kind
(ياخشى ئەر)	(ياخشى ئايال)	(ياخشى بالا)

Akkusativ:

den guten Mann	die gute Frau	das gute Kind
(ياخشى ئەرنى)	(ياخشى ئايالنى)	(ياخشى بالىنى)

Dativ :

dem guten Mann	der guten Frau	dem guten Kind
(ياخشى ئەرگە)	(ياخشى ئايالغا)	(ياخشى بالىغا)

Genitiv:

des guten Mannes	der guten Frau	des guten Kindes

(ياخشى ئەرنىڭ)　　　　(ياخشى ئايالنىڭ)　　　　(ياخشى بالىنىڭ)

يۇقاردىكى مىساللاردىن كۆرۈۋالىمىزكى ، ئىسىملارنىڭ ئارتىكىل تۈت كېلىشكە ماس ھالدا ئۆزگۈرۈش بىلەن بىرگە ئارتىكىل بىلەن ئىسىمنىڭ ئارىسىدىكى سۈپەتكە «Nominativta» ھەممىسگە «e» قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ كېلىدۇ . «Akkusativta» ئەگەر ئىسىمنىڭ ئارتىكىل «der» بولسا سۈپەتكە «en» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ ، ئارتىكىل «die»ۋە«das» بولسا سۈپەتكە «e»قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ كېلىدۇ . «Dativ»ۋە «Genitiv»لاردا سۈپەتلەرنىڭ ئاخىرىغا ئوخشاشلا «en»قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ كېلىدۇ ،

كۆپلۈك:

Nominativ:

die guten Männer,　die guten Frau　die guten Kinder

(ياخشى ئەرلەر)　　　　(ياخشى ئاياللار)　　　　(ياخشى بالىلار)

Akk:

die guten Männer　die guten Frau　die guten Kinder

(ياخشى ئەرلەرنى)　　　　(ياخشى ئاياللارنى)　　　　(ياخشى بالىلارنى)

Dativ:

den guten Männern,　den guten Frauen,　den guten Kindern

(ياخشى ئەرلەرگە)　　　　(ياخشى ئاياللارغا)　　　　(ياخشى بالىلارغا)

Genitiv:

der guten Männer,　der guten Frauen,　der guten Kinder

(ياخشى ئەرلەرنىڭ)　　　　(ياخشى ئاياللارنىڭ)　　　　(ياخشى بالىلارنىڭ)

يۇقاردىكى مىساللاردىن كۆرۈۋالىمىزكى ، كۆپلۈكنى بىلدۈرگەن ئىسىملارنىڭ ئالدىدىكى ئارتىكىل تۆت كېلىشكە ماس ھالدا ئۆزگۈرۈش بىلەن بىرگە ، سۈپەتكە تۆت كېلىشنىڭ ھەممىسگە ئوخشاش «en» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ .

سۈپەتكە ئۇلىنىپ كەلگەن قوشۇمچىلارنى ئىسىمىزدە ئاسان تۇتۇشىمىز ئۈچۈن تۆۋەندىكىچە جەدۋەللەشتۈرىمىز .

بىرلىك:

	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	-e	-e	-e
Akkusativ	-en	-e	-e
Dativ	-en	-en	-en
Genitiv	-en	-en	-en

كۆپلۈك :

Nominativ	-en	-en	-en
Akkusativ	-en	-en	-en
Dativ	-en	-en	-en
Genitiv	-en	-en	-en

2:ئارتىكىل ئوخشاش قوللىنىلغان «بۇ » دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان «dies»« شۇ» دېگەن مەنىنى

كىلىدىغان كەينىدىن ئالماشلارنىڭ قاتارلىق «jed» بىلدۈرىدىغان مەننى دىگەن «ھەر» «jen» بىلدۈرىدىغان

ئاساسەن ئارتىكىلغا ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا ئالماشلارنىڭ بۇ. تۈرلىنىدۇ ئوخشاش تۈرگىنىمىزگە كۆرگىنىمىزگە يۇقاردا سۈپەتلەر،

«er-e-es»قوشۇلغۇچىلىرى ئۇلىنىدۇ .

مەسلەن : بىرلىك

بىرلىك:	die-	jen-	jed
der Mann -	dieser Mann -	jener Mann	jeder Mann
(ئەر)	(بۇئەر)	(شۇ ئەر)	(ھەر ئەر)
die Frau	-diese Frau-	jene Frau -	jede Frau
(ئايال)	(بۇ ئايال)	(شۇ ئايال)	(ھەر ئايال)
das Kind-	dieses Kind-	jenes Kind	jedes Kind
(بالا)	(بۇ بالا)	(شۇ بالا)	(ھەربالا)

كۆپلۈك:

die Männer -	diese Männer –	jene Männer-	jede Männer
(ئەرلەر)	(بۇ ئەرلەر)	(شۇ ئەرلەر)	(ھەر ئەرلەر)
die Frauen	diese Frauen	jene Frauen	jede Fauen
(ئاياللار)	(بۇ ئاياللار)	(شۇ ئاياللار)	(ھەر ئاياللار)

diese gute Mann (بۇ ياخشى كىشى)

jene gute Frau (شۇ ياخشى ئايال)

jedes gute Kind (ھەر ياخشى بالا)

diese gute Männer (بۇ ياخشى كىشىلەر)

dieses alte Haus (بۇ كونا ئۆي)

jener neue Stuhl (شۇ يېڭى ئورۇندۇق)

48

3:«keine»«kein» دىن كېيىن كەلگەن سۈپەتلەرگە سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن تۈرلىنىدۇ .

بىرلىك:

Maskulinum-Femininum Neutrum

Nominativ:

kein guter Mann keine gute Frau kein gutes Kind

Akk:

keinen guten Mann keine gute Frau kein gutes Kind

Dativ:

keinem guten Mann keiner guten Frau keinem guten Kind

Genitiv:

keines guten Mann keiner guten Frau keines guten Kindes

كۆپلۈك:

Nominativ:

keine guten Männer keine guten Frauen keine guten Kinder

Akk:

keine guten Männer keine guten Frauen keine guten Kinder

Dativ:

keinen guten Männern keinen guten Frauen keinen guten Kindern

Genitiv:

keiner guten Männer keiner guten Frauen keiner guten Kinder

ئالماشلار« mein,meine ,dein, deine,sein, seine, ihr, ihre, unser » لار

بىلەن قۇللىنىلغان سۈپەتلەرمۇ بۇلۇشسىز ئارتىكېل « kein, keine »بىلەن كىلىدىغان سۈپەتلەرگە ئوپمۇ

ئوخشاش تۈرلىنىدۇ ، بۇ سۈپەتلەرنىڭ ئاخرىغا ئۇلىنىلىدىغان قۇشۇمچىلار تۇۋەندىكىچە :

بىرلىك :

	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ:	-er	-e	-es
Akk :	-en	-e	-es
Dativ :	-en	-en	-en
Genitiv :	-en	-en	-en

كۆپلۈك:

Nominativ:	-en	-en	-en
Akk :	-en	-en	-en
Dativ :	-en	-en	-en
Genitiv :	-en	-en	-en

49

مىساللار:

Mein kleiner Bruder ist 6 Jahre alt.

(كىچىك ئۇكام 6 ياشتا)

Das ist das Auto deines alten Freundes.

(بۇ بۇرۇنقى دوستۇمنىڭ ماشىنىسى)

Die Sekretärin unseres neuen Chefs ist schön.

(يېڭى باشلىغىمىزنىڭ كاتىپى چىرايلىق)

Dieses Fahrrad gehört seinem jungen Vater.

(بۇ ۋەلسىپىت ئۇنىڭ ياش دادىسىنىڭ)

Kein kluger Mensch kann diesen Wagen kaufen.

(ئەقىللىق بىر ئىنسان بۇ ماشىنىنى ئالماس)

Ich sehe da keinen bellenden Hund.

(ئۇ يەردە قاۋىغان ئىت كۆرمىدىم)

Er macht keine guten Photos.

(ئۇ ياخشى رەسىم تارتالمايدۇ)

Der Lehrer dankt seinem fleißigen Schüler.

(ئوقۇتقۇچى تىرىشچان ئوقۇغۇچىلارغا رەھمەت ئېيتتى)

....

3: ئارتىكىلسىز قوللىنىدىغان سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىنىشى :

	Maskulinum	Femininum	Neutrum	بىرلىك:
Nominativ:	guter Mann	gute Frau	gutes Kind	
	(ياخشى ئەر)	(ياخشى ئايال)	(ياخشى بالا)	
Akk :	guten Mann	gute Frau	gutes Kind	
	(ياخشى ئەرنى)	(ياخشى ئايالنى)	(ياخشى بالىنى)	
Dativ:	gutem Mann	guter Frau	gutem Kind	
	(ياخشى ئەرگە)	(ياخشى ئايالغان)	(ياخشى بالىغا)	
Genitiv:	guten Mannes	guter Frau	guten Kindes	

(ياخشى ئەرنىڭ)　　　　(ياخشى ئايالنىڭ)　　　　(ياخشى بالىنىڭ)

كۆپلۈك:

Nomonativ: gute Männer   gute Frauen   gute Kinder

Akk: gute Männer   gute Frauen   gute Kinder

Dativ: guten Männern   guten Frauen   guten Kindern

50

Genitiv: guter Männer   guter Frauen   guter Kinder

بۇ خىلدىكى سۈپەتلەرگە قوشۇلغان قوشۇمچىلار :

بىرلىك:

Maskulinum   Femininum

Neutrum

Nominativ: -er   -e   -

es

Akk :   -en   -e   -

es

Dativ :   -em   -er   -

em

Genitiv :   -en   -er   -

en

كۆپلۈك:

Nominativ: -e   -e   -

e

Akk :	-e	-e	-e
Dativ :	-en	-en	-en
Genitiv :	-er	-er	-er

ئىككى ، ئۈچ ، تۆتكە ئوخشاش سان سۈپەتلەرمۇ ۋە (« mach» بەزى) («solch » مۇشۇنداق بىرى) (« viel » كۆپ) (wenig ئاز) (welch قايسى) (etwas بىر ئاز) (mehr كۆپ) گە ئوخشاش سۆزلەرمۇ يۇقاردىكى سۈپەتلەرگە ئوخشاش تۈرلىنىپ كىلىدۇ .

مەسىلەن :

drei alte Autos	(ئۈچ كونا ماشىنا)
sechs kleine Flaschen	(ئالتە كىچىك بوتولكا)
neuen kleine kinder	(كىچىك بالا 9)
solche guter Mensch	(مۇشۇنداق ياخشى ئىنسان)
solche teure Kleider	(مۇشۇنداق قىممەت كىيىم)
viel neue Schüler	(كۆپلىگەن يېڭى ئوقۇغۇچىلار)
wenig gutes Essen	(ئاز ياخشى تاماق)
etwas dickes Papier	(بىر ئاز قېلىن قەغەز)
etwas warmes Wasser	(بىر ئاز قىززىق سۇ)

4: ئېنىق بولمىغان ئارتىكىل « ein,eine » دىن كېيىن كەلگەن سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىنىشى .

	Maskulinum	Femininum	Neutrum
بىرلىك:			
Nominativ:	ein guter Mann	eine gute Frau	ein gutes Kind
	(ياخشى بىر ئەر)	(ياخشى بىر ئايال)	(ياخشى بىر بالا)
Akku:	einen guten Mann	eine gute Frau	ein gutes Kind

(ياخشى بىر بالىنى) (ياخشى بىر ئايالنى) (ياخشى بىر ئەرنى)

Dativ: einem guten Mann einer guten Frau einem guten Kind

(ياخشى بىر بالىغا) (ياخشى بىر ئايالغا) (ياخشى بىر ئەرگە)

Genitiv: eines guten Mannes einer guten Frau

(ياخشى بىر ئايالنىڭ) (ياخشى بىر ئەرنىڭ)

eines guten Kindes

(ياخشى بىر بالىنىڭ)

كۆپلۈك:

Nominativ:	gute Männer	gute Frauen	gute Kinder
Akku:	gute Männer	gute Frauen	gute Kinder
Dativ :	guten Männern	guten Frauen	guten Kindern
Genitiv:	guter Männer	guter Frauen	guter Kinder

سۈپەتكە ئۇلانغۇچى قوشۇمچىلار :

	Maskulinum	Femininum	Neutrum
بىرلىك:			
Nominativ:	-er	-e	-es
Akku :	-en	-e	-es
Dativ :	-en	-en	-en
Genitiv :	-en	-en	-en

Köpluk:

Nominativ:	-e	-e	-e
Akku :	-e	-e	–e
Dativ :	-en	-en	-en
Genitiv :	-er -	er	-er

مىساللار :

eine schöne Blume (چىرايلىق بىر گۈل)

eine berühmter Künstler (داڭلىق بىر سەنئەتكار)

ein freches Kind (كەپسىز بىر بالا)

einen fremden Arzt (چەتئەللىك بىر دوختۇرنى)

einem jungen Studenten (ياش بىر ئۇقۇغۇچىغا)

einer großen Schule (چوڭ بىر مەكتەپكە)

einem häßlichen Mädchen (سەت بىر قىزغا)

eines verstorbenen Professors (ئۆلۈپ كەتكەن بىر پىراپىسسۇرنىڭ)

eines neuen Hauses (يېڭى بىر ئۆينىڭ)

einer fleißigen Schülerin (تىرىشچان بىر قىز ئۇقۇغۇچىنىڭ)

schöne Blumen (چىرايلىق گۈللەر)

berühmte Künstler (داڭلىق سەنئەتچىلەر)

freche Kinder (كەپسىز باللار)

fremde Ärzte (چەتئەللىك دوختۇرلارياكى چەتئەللىك دوختۇرلارغا)

jungen Studenten (ياش ئۇقۇغۇچىلارغا)

großen Schulen (چوڭ مەكتەپلەرگە)

heßlichen Mädchen (سەت قىزلارغا)

52

verstorbener Professoren (ئۆلگەن پىراپفىسسۇرلارنىڭ)

neuer Häuser (يېڭى ئۆيلەرنىڭ)

fleißiger Schülerinnen (تىرىشچان قىز ئۇقۇغۇچىلارنىڭ)

يۇقاردىكى مىساللاردىكى « Akkusativ » كىلىشتىكى ئارتىكېل « der »بولغان ئىسىملاردىن باشقىلارنى ھەم « Nominativ »كىلىش بىلەن ھەم « Akkusativ » كىلىش بىلەن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىشقا بۇلىدۇ ، چۈنكى ھەر ئىككى كىلىشنىڭ سۈپەت ياسىغۇچىلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن .بۇلارنىڭ قانداق كىلىشتە كەلگەنلىكى جۈملە ئىچىدىكى مەنىسىگە ۋە ئىسىمنى قانداق مەخسەتتە قۇللانغانلىقىغا قاراپ ھۆكۈم قىلىمىز .

مەسلەن :

Nominativ كىلىش		Akkusativ كىلىش
eine schöne Blume	(چىرايلىق بىر گۈلنى)	(چىرايلىق بىر گۈل)
ein freches Kind	(كەپسىز بىر بالىنى)	(كەپسىز بىر بالا)
schöne Blumen	(چىرايلىق گۈللەرنى)	(چىرايلىق گۈللەر)
freche Kinder	(كەپسىز باللارنى)	(كەپسىز باللار)
fremde Arzte	(چەتئەللىك دوختۇرلارنى)	(چەتئەللىك دوختۇرلار)

ئارتىكېل « die » بولغان ئىسىملارنىڭ « Dativ »بىلەن «Genitiv» مۇ سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچىلىرى ئوخشاش بۇلۇپ ،ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغاندا جۈملە ئىچىدىكى مەنىسى ۋە قوللانغان مەخسەتكە قاراپ تەرجىمە قىلىمىز .

مەسلەن :

Dativ كىلىش Genitiv كىلىش

einer großen Schulen. (چوڭ بىر مەكتەپنىڭ) (چوڭ بىر مەكتەپكە)

einer fleißigen Schülerin (تىرىشچان بىر قىز ئوقۇغۇچىنىڭ)

(تىرىشچان بىر قىز ئوقۇغۇچىغا)

5: گېرمان تىلىدىكى سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىنىشى ئاساسەن يۇقاردا سۆزلەنگەن قايىدە بويىچە تۈرلىنىدۇ ، لېكىن بەزى سۈپەتلەرنىڭ تۈرلىنىشى يۇقادىكى قائىدىگە بوي سۇنمايدۇ ، بۇ گېرمان تىلىدىكى ئالاھىدە ئەھۋال .

مەسىلەن :

ئاخىردا « el,-abel,-ibel » بىلەن ئاخىرلاشقان سۈپەتلەر قانداق كىلىشتە تۈرلىنىشىدىن قەتئىي نەزەر ، ئاخىرقى سۇزۇق تاۋۇش « e » چۈشۈپ قالىدۇ.

Dunkel (قاراڭغۇ)

ein dunkles Zimmer (قاراڭغۇ ئۆي)

akzeptabel (قوبۇل قىلىش ، ئېتراپ قىلىش)

53

ein akzeptables Angebot(قوبۇل قىلىشقا بولىدىغان بىر تەكلىپ)

sensibel (زىرەك)

ein sensibles Mädchen (زىرەك بىر قىز)

nobel (ئېسىل ، ئاجايىپ)

ein nobel Herr (ئېسىل بىر ئەپەندى)

2.4. Die Komporation der Adjetive

سۈپەت دەرىجىلىرى :

ئادەم ۋە نەرسىلەردە بولىدىغان بىر خىل تۈردىكى سۈپەتلەرنىڭ بىر - بىرىدىن ئارتۇق ياكى كەملىك دەرىجىسى جەھەتتىن پەرىقلىنىش ، سۈپەت دەرجىسى دەپ ئاتىلىدۇ ، ئۇيغۇر تىلىدا سۈپەتلەر بەش دەرىجىگە بولىنىدۇ .

1. ئەسلى دەرىجە: قارا . ئېگىز

2. سېلىشتۇرما دەرىجە : قارىراق . ئېگىزرەك

3. ئاشۇرما دەرىجە : قاپقارا . بەك ئېگىز

4. قايتۇرما دەرىجە: قارامتۇل . پاكارراق

5. ئەركىلەتمە دەرىجە : قاراغىنا . ئېگىزگىنەي

گېرمان تىلىدا سۈپەت دەرىجىسى « der Komparation » ياكى « Vegleichsformen » دېيىلىدۇ . گېرمان تىلىدىكى سۈپەت دەرىجىسى ئۈچ دەرىجىگە بۆلىنىدۇ .

1. Der Positiv (ئەسلى دەرىجە)

2.Der Komparativ (سېلىشتۇرما دەرىجە)

3. Der Superlativ (ئاشۇرما دەرىجە)

2.4.1. Der Positiv

(ئەسلى دەرىجگ)

شەيئىلەرنىڭ خۇسۇسىيىتىنى سېلىشتۇرماي . ئاشۇرماي . كەمەيتمەي ، ئادەتتىكىچە ئىپادىلىگەن سۈپەت شەكلى ئەسلى دەرىجە دەپ ئاتىلىدۇ ، ھازىرغىچە كۆرگىنىمىز ۋە ئىشلىتىۋاتقان سۈپەتلەرنىڭ ھەممىسى ، سۈپەتلەرنىڭ ئەسلى دەرجىسى.

jung (ياش) stark (كۈچلۈك)

groß (چوڭ) nützlich (ياراملىق)

lang (ئۇزۇن) weich (يۇمشاق)

54

2.4.2.Der Komparativ

(سېلىشتۇرما دەرىجە)

شەيئىلەرنىڭ خۇسۇسىيىتىنى ئۆز ئارا سېلىشتۇرۇپ ، بىرنى ئىككىنچىدىن ئاشۇرۇپ ياكى كەمەيتىپ كۆرسىتىدىغان

سۈپەت شەكلى سېلىشتۇرما دەرىجە دەپ ئاتىلىدۇ ، گېرمان تىلىدا سېلىشتۇرما دەرىجە ئەسلى دەرىجىدىكى سۈپەتلەرنىڭ ئاخىرىغا « er » قوشۇمچىسىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ياسىلىدۇ .

Positiv : Komparativ:

klein (كىچىك) kleiner (كىچىكرەك)

schön (چىرايلىق) schöner (چىرايلىقراق)

billig (ئەرزان) billiger (ئەرزانراق)

reich (باي) reicher (بايراق)

dick (قېلىن) dicker (قېلىنراق)

fleißig (تىرىشچان) fleißiger (تىرىشچانراق)

schnell (چاپسان) schneller(چاپسانراق)

سېلىشتۇرما دەرىجە بەزىدە سۈپەتلەردىكى سوزۇق تاۋۇش « a,o,u » لارنىڭ ئۈستىگە ئىككى چېكىت قويۇلۇپ « ä, ö, ü » گە ئۆزگىرىدۇ.

Positiv: Komparativ:

groß (چوڭ) größer (چوڭراق)

jung (ياش) jünger (ياشراق)

alt (قېرى) älter (قېرىراق)

arm (كەمبەغەل) ärmer (كەمبەغەلرەك)

schwach (ئورۇق) schwächer(ئورۇقراق)

stark (كۈچلۈك) stärker (كۈچلۈكرەك)

hart (قاتتىق) härter (قاتتىقراق)

warm (ئىسسىق) wärmer (ئىسسىقراق)

سېلىشتۇرما دەرىجىسىدىكى سۈپەتلەر ئاخىرى « el, -er » بىلەن كەلگەن سۈپەتلەردىكى ئاخىرقى سوزۇق

تاۋۇش « e » چۈشۈپ قېلىش بىلەن ياسىلىدۇ .

Positiv:

Komparativ:

Teuer (قىممەت) teurer (قىممەترەك)

Dunkel (قاراڭغۇ) dunkler (قاراڭغۇراق)

Sauer (چۈچىمەل) saurer (چۈچىمەلرەك)

Edel (ساپ.ئېسىل) edler (ساپراق,ئېسىلراق)

2.4.3. Der

Superlativ

(ئاشۇرما دەرىجە)

شەيئىلەرنىڭ بەلگىسىنى ، خۇسۇسىيىتىنى ئادەتتىكىدىن ئاشۇرۇپ كۆرسىتىدىغان سۈپەت شەكلى ئاشۇرما دەرىجە

دەپ ئاتىلىدۇ .

گېرمان تىلىدا « Superlativ » سۈپەتلەرنىڭ ئەسلى شەكلىگە « st, -est » قوشۇمچىلىرىنىڭ ئۇلىنىشى

بىلەن ياسىلىدۇ .

Positiv:

Superlativ:

Klein (كىچىك) kleinst (ئەڭ كىچىك)

schön (چىرايلىق) schönst (ئەڭ چىرايلىق)

fleißig (تىرىشچان) fleißigst (ئەڭ تىرىشچان)

bunt (رەڭلىك) buntest (رەڭمۇ- رەڭ)

süß (تاتلىق) süßest (ئەڭ تاتلىق)

wenig (ئاز) wenigst (ئەڭ ئاز)

weit (يىراق) weitest (بەك يىراق)

bekannt (مەشھۇر) bekanntest (ئەڭ مەشھۇر)

glaubhaft (ئىشەنچلىك) glaubhaftest (ئەڭ ئىشەنچلىك)

ئاشۇرما دەرىجىدە بەزى سۈپەتلەرنىڭ سوزۇق تاۋۇش « a, o, u »نىڭ ئۈستىگە ، ئىككى كىچىك چېكىت قويۇلۇپ تاۋۇش ئۆزگىرىپ « ä, ö, ü » بولىدۇ .

Positiv: Superlativ:

alt (قېرى) ältest (بەك قېرى)

kalt (سوغاق) kältest (قاتتىق سوغۇق)

lang (ئۇزۇن) längst (ئەڭ ئۇزۇن)

warm (ئىسسىق) wärmst (ئەڭ ئىسسىق)

rot (قىزىل) rötest (قىپ قىزىل)

gesund (ساغلام) gesündest(بەك ساغلام)

ئاشۇرما دەرىجىدىكى سۈپەتلەر ئادەتتىكى سۈپەتلەرگە ئوخشاش ئارتىكىل بىلەن ئىسىمنىڭ ئارىسىدا كېلىپ ھەرقايسى كېلىشلەرگە ماس ھالدا تۈرلىنىدۇ .

Nominativ: der älteste Lehrer (ئەڭ قېرى ئوقۇتقۇچى)

Akku: den ältesten Lehrer (ئەڭ قېرى ئوقۇتقۇچىنى)

Dativ: dem ältesten Lehrer (ئەڭ قېرى ئوقۇتقۇچىغا)

Genitiv: des ältesten Lehrer (ئەڭ قېرى ئوقۇتقۇچىنىڭ)

ئاشۇرما دەرىجىدىكى سۈپەتلەر جۈملە ئىچىدە يالغۇز قوللىنىلغاندا . سۆز ئالدى قوشۇلغۇچى « an » بىلەن ئارتىكىل « dem » نىڭ قوشۇلۇشىدىن تۈزۈلگەن سۆز ئالدى قوشۇلغۇچىسى « am » قوشۇلۇپ كېلىپ

ئاخىرغا « en » قوشۇلغۇچىسى ئۇلىنىدۇ ،

schönst (ئەڭ چىرايلىق) am schönsten (ئەڭ چىرايلىق)

billigst (ئەڭ ئەرزان) am billigsten (ئەڭ ئەرزان)

längst (ئەڭ ئۇزۇن) am längsten (ئەڭ ئۇزۇن)

größt (ئەڭ چوڭ) am größten (ئەڭ چوڭ)

Dieser Schüler ist am fleißigsten (بۇ ئوقۇغۇچى ئەڭ تىرىشچان)

Sein Sohn ist am klügsten (ئۇنىڭ ئوغلى ئەڭ ئەقىللىق)

Dieses Bild ist am schönsten (بۇ رەسىم ئەڭ چىرايلىق)

قائىدىگە چۈشمەيدىغان سۈپەت دەرىجىلىرى :

Positiv: Komparativ: Superlativ:

gut (ياخشى) besser (ياخشىراق) best, am besten(ئەڭ ياخشى)

hoch (ئېگىز) höher(ئېگىزرەك) höchst,am höchsten(ئەڭ ئېگىز)

nahe(يېقىن) näher(يېقىنراق) nächst,am nächsten(ئەڭ يېقىن)

wenig(ئاز) minder(ئازراق) mindest,am mindesten(ئەڭ ئاز)

2.4.4.Sätz mit den Vergleichsformen

سۈپەت دەرىجىسى بىلەن كەلگەن جۈملىلەر :

1.ئوخشاشلىقنى بىلدۈرىدىغان « so....wie » بولسا باغلىغۇچى «» بىلەن « so » دىن تۈزۈلگەن بولۇپ

تۈۋەندىكى جۈملە شەكلىدە كېلىدۇ .

so .....wie (چىلىكگە ... ئوخشاش)

so klein wie (گە ئوخشاش كىچىك.....)

so hoch wie (گە ئوخشاش چوڭ.....)

so teuer wie (چىلىك قىممەت....)

Hans ist so groß wie Paul.

(هانس پائولچىلىك چوڭ)

Der Lehrer ist so alt wie unser Vater.

(ئوقۇتقۇچى دادام دىمەتلىك)

Diese Fragen sind so schwer wie die anderen.

(بۇ سوئاللار باشقا سوئاللارغا ئوخشاش قىيىن)

Sie ist so klug wie Ihr Sohn.

(ئۇ سىزنىڭ ئوقۇغۇچىڭىزغا ئوخشاش ئەقىللىق)

2: سېلىشتۇرما دەرىجىلەرنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ .

genauso (ئوخشاش)

doppelt so (ئىككى ھەسسىگە)

dreimal so (ئۈچ ھەسسىگە)

Die Tür ist genauso groß wie das Fenster.

(ئىشىك دەرىزىگە ئوخشاش چوڭلۇقتا)

Der Korb ist doppelt so schwer wie meine Tasche.

(سېۋەت مېنىڭ سومكامنىڭ ئىككى ھەسسىچىلىك ئېغىر)

Sein Haus ist dreimal so groß wie unser Büro.

(ئۇنىڭ ئۆيى بىزنىڭ ئىشخانىمىزنىڭ ئۈچ ھەسسىچىلىك چوڭلۇقتا)

بەزى سۈپەتلەر سېلىشتۇرما دەرىجىنى بىلدۈرگەندە سۈپەتلەرنىڭ ئاخىرىغا « er » قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ ، جۈملە ئىچىدە « als » بىلەن بىرگە كېلىدۇ .

Klein (كىچىك) kleiner (كىچىكرەك) kleiner als..... (... دىن كىچىكرەك)

Ein Turm ist höher als ein Haus. (بىر مۇنار بىر ئۆيدىن ئېگىزرەك)

Sie ist kürzer als meine Schwester. (ئۇ مېنىڭ سىڭلىمدىن پاكارراق)

Er verdient mehr als ich (ئۇ مەندىن كۆپرەك تاپىدۇ)

Ich laufe schneller als Inge (مەن Inge دىن تېزرەك يۈگۈرەيمەن)

3: ئاشۇرما دەرىجىنى بىلدۈرىدىغان سۈپەتلەرنىڭ جۈملە ئىچىدىكى كېلىشى .

Dieser Stuhl ist am besten. (بۇ ئورۇندۇق ئەڭ ياخشى)

Dieses Auto ist am schnellsten. (بۇ ماشىنا بولسا ئەڭ تېز)

4: بەزى سۈپەتلەرنى ئاشۇرما دەرىجىسىدە قوللىنىش ئۈچۈن ئارىسىغا « und » باغلىغۇچىنى قوشۇپ ، سۈپەتنى تەكرارلايمىز .

Das Wasser wird wermer und wärmer. (سۇ بارغانسىرى ئىسسىيدۇ)

Das Wetter wird kelter und kälter. (ھاۋا بارغانچە سوغۇق بولىدۇ)

Sie wird dicker und dicker. (ئۇ بارغانچە سەمرىيدۇ)

سۈپەتنىڭ ئالدىغا « mehr und mehr » قوشۇلۇپ كېلىپ ئاشۇرما دەرىجىنى بىلدۈرىدۇ ، ئۇيغۇرچىدا بارغانسىرى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

Sie wird mehr und mehr schön. (ئۇ بارغانسىرى گۈزەللىشىدۇ)

Fleisch wird mehr und mehr teuer. (گۆش بارغانسىرى قىممەتلىشىدۇ)

5: بۇ « je....desto .... » دېگەن باغلىغۇچىلار ئىككى سۈپەت سېلىشتۇرما دەرىجىسى بىلەن بىرگە قۇللۇنۇپ ، ئىككى سۈپەتنىڭ ئاشۇرما دەرىجىسىنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ .

58

ئۇيغۇرچىدا « قانچە ، ، ، ، بولسا ، ، ، ، شۇنچە » دېگەن مەنىدە كىلىدۇ .

je kleiner desto besser. (قانچە كىچىك بولسا شۇنچە ياخشى)

je besser desto teuerer. (قانچە ياخشى بولسا شۇنچە قىممەت)

6: بەك دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان «»دېگەن سۈپەتمۇ سۈپەت دەرىجىسىنى بىلدۈرىدۇ .

Er ist ziemlich groß. (ئۇ بەك چوڭ)

Wir sind ziemlich müde. (بىز بەك ھېرىپ كەتتۇق)

7: بەكلا دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان سۆز ئالدى قوشۇمچىسى « zu » سۈپەتنىڭ ئالدىدا كىلىپ ، ئاشۇرما دەرىجىسىنى بىلدۈرىدۇ .

Diese Mauer ist zu hoch. (بۇ تام بەكلا ئېگىزكەن)

Er ist zu faul (ئۇ بەكلا ھورۇن)

Ablimit ist zu still (ئابلىمىت بەكلا جىمغۇر)

8: بۇ « so......wie möglich / möglichst » مۇمكىن قەدەر دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان ئىككى سۆز سۈپەت بىلەن بىللە قۇللىنىپ ، ئاشۇرما دەرىجىنى تۈزەيدۇ.

so stark wie möglich. (مۇمكىن قەدەر كۈچلۈك)

so groß wie möglich. (مۇمكىن قەدەر چوڭ)

möglichst klein. (مۇمكىن قەدەر كىچىك)

möglichst lang. (مۇمكىن قەدەر ئۇزۇن)

Das Zimmer soll so groß wie möglich (ئۆي مۇمكىن قەدەر چوڭ بولسۇن)

59

Wir suchen möglichst junge Techniker.

(بىز مۇمكىن قەدەر ياش تەخنىكلارنى ئىزدەيمىز)

2.4.5.Adjektive ohne Vergleichsform

(دەرىجىسىز سۈپەتلەر)

بەزى سۈپەتلەر يا سېلىشتۇرما يا ئاشۇرما دەرىجىدە كەلمەيدۇ .

مەسىلەن :

schriftlich (يېزىقچە)   müdlich (ئېغىزچە)   ledig (بويتاق)

tot (ئۆلۈم) stumm (گاچا)   sterblich (ئۆلەرمەن)

rund (يۇقۇملۇق)   lebendig (جانلىق)

Nackt (يالىڭاچ)   viereckig (تۆت بۇلۇڭ)   unglaublich (مۇمكىن ئەمەس)

kinderlos (بالىسىز)   unrettbar (قۇتۇلغىلى بولمايدىغان)

obdachlos (ئۆيسىز يىتىم يىسىرلار)   lila (سۆسۈن رەڭ)

oliv (زەيتۇن رەڭ)   halb (يېرىم)

rosa (هال رەڭ)   einzig (بىردىن بىر)   zwei (ئىككى)

3.Das Verb

(پېئىل)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ئىش- هەركىتىنى هەم هالىتىنى بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركىمى پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ.

kommen (كەلمەك)   schlafen (ئۇخلىماق)   helfen (ياردەم ئەتمەك)

regnen (يامغۇر ياغماق)   bleiben (قالماق)   schreiben (يازماق)

gehen (ماڭماق ، كەتمەك) erfrieren (مۇزلىماق)

60

3.1.Die Gruppe der Verben

(پېئىل گۇرۇپپىلىرى)

پېئىللار مەنا ۋە گىراماتىكىلىق خۇسۇسىيەتكە ئاساسەن ئىشلىتىلىش جەھەتتىن ھەر- خىل گۇرۇپپىلارغا بۆلىنىدۇ.

3.1.1. Bedeutungsgruppen

(مانا گۇرۇپپىلىرى)

پېئىللار مەنىسىگە ئاساسەن ئۈچ گۇرۇپپىغا بۆلىنىدۇ .

1.Handlungsverben (ھەرىكەت ، پائالىيەتنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار)

2.Vorgangsverben (ۋەقە ، ئۆزگۈرۈشلەرنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار)

3.Zustandsverben (ۋەزىيەتنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار)

Handlungsverben : ھەرىكەت ، پائالىيەتنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار

spielen (ئوينىماق) gehen (كەتمەك) lachen (كۈلمەك)

kommen (كەلمەك) laufen (يۈگۈرمەك)

Vorgangsverben : ۋەقە ، ئۆزگۈرۈشلەرنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار

fallen (يىقىلىپ چۈشمەك) erfrieren (مۇزلىماق)

fiebern (قىززىماق) verblühen (سۇلاشماق)

Zustandsverben : ۋەزىيەتنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار

stehen (تۇرماق) liegen (ياتماق)

wohnen (ئولتۇراقلاشماق) bleiben (قالماق)

3.1.2. Vollverben, Hillsverben

(تۆلۇق پېئىل، ياردەمچى پېئىل)

گېرمان تىلىدا پېئىللار گىراممېتىكىلىق خۇسۇسىيەتكە ئاساسەن تۆلۇق پېئىل ۋە ياردەمچى پېئىل دەپ ئىككى تۈرگە بۆلىنىدۇ.

1.Vollverben

(تۆلۇق پېئىل)

گېرمان تىلىدىكى تۆلۇق پېئىل ، ئۇيغۇر تىلىدىكى مۇستەققىل پېئىلغا ئوخشاپ كېتىدۇ ، يەنى ئۆز ئالدىغا جۈملە بۆلىكى بۇلۇپ كېلەلەيدۇ . ناھايىتىمۇ ئاز ساندىكى ياردەمچى پېئىللاردىن باشقا ھەممىسى تۆلۇق پېئىللارغا كىرىدۇ .

61

مىساللار :

Mijit bekommt einen Brief.	(مىجىت بىر خەت تاپشۇرۇۋېلىۋاتىدۇ)
Wir gehen heute ins Kino.	(بۈگۈن كىنوغا بارىمىز)
Die Kinder spielen im Garten.	(باللار باغچىدا ئويناۋاتىدۇ)
Rinat fehrt heute nach England.	(رىنات بۈگۈن ئەنگلىيەگە ماڭىدۇ)

2.Hilfsverben

(ياردەمچى پېئىللار)

ئۆز ئالدىغا جۈملە بۆلىكى بولۇپ كېلەلمەيدىغان ، باشقا سۆزلەر بىلەن بىرىكىپ قوشۇمچە مەنا بىلدۈرىدىغان پېئىل، ياردەمچى پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ ، گېرمان تىلىدا ياردەمچى پېئىلغا كىرىدىغان ئاساسلەق ئۈچ پېئىل بار .

haben, sein, werden.

بۇ ئۈچ پېئىلدىن باشقا يەنە ئالتە مودال پېئىلي بار :

können, dürfen, müssen, sollen, wollen, mögen.

« haben » ئىگە بولماق ، پېئىلنىڭ ھازىرقى زامان ۋە ئۆتكەن زاماندا تۈرلىنىشى :

شەخسلەر:

(بىرلىك)

Präsens: (هازىرقى زامان)

Präteritum :(ئۆتكەن زامان)

Perfekt: (ئۆتكەن زامان)

(1-شەخس) ich habe hatte habe....gehabt

(2-شەخس) du hast hattest hast.....gehabt

(3-شەخس) er hat hatte hat ....gehabt

(3-شەخس) sie hat hatte hat........gehabt

(3-شەخس) es hat hatte hat........gehabt

62

كۆپلۈك :

(1-شەخس)wir haben hatten haben......gehabt

(2-شەخس) ihr habt hattet habt..........gehabt

(3-شەخس) sie haben hatten haben.......gehabt

هۆرمەت بىلەن ئاتەش :

(2-شەخس) Sie haben hatten haben.......gehabt

« sein » بولسا ، مەۋجۇت ، ياردەمچى پېئىللىك هازىرقى ۋە ئۆتكەن زاماندا تۈرلىنىشى :

شەخسلەر :

(بىرلىك)

Präsens: (هازىرقى زامان)

Präteritum: (ئۆتكەن زامان)

Perfekt: (ئۆتكەن زامان)

(1-شەخس) ich bin war bin....gewesen

(2-شەخس) du bist warst bist....gewesen

(3-شەخس) er ist war ist......gewesen

(3-شەخس) sie ist war ist.....gewesen

(3-شەخس) es ist war ist.....gewesen

كۆپلۈك :

(1-شەخس) wir sind waren sind....gewesen

(2-شەخس) ihr seid wart seid....gewesen

(3-شەخس) sie sind waren sind....gewesen

(2-شەخس) Sie sind waren sind....gewesen

« werden » بولماق ، ياردەمچى پېئىلنىڭ هازىرقى ۋە ئۆتكەن زاماندا تۈرلىنىشى :

شەخسلەر :

(بىرلىك)

Präsens: (هازىرقى زامان)	Präteritum: (ئۆتكەن زامان)	Perfekt: (ئۆتكەن زامان)
(1-شەخس) ich werde	wurde	bin...geworden
(2-شەخس) du wirst	wurdest	bist..geworden
(3-شەخس) er wird	wurde	ist.....geworden
(3-شەخس) sie wird	wurde	ist.....geworden
(3-شەخس) es wird	wurde	ist.....geworden

كۆپلۈك :

(1-شەخس) wir werden wurden sind....geworden

(2-شەخس) ihr werdet wurdet seid....geworden

(3-شەخس) sie werden wurden sind....geworden

(2-شەخس) Sie werden wurden sind...geworden

3.Modal verben

(مودال پېئىل)

مودال پېئىللار ئۇيغۇرچىدا ئۇدۇل تەرجىمە قىلىش مۇمكىن ئەمەس ، بۇ پېئىللار چوقۇم بىر مۇستەقىل پېئىل بىلەن بىرلىكتە قوللىنىلىدۇ ۋە بۇ پېئىللار ، جۈملىدىكى ئىپادىلىمەكچى بولغان مەخسەتكە ئاساسەن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنىدۇ .

können (بىر نەرسىنى قىلىشقا ئىقتىدارلىق بولماق)

dürfen (بىر نەرسىنى قىلىشقا رۇخسەتكە ئىگە بولماق)

müssen (بىر نەرسىنى قىلىشقا مەجبۇر بولماق)

sollen (بىر نەرسىنى قىلىشقا مەجبۇر بولماق .كېرەكلىك بولماق)

wollen (بىر نەرسىنى قىلىش ئارزۇسىدا بولماق)

mögen (بىر نەرسىنى خالىماق ، قىلىش ئارزۇسىدا بولماق)

بۇ ئالتە مودال پېئىللار باشقا مۇستەقىل پېئىل گۇرۇپپىسىغا تەۋە بولغان ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە مودال پېئىللىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە پېئىللار بار ، ئەڭ كۆپ ئىشلىتىدىغانلىرى :

lassen (قالدۇرماق)

sehen (كۆرمەك)

hören (ئاڭلىماق)

helfen (ياردەم قىلماق)

lernen (ئۆگەنمەك)

gehen (كەتمەك)

مودال پېئىل جۈملىدە ئالدىدا كەلگەندە ، شەخس كىلىشكە ئاساسەن تۈرلىنىپ ، ئاخىردا كەلگەن پېئىل بولسا

تۈپ پېئىل «تۈرلەنمىگەن» شەكلىدە كىلىدۇ .

مىسال :

Mein Bruder kann gut singen. (مىنىڭ ئۇكام ياخشى ناخشا ئېيتالايدۇ)

Ich muß dieses Buch lesen. (مەن چوقۇم بۇ كىتاپنى ئوقۇشۇم كىرەك)

64

Wir dürfen dieses Zimmer nich betreten. (بۇ ئۆيگە كىرەلمەيمىز)

Ich sehe den Vater Kommen. (دادامنىڭ كىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۋاتىمەن)

Wir hören Klaus singen. (كىلائۇسنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاۋاتىمىز)

Er hilft dem kranken Mann gehen.

(ئۇ ئاغرىق ئەر كىشىنىڭ مېڭىشىغا ياردەم قىلىۋاتىدۇ)

يۇقاردىكى مىساللاردىكى « singen, lesen, betreten, kommen, singen, gehen » دىگەن پېئىللار جۈملىنىڭ ئاخىردا ئەسلى ھالىتىدە كېلىدۇ.

3.2.Die Bildung der Verbformen

(پېئىل ئۆلگىلىرىنىڭ قۇرۇلمىسى)

گىرمان تىلىدىمۇ جۈملە ھاسىل قىلغۇچى پېئىل باشقا تىللارغا ئوخشاش ھەر- خىل كاتىروگىيەلەر نۇختىسىدىن

تەھلىل قىلىنىدۇ.

3.2.1: پېئىلنىڭ قۇرۇلما كاتىروگىيەلىرى .

پېئىللار گىراماتىكىلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئاساسەن بەش گۇرۇپقا ياكى كاتىگورىيەلەرگە ئايرىلىدۇ .

1.Tempus (پېئىلنىڭ زامانى)

2.Genus (پېئىلنىڭ باغلىنىشى)

3.Modus (پېئىلنىڭ ئۆلگىسى)

4.Person (پېئىلنىڭ شەخسلىرى)

5.Numerus (پېئىلنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلۈكتە كېلىشى)

1.Tempus

(زامان)

پېئىلنىڭ ۋاقىتقا باغلىق بولغان مەنزىللىرى پېئىل زامانى دەپ ئاتىلىدۇ . ئۇيغۇر تىلىدا پېئىللار ئۈچ زاماندا كېلىدۇ (هازىرقى زامان ، كېلىدىغان زامان ،ئۆتكەن زامان) گېرمان تىلىدا پېئىللار ئالتە زاماندا كېلىدۇ . پېئىللارنىڭ هەر قايسى زاماندا كېلىشىنى كېيىنكى پاراگراپلاردا بىر — بىرلەپ چۈشەندۈرىمىز

1.Präsens (هازىرقى زامان)

2.Präteritum (يېقىندىكى ئۆتكەن زامان)

65

3.Perfekt (ئېغىزدىكى ئۆتكەن زامان)

4.Plusquamperfekt (ئۆتكەن زاماندا تاماملانغان شەكلى)

5.Futur I (كەلگۈسى زامان I)

6.Futur II (كەلگۈسى زامانII)

2.Genus

(پېئىلنىڭ باغلىنىشى)

پېئىلنىڭ باغلىنىشى ئىككى خىل بۇلىدۇ .

a. Aktiv (ئۇنۇملۇك باغلىنىدىغان پېئىللار)

b. Passiv (مەجبۇرى باغلىنىدىغان پېئىللار)

« Aktiv » پېئىللارنىڭ هەر - خىل زامانلاردا قۇللىنىلىدىغان ئادەتتىكى شەكلى .

« Passiv » پېئىللار « werden » ۋە « sein » ياردەمچى پېئىللارنىڭ ياردىمى بىلەن مەيدانغا كەلگەن

شەكلى .

3.Modus

(پېئىلنىڭ ئۆلگىسى)

پېئىللار ئىپادىلىگەن مەزمۇنغا ئاساسەن تۆت ئۆلگىگە بۆلىنىدۇ .

a. Indikativ (بىلدۈرمە ئۆلگە)

b. Konjunktiv I (تىلەك ئۆلگەI)

c. Konjunktiv II (تىلەك ئۆلگەII)

d. Imperativ (بۇيرۇق ئۆلگە)

« Indikativ » پېئىللارنىڭ ئادەتتىكى شەكلى .

4.Person

(شەخس)

ich (مەن)

du (سەن)

er (ئۇ): (ئەرلىك جىنسىيەت كاتورۇگىيەسىدىكى ئىسىملارغا قوللىنىلىدۇ)

sie (ئۇ): (ئاياللىق جىنسىيەت كاتورۇگىيەسىدىكى ئىسىملارغا قوللىنىلىدۇ)

es (u): (جىنسىيەتسىز كاتورۇگىيەگە قوللىنىدۇ)

wir (بىز)

ihr (سىلەر)

sie (ئۇلار)

Sie (سىز)

5.Numerus

(پېئىللارنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلىگى)

پېئىللارنىڭ بىرلىك ۋە كۆپلۈكتە كېلىشى ئەسلىدە پېئىللارنىڭ شەخسلىرى بىلەن باغلىنىشلىق .

66

بىرلىك شەخسلەر :

1-شەخس : ich (مەن)

2.شەخس : du (سەن)

3-شەخس : er,sie,es (ئۇ)

كۆپلۈك شەخسلەر :

1-شەخس : wir (بىز)

2-شەخس : ihr (سىلەر)

3-شەخس : sie (ئۇلار)

ھۆرمەت كېلىش :

2-شەخس : Sie (سىز ، سىلى ، ئۆزلىرى)

3.2.2.Die Regelmäßige und unregelmäßigen Verben

(تەرتىپلىك ۋە تەرتىپسىز پېئىللار)

پېئىللارنىڭ زامانلاردا كېلىشىنى تەھلىل قىلساق ، يەنە ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلىنىدۇ .

Regelmäßige Verben (تەرتىپلىك پېئىل)

تەرتىپلىك پېئىللار ھەرخىل زامانلاردا ، پېئىلنىڭ ئاخىردىكى « en » قوشۇمچىسى چۈشۈپ قالغاندىن كېيىنكى

پېئىللارنىڭ تۈمرىغا باشقا قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن ھاسىل بۇلىدۇ .

پېئىللارنىڭ تۈمرىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغانلىقتىن بۇنداق پېئىللارنى

« Schwache Verben » ئاجىز پېئىل دەپمۇ ئاتايدۇ

b. Unregelmäßige Verben (تەرتىپسىز پېئىل)

تەرتىپسىز پېئىللار ھەرخىل زامانلاردا كەلگەندە ، پېئىلنىڭ تومرىدا ئۆزگىرىش بۇلىدۇ ، شۇڭا بۇ خىلدىكى

پېئىللارنى « Starke Verben » كۈچلۈك پېئىل دەپمۇ ئاتايدۇ .

3.2.3.Die Regelmäßige Konjugation

(پېئىللارنىڭ تەرتىپلىك تۈرلىنىشى .)

تەرتىپلىك پېئىللارغا ھېچقانداق قۇشۇمچە ئۇلانمىغاندىكى ئەسلى شەكلى « Infinitiv » تۈراقسىز ئىپادە دەپ ئاتىلىدۇ .

مىسال :

gehen (كەتمەك)

lachen (كۈلمەك)

schreiben (يازماق)

arbeiten (ئىشلىمەك)

پېئىللارنىڭ ئاخىردىكى « en » قۇشۇمچىسى چۈشۈپ قالغاندىن كېيىنكى قىسمى پېئىللارنىڭ تومۇرى دەپ ئاتىلىدۇ .

67

مىسال :

پېئىل تومۇرى :

gehen gehschreiben schreiblachen lacharbeiten arbeit

3.2.3.1.Das Präsens / Regelmäßige Verben

(تەرتىپلىك پېئىللارنىڭ ھازىرقى زاماندا كېلىشى)

ئىش ھەركەتنىڭ سۆزلىنىۋاتقان ۋاختىدا بولۇۋاتقان ياكى بولمايۋاتقانلىقىنى بىلدۈرىدىغان پېئىللار « Präsens » ھازىرقى زامان پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ .

شەخس : پېئىل تومۇرى :

ich lern + e (ئۆگىنىۋاتىمەن)

du lern + st (ئۆگىنىۋاتىسەن)

er,sie,es lern +t (ئۆگىنىۋاتىدۇ)

wir lern + en (ئۆگىنىۋاتىمىز)

ihr lern + t (ئۆگىنىۋاتىسىلەر)

sie lern +en (ئۆگىنىۋاتىدۇلار)

Sie lern + en (ئۆگىنىۋاتىسىز)

مىسال :

Ich lerne (ئۆگىنىۋاتىمەن)

Ich lerne Deutsch (گېرمانچە ئۆگىنىۋاتىمەن)

Du lernst Englisch (ئىنگلىزچە ئۆگىنىۋاتىسەن)

Ich suche (ئىزدەۋاتىمەن)

Er sucht seinen Bruder (ئۇ ئاكىسىنى(ياكى ئۇكىسىنى) ئىزلەۋاتىدۇ)

68

Wir suchen unseren Hund. (بىز ئىتىمىزنى ئىزلەۋاتىمىز)

Ich kaufe. (سېتىۋېلىۋاتىمەن)

Ich kaufe ein Auto. (بىر ماشىنا سېتىۋېلىۋاتىمەن)

Ihr kauft eine Wohnung. (ئۇلار ئۆي سېتىۋاتىدۇ)

Sie kaufen eine Zeitschrift. (ژورنال سېتىۋېلىۋاتىسىز)

ئالاھىدە ئەھۋاللار :

بەزى پېئىللارنىڭ تومۇرى « d, t, m, n » ھەرپلىرى بىلەن ئاخىرلاشسا ، ھازىرقى زامان قوشۇمچىسى « st, -t » بىلەن بىرلىكتە تەلەپپۇز قىلىش ئىمكانسىز ، شۇڭا پېئىلنىڭ تومۇرى بىلەن ھازىرقى زامان قوشۇمچىلىرى ئوتتۇرىسىغا « e » قوشۇلىدۇ .

ich -e

du -est

er,sie,es -et

wir -en

ihr -et

sie -en

Sie -en

پېئىل تومۇرى « d, t, m, n » بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللارنىڭ كۆپ ئۇچرايدىغانلىرى :

arbeiten (ئىشلىمەك)

reden (سۆزلەشمەك)

retten (قۇتۇلدۇرماق)

atmen (نەپەس ئالماق)

rechnen (ھىساپلىماق)

gründen (قۇرماق ، بەرپا قىلماق)

beten (دۇئا قىلماق)

bilden (تەشكىل قىلماق)

widmen (بېغىشلىماق)

ereignen (يۈز بەرمەك)

ich arbeit -e = ich arbeite

du arbeit -e = du arbeitest

er arbeit -e-t = er arbeitet

sie arbeit -e-t = sie arbeitet

es arbeit -e- t = es arbeitet

wir arbeit -en = wir arbeiten

ihr arbeit -e-t = ihr arbeitet

sie arbeit -en = sie arbeiten

Sie arbeit -en = Sie arbeiten

بۇندىن باشقا يەنە نۇرغۇن ئالاھىدە ئەخۋاللار بار .

3.2.3.2. Das Präteritum / Regelmäßige Verben

(تەرتىپلىك پېئىللارنىڭ ئۆتكەن زامان كىلىشى)

گېرمان تىلىدا « Präteritum » ئۆتكەن زامان پېئىل بولۇپ ، ئىش ھەركەتنىڭ سۆزلىنىۋاتقان ۋاقىتتىن ئىلگىرى بولغانلىقىنى ياكى بولمىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ . « Präteritum » يەنە « Imperfekt » دەپمۇ ئاتىلىدۇ ، كۆپىنچە يېزىقچىلىقتا قوللىنىلىدۇ .

شەخس:	پېئىل تومۇرى :	قوشۇمچىسى :	تەرجىمىسى :
ich	lern -	te	(ئۆگەندىم)
du	lern -	test	(ئۆگەندىڭ)
er,sie,es	lern -	te	(ئۆگەندى)
wir	lern -	ten	(ئۆگەندۇق)
ihr	lern -	tet	(ئۆگەندىڭلار)
sie	lern -	ten	(ئۆگەندىلەر)
Sie	lern -	ten	(ئۆگەندىڭىز)

مىسال :

Ich kaufte eine Jacke. (kaufe : سېتىۋالماق)   (مەن بىر چاپان سېتىۋالدىم)

Er stellte die Bücher in den Schrank. (stellen: قويماق)

(ئۇ كتاپلارنى ئشكاپقا قويدى)

Der Arzt heilte die Wunde. (heilen: ساقايماق)

(دوختۇر يارىنى ساقايتىۋەتتى)

Der Friseur rasierte den Herrn. (rasieren: ساقال ئالماق)

(ساتىراچ ئەپەندىنىڭ ساقىلىنى ئالدى)

Mijit opferte sein Leben für die Kinder. (opfern: تەقدىم قىلماق)

(مجىت هاياتىنى باللار ئۈچۈن بېغىشلىدى)

70

Wir machte die Aufgebe sehr ordentlich. (machen: قىلماق)

(بىز ۋەزىپىمىزنى ناهايىتى جايىدا قىلدۇق)

ئالاهىدە ئەھۋال :

هازىرقى زامانغا ئوخشاش ئۆتكەن زاماندىمۇ « d, t, m, n » بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىل تومۇرى بىلەن ئۆتكەن

زامان قوشۇمچىسى ئارىسىغا « e » ھەرىپى قوشۇلىدۇ .

ich -ete

du -etest

er,sie,es -ete

wir -eten

ihr -etet

sie -eten

Sie -eten

ich rechn -ete = ich rechnete (هىساپلىدىم)

du rechn -etest = du rechnetest (ھېساپلىدىڭ)

er rechn -ete = er rechnete (ھېساپلىدى)

sie rechn -ete = sie rechnete (ھېساپلىدى)

es rechn -ete = es rechnete (ھېساپلىدى)

wir rechn -eten = wir rechneten (ھېساپلىدۇق)

ihr rechn -etet = ihr rechnetet (ھېساپلىدىڭلار)

sie rechn -eten = sie rechneten (ھېساپلىدىلەر)

Sie rechn -eten = Sie rechneten (ھېساپلىدىڭىز)

3.2.3.3.Das Perfekt / Regelmäßige Verben

(تەرتىپلىك پېئىللارنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى)

« Perfekt » بولسا « Präteritum » غا ئوخشاش ئۆتكەن زامان پېئىل بولۇپ ، كۆپۈنچە ئېغىز تىلدا قوللىنىلىدۇ. « haben »« Perfekt »ۋە « sein » ياردەمچى پېئىللارنىڭ ياردىمى ۋە ئۆتكەن زامانىنى تەشكىل قىلىدىغان پېئىلنىڭ « Partizip - Perfekt » شەكلىدىن تۈزۈلىدۇ.

Das Partizip (ئورتاقى)

گېرمان تىلىدا « Partizip Präsens », « Partizip »ۋە « Partizip Perfekt » دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ .

1.Partizip Präsens (ھازىرقى زامان ئورتاقى)

« Partizip Präsens » پېئىلنىڭ ئاخىرىغا « d » قوشۇمچىسىنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

Infinitiv: Partizip Päsens : تەرجىمىسى

singen singend (ناخشا ئېيتىۋېتىپ)

71

arbeiten arbeitend (ئىشلەۋېتىپ)

weinen weinend (يىغلاۋېتىپ)

lachen lachend (كۈلۈۋېتىپ)

schreiben schreibend (يېزىۋېتىپ)

lesen lesend (ئوقۇۋېتىپ)

مىسال :

Er kommt singend in das Zimmer. (ئۇ ناخشا ئېيتقاچ ئۆيگە كىرىۋاتىدۇ)

Das Kind erzählt weinend den Unfall. (بالا يىغلاپ تۇرۇپ ۋەقەنى سۆزلەۋاتىدۇ)

2. Partizip Perfekt (ئۆتكەن زامان ئورتاقى)

« Partizip Perfekt » پېئىل تومۇرنىڭ ئالدىغا « ge » كەينىگە « t » قوشۇمچىسى ئۇلىنىپ تۈزۈلىدۇ .

Infinitiv: ge-+ Péil tomuri + -t Partizip Perfekt

suchen ge such -t = gesucht

kaufen gekauf -t = gekauft

zeigen ge zeig -t = gezeigt

schicken ge schick -t = geschickt

kochen gekoch -t = gekocht

lernen ge lern -t = gelenrt

hören gehör -t = gehört

ئالاھىدە ئەھۋال :

پېئىللارنىڭ تومۇرى « m,n,t,d » بىلەن ئاخىرلاشسا ، پېئىل تومۇرى بىلەن زامان قوشۇمچىسى « t » نىڭ ئارىسىغا « e » قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ.

Infinitiv: ge-+ Péil tomuri + -et = Partizip Perfekt

arbeiten ge-+ arbeit + -et = gearbeitet

reden   ge- + red + -et =   geredet

rechnen   ge- + rech + -et =   gerecht

widmen   ge- + widm + -et =   gewidmet

ئاخىرى « ieren » بىلەن ئاخىرلاشقان پېئىللار « Partizip Perfekt » تە كەلگەندە پېئىل تومۇرىنىڭ

ئالدىغا « ge » قوشۇمچىسى ئۇلانمايدۇ .

Infinitiv: Partizip: Perfekt:

Studieren (ئالىي مەكتەپتە ئوقۇماق)   studiert

72

rasieren   (ساقال ئالماق)   rasiert

radieren   (ئۆچۈرمەك)   radiert

probieren   (سىناپ باقماق)   probiert

بۇنىڭدىن باشقا يەنە نۇرغۇن ئالاھىدە ئەھۋاللار بار .

3.Bildung des Perfekts   (ئۆتكەن زاماننىڭ تۈزۈلۈشى)

« Perfekt, Partizip Perfekt » بىلەن « sein » « haben » ياردەمچى پېئىلنىڭ

بىرىكىشىدىن تۈزۈلىدۇ .گېرمان تىلىدا بەزى پېئىللار « haben » بىلەن بەزى پېئىللار « sein » بىلەن بىرگە

كېلىدۇ .« haben, sein » پېئىلى شەخسلەرگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ .

شەخس haben : sein

ich   habe   bin

du   hast   bist

er,sie,es hat   ist

wir   haben   sind

ihr   habt   seid

sie haben sind

Sie haben sind

« Perfekt » تە قۇللىنىلىدىغان « haben » بىلەن بىرگە كېلىدىغان پېئىللار

« lernen, suchen, kaufen, tanzen, hören, fragen »

مىسال: lernen.

شەخس:	haben:	Partizip	Perfek تەرجىمىسى
ich	habe	gelernt	(ئۆگەندىم)
du	hast	gelernt	(ئۆگەندىڭ)
er,sie,es	hat	gelernt	(ئۆگەندى)
wir	haben	gelernt	(ئۆگەندۇق)
ihr	habt	gelernt	(ئۆگەندىڭلار)
sie	haben	gelernt	(ئۆگەندىلەر)
Sie	haben	gelernt	(ئۆگەندىڭىز)

fragen (سورىماق): suchen (ئىزدىمەك)

73

ich habe gefragt du hast gefragt er hat gefragt

sie hat gefragt

es hat gefragt wir haben gefragt ihr habt gefragt

sie haben gefragt Sie haben gefragt

ich habe gesucht du hast gesucht er hat gesucht

sie hat gesucht es hat gesucht wir haben gesucht

ihr habt gesucht sie haben gesucht Sie haben gesucht

« Perfekt » ته « sein » بىلەن بىرگە كېلىدىغان پېئىللار :

Gehen (كەتمەك)

kommen (كەلمەك)

laufen (يۈگەرمەك)

springen (سەكرىمەك)

reiten (ئات مىنمەك)

stürzen (يىقىلماق)

eilen (چاپسان بولماق ، ئالدىرماق)

schwimmen (سۇ ئۈزمەك)

fallen (چۈشمەك)

einsteigen (قاتناش قۇرۇللىرىغا چىقماق)

aussteigen (قاتناش قۇراللىرىدىن چۈشمەك)

umziehen (ئۆي كۆچمەك)

tauchen (چۆكمەك)

....

.

مىسال: stürzen (يىقىلماق)

شەخس : sein : Pertizip Perfekt: Terjimisi:

ich bin gestürzt يىقىلدىم

du bist gestürzt يىقىلدىڭ

er,sie,es ist gestürzt يىقىلدى

wir sind gestürzt يىقىلدۇق

ihr seid gestürzt يىقىلدىڭلار

sie sind gestürzt يىقىلدىلار

Sie sind gestürzt يىقىلدىڭلار

74

« Perfekt » نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى :

Mein Vater hat in dieser Fabrik gearbeitet. (دادام بۇ زاۋۇتتا ئىشلىدى)

Ich habe früher in diesem Haus gewohnt. (بۇرۇن بۇ ئۆيدە ئولتۇراتتىم)

Er ist von diesem Baum gestürzt. (ئۇ بۇ دەرەختىن يىقىلدى)

Karl ist bis auf den Grund des Sees getaucht.

(كارىل دېڭىزنىڭ تېگىگىچە چۆكتى)

Der Freund hat uns ein Paket geschickt.

(دوستىمىز بىزگە بىر خالتا ئەۋەتتى)

Herr Maier hat uns schöne Blumen geschenkt.

(مايئار ئەپەندى بىزگە چىرايلىق گۈل ھەدىيە قىلدى)

Die Kinder haben in diesem Garten gespielt.

(بالىلار بۇ باغچىدا ئوينىدى)

Die Ingenieure haben bis spet in die Nacht gearbeitet.

(ئىنجېنېرلار يېرىم كېچەگىچە ئىشلىدى)

Ursula und Klaus sind noch nicht erwacht.

(ئورسۇلا بىلەن كىلائۇس تېخى ئويغانمىدى)

Der Vater hat seinen kleinen Sohn gesucht.

(دادا كىچىك ئوغلىنى ئىزدىدى)

Die Kranken haben auf den Arzt gewartet.

(كسەللەر دوختۇرنى ساقلدى)

3.2.3.4.Das Plusquamperfekt / Regelmäßige Verben

Plusquamperfekt » « haben » . تەرتپلك پېئللارنڭ ئۆتكەن زاماندا تاماملانغان شەكلى

نڭ » Partizip » « Perfekt »« Partizip II « بلەن يېئللار پېئللار » sein « ۋە»

« sein » ۋە « haben » پەقەت ، شۇكى پەرقى بولغان بلەن » Perfekt « ، تۈزۈلدۇ بركشدىن

. قوللنلدۇ شەكلدە » Präteritum « يارده‌مچى پېئىللرى بۇ قېتىم

شەخس: haben: sein:

ich hatte war

du hattest warst

er,sei,es hatte war

wir hatten waren

ihr hattet wart

sie hatten waren

75

Sie hatten waren

Plusquamperfekt = شەخس + haben ياكى sein نىڭ Preteritum- mi +Partizip Perfekt .

مەسلەن: suchen (ئزدىمەك)

شەخس : haben (Preteritum) + Partizip II

Ich hatte gesucht (ئزدىگەنتم)

du hattest gesucht (ئزدىگەنتىڭ)

er,sie,es hatte gesucht (ئىزدىگەنتى)

wir hatten gesucht (ئىزدىگەنتۇق)

ihr hattet gesucht (ئىزدىگەنتىڭلار)

sie hatten gesucht (ئىزدىگەنتىلەر)

Sie hatten gesucht (ئىزدىگەنتىڭىز)

شەخس : sein (Preteritum) + Partizip II

stürzen (يىقىلماق)

ich war gestürzt (يىقىلغانتىم)

du warst gestürzt (يىقىنلغانتىڭ)

er, sie,es war gestürzt (يىقىلغانتى)

wir waren gestürzt (يىقىلغانتۇق)

ihr wart gestürzt (يىقىلغانتىڭلار)

sie waren gestürzt (يىقىلغانتىلار)

Sie waren gestürzt (يىقىلغانتىڭىز)

« Plusquamperfekt » نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى :

Ich hatte hier auf meinen Freund gewartet.

(بۇ يەردە دوستۇمنى ساقلىغانتىم)

Seine Mutter war noch nicht erwacht.

(ئاپىسى تېخى ئويغانمىغانتى)

Karl hatte sein Mantel verkauft.

(كارىل پەلتۇسىنى سېتىۋەتكەنتى)

Die Katze war auf den Baum geklettert .(مۈشۈك دەرەخكە ياماشتى)

Petra war zum Arzt geeilt.

(پېترا دوختۇرغا ئالدىرىغانتى)

Mein Sohn hatte in Frankreich studiert.

(ئوغلۇم فىرانسىيەدە ئوقۇغانتى)

Als ich gestern abend nach Hause kam, hatte meine Eltern schon gegessen. (مەن تۈنۈگۈن ئاخشام ئۆيگە كەلسام دادام – ئاپام تاماق يەپ بوپتۇ)

3.2.3.5. Futur I

(كەلگۈسى زامان 1)

ئىش – ھەرىكەتنىڭ سۆزلىنىۋاتقان ۋاقىتتىن كېيىن بولىدىغان ياكى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان پېئىللار ، كېلىدىغان زامان پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ . گېرمان تىلىدا ئىككى كېلىدىغان زامان « Futur II »« Futur I » بار « Futur I »ئۇيغۇرچىدىكى كەلگۈسى زامان « Futur II » كەلگۈسىدە تاماملانغان زامان دەپ ئاتىلىدۇ . كۆپۈنچە كەلگۈسى زاماندا « Futur I » قوللىنىلىدۇ ، « werden » « Futur I » ياردەمچى پېئىل ۋە جۈملىنىڭ ئاخىرىدا كېلىدىغان « Infinitiv » شەكلىدىكى پېئىل بىلەن مەيدانغا كېلىدۇ . « werden » ياردەمچى پېئىل شەخسلەردە تۈرلىنىدۇ .

شەخس: werden:

Ich werde

du wirst

er,sie,es wird

wir werden

ihr werdet

sie werden

Sie werden

Futur I = شەخس + werden + Infinitiv.

مەسلەن: : suchen (ئىزدىمەك)

شەخس + werden + Infinitiv تەرجىمىسى :

ich werde suchen (ئىزدەيمەن)

du wirst suchen (ئىزدەيسەن)

er,sie,es wird suchen (ئىزدەيدۇ)

wir werden suchen (ئىزدەيمىز)

77

ihr werdet suchen (ئىزدەيسىلەر)

sie werden suchen (ئىزدەيدۇلەر)

Sie werden suchen (ئىزدەيسىز)

« Futur I » كەلگۈسى زامان «1» نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى :

Ich werde mit meinem Vater ins Kino gehen .

(مەن دادام بىلەن كىنوغا بارىمەن)

Peter wird in diesem Laden arbeiten.

(پېتىر بۇ دۇكاندا ئىشلىمەكچى)

Wir werden ein Auto kaufen.

(بىز بىر ماشىنا ئالىمىز)

Der Kranken wird auf den Arzt warten.

(كىسەللەر دوختۇرنى ساقلايدۇ)

Meine Mutter wird heute Nudeln kochen.

(ئاپام بۈگۈن ئۆگرە — چۆپ پۇشۇرىدۇ)

Ihr werdet die Reise nicht machen.

(سىلەر ساياھەت قىلمايسىلەر)

3.2.3.6.Futur II

(كەلگۈسى زامان 2)

« Futur II » گېرمان تىلدا ناھايىتى ئاز قوللىنىلىدۇ . ئۇيغۇرچىغا كەلگۈسىدە تاماملانغان زامان تەرجىمە قىلىنىدۇ .« Futur II » يەنە « werden » ياردەمچى پېئىل ۋە جۈملىنىڭ ئاخىرىدا « Partizip Perfekt (Partizip II) » شەكلىدە كەلگەن پېئىل ۋە « haben » ياكى « sein » ياردەمچى پېئىللارنىڭ « Infinitiv » شەكلىنىڭ بىرلىكتە قوللىنىلىشى بىلەن مەيدانغا كېلىدۇ .

Futur II = شەخس + werden + Partizip II + haben ياكى sein.

مەسىلەن : suchen (ئىزدىمەك)

شەخس + werden + Partizip II + haben تەرجىمىسى :

Ich werde gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدۇم)

Du wirst gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدۇڭ)

er,sie,es wird gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدى)

78

wir werden gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدۇق)

ihr werdet gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدىڭلار)

sie werden gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدىلار)

Sie werden gesucht haben (ئىزدەيدىغان بولدىڭىز)

erwachen (ئويغانماق) mit sein :

ich werde erwacht sein (ئويغانغان بۇلاتتىم)

du wisrt erwacht sein (ئويغانغان بۇلسەن)

er,sie,es wird erwacht sein (ئۇيغانغان بولىدۇ)

wir werden erwacht sein (ئويغانغان بولىمىز)

ihr werdet erwacht sein (ئويغانغان بولىسىلەر)

sie werden erwacht sein (ئويغانغان بولىدىلار)

Sie werden erwacht sein (ئويغانغان بۇلىسىز)

« Futur II » «كەلگۈسى زامان 2» نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى :

Ich werde das Buch beendet haben.

(مەن كىتاپنى ئۇقۇپ بولغان بۇلىمەن)

Klaus wird die neuen Wörter gelernt haben.

(كىلائوس يىڭى سۆزلەرنى ئۆگۈنىپ بولدى)

Dér Kranke wird in einer Stunde erwacht sein.

(كىسەل بىر سائەت ئىچىدە ئويغۇنۇپ بولدى)

Mein Freund wird sein Fahrrad verkauft haben.

(مىنىڭ دوستۇم ۋەلسىپىتنى ساتىدىغان بولدى)

Die Polizei wird den Dieb gesucht haben.

(ساقچىلار ئوغرىنى ئىزلەيدىغان بولدى)

Die Wohnung wird in einer Woche renoviert sein.

(ئۆي بىر ھەپتىدە رىمنوت قىلىنىپ بۇلۇدىغان بولدى)

79

3.2.4.Die unregelmäßige Konjugation

(پىئىللارنىڭ تەرتىپسىز تۈرلىنىشى)

زامانلاردا كەلگەندە پېئىل تومۇرىدا ئۆزگۈرۈش بولىدىغان پېئىللار تەرتىپسىز پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ . يەنى سۆز تومۇرىدا تاۋۇش ئۆزگۈرىشى ھاسىل قىلىنىغانلىقى ئۈچۈن . « starke Verben » كۈچلۈك پېئىل دەپمۇ ئاتايدۇ .گېرمان تىلىدا 200 گە يېقىن تەرتىپسىز پېئىل بۇلۇپ ، ھەر - بىرى ئۆز ئالدىغا قائىدىگە بويسۇنمىغان ھالدا ئۆزگۈرىدۇ .

1 : تەرتىپسىز پېئىل ھازىرقى زامان « Präsens » دە كەلگەندە ئەگەر سۆز تومۇرىدا « a, o, u » سۇزۇق تاۋۇشلار بولسا ئىككىنجى شەخس بىرلىك « du »ۋە ئۈچۈنجى شەخس بىرلىك « er,sie,es » لاردا « ä, ö, ü » غا ئۆزگۈرۈپ ، سۆز تومۇرىدا تاۋۇش ئۆزگۈرىشى ھاسىل قىلىدۇ .

2: تەرتىپسىز پېئىل ،يېزىقتىكى ئۆتكەن زامان « Präteritüm » دە كەلگەندە سۆز تومۇرىدىكى سۇزۇق تاۋۇشتا ئۆزگۈرىش بولىدۇ ۋە بۇ ئۆزگۈرىشكە شەخس كىلىشلىرى ئۇلىنىدۇ . ئۆزگىرىشنى قائىدىگە چۈشۈرۈپ چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ، ھەر بىر پېئىل ئۆز ئالدىغا ئۆزگۈرىدۇ . بىز بۇ تەرتىپسىز پېئىللارنىڭ بىرلىك ئۈچۈنجى شەخستە كەلگەن « Präteritum » دىكى تۈرلىنىشىنى ياتقا ئېلىشىمىزغا توغرا كىلىدۇ . چۈنكى بىرلىك ئۈچۈنجى شەخستىكى ئۆزگەرگەن پېئىل تومۇرى باشقا شەخسلەر ئۈچۈنمۇ ئورتاق بۇلۇپ . پەقەت بۇ تومۇرغا كىرەكلىك شەخس كىلىش ئۇلىنىپلا كىلىدۇ .

3: تەرتىپسىز پېئىل ، ئېغىزدىكى ئۆتكەن زامان « Perfekt » دە كەلگەندە ، « haben » ۋە « sein » ياردەمچى پېئىلنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈلۈپ ، پېئىل قائىدىگە بويسۇنمىغان ھالدا تەرتىپسىز ئۆزگۈرىدۇ . بىز بۇ ھەر بىر پېئىلدىكى ئۆزگۈرىشنى جەدۋەلەشتۈرۈپ ياتقا ئالىمىز .

4: تەرتىپسىز پېئىل ، « Plusquamperfekt » تىمۇ « Perfekt » كە ئوخشاش ئۆزگۈرىدۇ .

5: تەرتىپسىز پېئىل ، « Futur I » دە كەلگەندە پېئىل « Infinitiv » ھالەتتە كەلگەنلىگى ئۈچۈن پېئىلدا ئۆزگۈرىش بولمايدۇ .

6: تەرتىپسىز پېئىل « Futur II » دە كەلگەندە پېئىل « Partizip- Perfekt » ھالىتىدە قوللىنىلغانلىقى ئۈچۈن ھەر بىر پېئىلنى يۇقاردىكىدەك ياتقا ئېلىشقا توغرا كىلىدۇ . بىز گېرمان تىلىدىكى بىر قىسىم تەرتىپسىز پېئىللارنىڭ بىرلىك ئۈچىنجى شەخسىدىكى « Präsens , Präteritum » ۋە

« Perfekt » دە كېلىپ پېئىل تومۇرىدا قانداق ئۆزگۆرىش بولىدىغانلىقىنى تۆۋەندىكى جەدۋەلدە كۆستىمىز .

UNREGELMAßIGE VERBEN:

(تەرتىپسىز پېئىللار)

Infinitiv + Präsens : Präteritum :

(er,sie,es)

backen bäckt (پۇشۇرماق - قىزارتماق) backte

befehlen befiehlt (بۇيرۇق قىلماق) befahl

80

beginnen beginnt (باشلىماق) begann

beißen beißt (چىشلىمەك) biß

bergen birgt (قوتقۇزماق) barg

bersten birst (يېرىلىپ كىتىش) barst

betrügen betrügt (ئالدىماق) betrog

bewegen bewegt (هەركەت قىلماق) bewog

biegen biegt (ئەگمەك) bog

bieten bietet (تەمىنلىمەك) bot

binden bindet (تاڭماق - باغلىماق) band

bitten bittet (تىلىمەك)

blasen bläst (پۈۋلىمەك - چالماق)

bleiben bleibt (قالماق - قېلىپ قالماق)

bleichen bleicht (ئاقارتماق)

braten brät (پۇشۇرماق — كاۋاپ قىلماق)

brechen bricht (سۇنۇپ كىتىش)

brennen brennt (كۆيدۇرمەك)

bringen bringt (ئەكەلمەك)

denken denkt (ئويلىماق)

dingen dingt (ياللانما ، ياللىماق)

dreschen drischt (دان ئايرىماق)

dringen dringt (تىشىپ ئۆتمەك)

Perfekt:

(er,sie,es)

hat gebacken

hat befohlen

hat begonnen

hat gebissen

hat geborgen

ist geborsten

81

hat betrogen

hat gewogen

hat gebogen

hat geboten

hat gebunden

hat gebeten

hat geblasen

ist geblieben

ist geblichen

hat gebraten

hat gebrochen

hat gebrannt

hat gebracht

hat gedacht

hat gedungen

hat gedroschen

ist gedrungen

empfangen

(تاپشۇرۇپ ئالماق)

empfängt empfing   hat empfangen

erbleichen

(ۋاپات بولماق)

erbleicht erblich   ist erblichen

erkiesen

(تاللماق)

erkiest erkor   hat erkoren

erklimmen erklimmt   (ياماشماق)

erlöschen erlischt   (ئۆچمەك - يوقالماق)

erschrecken erschrickt (قورقماق- چۆچىمەك)

erklomm

erlosch

erschrack

hat erklommen

ist erloschen

ist erschrocken

essen (تاماق يىمەك)

ißt aß hat gegessen

fahren (ھەيدىمەك، كەتمەك)

fährt fuhr ist gefahren

fallen (چۈشمەك)

fällt fiel ist gefallen

fangen (قوغلاپ تۇتماق)

fängt fing hat gefangen

82

finden (تاپماق)

findet fand hat gefunden

fliegen (ئۇچماق)

fliegt flog ist geflogen

fließen (ئاقماق)

fließt floß ist geflossen

fressen (يەم يمەك)

frißt fraß   hat gefressen

frieren (مۇزلىماق)

friert fror   hat gefroren

geben (بەرمەك)

gibt gab   hat gegeben

gehen (ماڭماق- بارماق)

geht   ging   ist gegangen

genesen (ساقايماق- سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلمەك)

genest   genas   ist genesen

genießen (هۇزۇرلانماق)

genießt   genoß   hat genossen

gewinnen (يەڭمەك)

gewinnt   gewann   hat gewonnen

gleichen (ئوخشىماق)

gleicht   glich   hat geglichen

graben (كولىماق)

gräbt   grub   hat gegraben

greifen (سىقىمداپ تۇرماق)

greift   griff   hat gegriffen

halten (تۇتماق ، قالدۇرماق)

hält hielt   hat gehalten

hängen hängt hing   hat gehangen

(ئاسماق)

heben hebt hob   hat gehoben

(كۆتۈرمەك، تىك تۇتماق)

heißen (دەپ ئاتىماق)

heißt hieß   hat geheißen

83

helfen (ياردەم قىلماق)

Hilft   half   hat geholfen

kennen (تونىماق، بىلمەك)

kennt   kannte   hat gekannt

kneifen(چىمدىماق، قىسماق)

kneift kniff hat gekniffen

kommen (كەلمەك)

Kommt kam   ist gekommen

laden(قاچىلىماق ، يۈكلىمەك، تەكلىپ قىلماق)

lädt lud   hat geladen

laufen (يۈگۈرمەك)

läuft lief ist gelaufen

leihen   leiht lieh   hat geliehen

(ئۆتنە بەرمەك)

lesen (ئوقۇماق)

Liest las hat gelesen

liegen liegt lag hat gelegen

(ياتماق)

lügen(يالغان سۆزلىمەك)

lügt log hat gelogen

mahlen (ئۇۋىماق)

mahlt mahlte hat gemahlen

meiden

(يۇشۇرماق)

meidet mied hat gemieden

melke (ساغماق)

melkt melkte hat gemolken

messen (ئۆلچىمەك)

mißt maß hat gemessen

nehmen (ئالماق)

84

nimmt nahm hat genommen

nennen (ئىسىم قويماق — دەپ ئاتىماق)

nennt nannte hat genannt

pfeifen (ئىسقىرتماق ، سۇناي چالماق)

pfeift pfiff hat gepfiffen

preisen (مەدھىيلىمەك ، ماختىماق)

preist pries   hat gepriesen

quellen (ئېتىلىپ چىقماق)

quillt   quoll   ist gequollen

raten -(ئەقىل كۆرسەتمەك)

rät riet   hat geraten

reiten (ئاتقا مىنمەك)

reitet   ritt   ist geritten

rufen(چاقىرماق)

ruft rief   hat gerufen

saugen (سۈمۈرمەك ، شۈرىماق)

saugt   sog   hat gesogen

schaffen (ياراتماق ، ئۇرۇندىماق)

schafft   schuf   hat geschaffen

scheiden (تاللىماق، ئايرىماق)

scheidet   schied   ist geschieden

scheren (كەسمەك)

schert schor   hat geschoren

schieben (ئىتتىرمەك ، سۈرىمەك)

schiebt schob hat geschoben

schießen (مىلتىق ئاتماق)

schießt   schoß   hat geschossen

schlafen (ئۇخلىماق)

schläft schlief hat geschlafen

schlagen (ئۇرماق)

schlägt schlug hat geschlagen

schwimmen (سۇ ئۈزمەك)

schwimmt schwamm ist geschwommen

85

Sehen (كۆرمەك) sieht sah hat gesehen

senden (ئەۋەتمەك) sendet sandte hat gesandt

singen (ناخشا ئېيتماق)singt sang hat gesungen

sitzen (ئولتۇرماق) sitzt saß hat gesessen

sprechen (سۆزلەشمەك) spricht sprach hat gesprochen

stehen (ئۆرە تۇرماق) steht stand hat gestanden

sterben (ئۆلمەك) stirbt starb ist gestorben

tragen (كۆتۈرمەك ، ئارتماق) trägt trug hat getragen

treffen (ئۇرماق ، ئۇچراشماق) trifft traf hat getroffen

trinken (ئىچمەك) trinkt troff

tun (ئىش قىلماق) tut tat hat getan

verbieten (مەنئي قىلماق) verbietet verbot hat verboten

vergessen (ئۇنۇتماق) virgiß vergaß hat vergessen

verlieren (يۈتتۈرۈپ قويماق) verliert verlor hat verloren

verzeihen (كەچۈرمەك) verzeiht verzieh hat verziehen

wachsen (چوڭ بولماق) wächst wuchs ist gewachsen

wegen (تارازىدا تارتماق) wägt wog hat gewogen

Wachen (كىر يۇماق)wäsch wusch hat gewaschen

Werfen (ئاتماق) wirft warf hat geworfen

86

werben (ئىلان قىلماق) wirbt warb hat geworben

wissen (بىلمەك) weiß wußte hat gewußt

ziehen (تارتماق) zieht zog hat gezogen

zwingen (مەجبۇرلىماق) zwingt zwang hat gezwungen

....

بەزى تەرتىپسىز پېئىللار « Perfekt » « Partizip » دە ھەم «» ھەم « haben » بىلەن كېلىپ ،

ئايرىم — ئايرىم مەنالارنى بىلدۈرىدۇ .

مەسىلەن : biegen

1: « haben » بىلەن كەلسە «ئەگمەك» دىگەن مەننى بىلدۈرىدۇ .

Ich habe den Draht gebogen. (مەن سىمنى ئەگۈەتتىم)

2 : « sein » بىلەن كەلگەندە «ئەگمەك» دىگەن مەننى بىلدۈرىدۇ .

Ich bin um die Ecke gebogen. (مەن دوقمۇشنى ئەگدىم)

brechen :

1: « haben » بىلەن كەلسە «سۇندۇرماق» دىگەن مەندە .

Ich habe den Stab gebrochen. (كالتەكنى سۇندۇرۋەتتىم)

2: « sein » بىلەن كەلسە «سۇنۇپ كەتمەك» دىگەن مەندە كېلىدۇ .

Sein Bein ist beim Unfall gebrochen. (ۋەقەدە پۇتى سۇنۇپ كەتتى)

erschrecken:

1.Hans hat seinen Vater erschreckt. (هانس دادىسىنى قۇرقۇتتى)

2. Wir sind sehr erschrocken. (ناھايىتى قۇرقۇپ كەتمەك)

fliegen:

1. Ich bin nach Kashkar geflogen. (قەشقەرگە ئۇچتۇم)

2.Ich habe ein Flugzeug geflogen. (مەن ئايرۇپىلان ھەيدىدىم)

87

gebären:

1. Venera hat einen Sohn geboren. (ۋېنىرا بىر ئوغۇل تۇغدى)

2.Ich bin in Ghulja geboren (مەن غولجىدا تۇغۇلدۇم)

ziehen:

1.Das Pferd hat den Wagen gezogen.

(ئات بولسا ھارۋىنى سۆرىدى)

2.Wir sind nach München gezogen.

(بىز مىيونخىنغا كۆچۈپ كەتتۇق)

senden:

1. Mein Vater mir einen Brief gesandt.

(دادام ماڭا بىر خەت ئەۋەتتى)

2.Radio Washington hat die neuen Schlager gesendet.

(ۋاشىنگتون رادىئوسى يېڭى ناخشىلارنى ئاڭلاتتى)

3.3.Der Modus

(پېئىلنىڭ ئۆلگۈسى)

پېئىللار ھەرخىل مەنىلارنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ، ئۈچ ئۆلگىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن .

Indikativ. (بىلدۈرمە ئۆلگە)

Konjunktiv.(تىلەك ئۆلگە)

Imperativ. (بۇيرۇق ئۆلگە)

تىلەك ئۆلگە « Futur I »ۋە « Futur II » دە كەلگەندە « Konjuktiv I » ۋە « Konjunktiv II

» دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ .

3.3.1.Der Indikativ

(بىلدۈرمە ئۆلگە)

بىلدۈرمە ئۆلگە ، ھازىرغا قەدەر ئۆگەنگەن پېئىللارنىڭ زامانلاردا كىلىشىدىن ئىبارەت .

3.3.2. Der Konjunktiv

(تىلەك ئۆلگە)

« Konjunktiv I »ۋە « Konjunktiv II » بولسا « Prämsens » « Präteritum »

« Perfekt » ۋە « Plusquamperfekt » ئۈچۈن پەرقى يوق شۇنىڭ ئۈچۈن « Konjunktiv

» دەپلا ئايرىماي ئىشلىتىمىز ، پەقەت « Futur I » ۋە « Futur II » دە كەلگەندە ئۆز رىپلىنى جارى

قىلدۇرىدۇ .

1.Konjunktiv / Pränsens (تىلەك ئۆلگىنىڭ ھازىرقى زامانى)

fragen (سورىماق)

شەخس + Indikativ + Konjunktiv

ich frage frag- e

du fragst frag- est

er,sie,es fragt frag- e

wir fragen frag- en

ihr fragt frag- et

sie fragen frag- en

Sie fragen frag- en

schlagen (ئۇرماق):

شەخس + Indikativ + Konjunktiv

Ich schlage schlag - e

du schlägst schlag- est

er,sie,es schlägt schlag- e

wir schlagen schlag- en

ihr schlagt schlag- et

sie schlagen schlag- en

Sie schlagen schlg- en

پېئىل ، تىلەك ئۆلگىسىنىڭ ھازىرقى زامانىدا كەلگەندە پېئىل تومۇرىغا تۆۋەندىكى قوشۇمچىلار ئۇلىنىدۇ .

ich -e

du -est

er,sie,es -e

wir -en

ihr -et

sie -en

Sie -en

پېئىل شەخسلەردىكى بىرلىك شەخسلەردىكى ئۈچۈنجى ۋە ئىككىنچى پېئىللارنىڭ تەرتىپسىز تا كەلگەن « Konjunktiv »
تومۇردا ھېچقانداق ئۆزگۈرىش بولمايدۇ ، ۋە سۆزۈق تاۋۇشنىڭ ئۈستىدىكى ئىككى چېكىت « Umlaut »
قۇيۇلمايدۇ .

89

يۇقاردىكى « schlagen » پېئىلنىڭ ئىككىنجى شەخستە « schlägst » ئۈچۈنجى شەخستە «
shlegt » شەكلى « Konjuktiv » تا كەلگەندە « ä » سۈزۈق تاۋۇش ئەسلىدىكى « a » غا ئۆزگەردى .

haben: sein:

Indikativ +	Konjuktiv	indikativ	+ Konjuktiv
ich habe	habe	bin	sei
du hast	habest	bist	seiest
er,sie,es hat	habe	ist	sei
wir haben	haben	sind	seien
ihr habt	habet	seid	seiet
sie haben	haben	sind	seien
Sie haben	haben	sind	seien

werden:	Indik +	Konj
ich	werde	werde
du	wirst	werdest
er,sie,es	wird	werde
wir	werden	werden
ihr	werdet	werdet
sie	werden	werden

Sie werden werden

2: « Konjunktiv / Präteritum » تىلەك پېئىلىنىڭ يېزىقتىكى ئۆتكەن زامانى ، پېئىللارنىڭ تىلەك ئۆلگىنىڭ يېزىقتىكى ئۆتكەن زاماندا كېلىشى بىلەن يېزىقتىكى ئۆتكەن زاماندا كېلىشىگە تامامەن ئوخشاش .

kaufen (سېتىۋالماق)

شەخس :	Indikativ +	Konjunktiv
Ich	kaufte	kaufte
du	kauftest	kauftest

90

er,sie,es	kaufte	kaufte
wir	kauften	kauften
ihr	kauftet	kaufet
sie	kauften	kauften
Sie	kauften	kauften

lieben (ياخشى كۆرمەك)

شەخس:	Indikativ	+ Konjunktiv
Ich	liebte	liebte
du	liebtest	liebtest
er,sie,es	liebte	liebte
wir	liebten	liebten
ihr	liebtet	liebtet
sie	liebten	liebten
Sie	liebten	liebten

« kaufen » ۋە « lieben » تەرتىپلىك بولغانلىقى ئۈچۈن سۆز تومۇرىغا

« te test, -te, -ten, -tet, -ten » قوشۇمچۇلىرى ئۇلىنىپ كېلىدۇ ،

بۇ « Präteritum » ئۈچۈنمۇ « Konjunktiv Präteritum » ئۈچۈنمۇ ئورتاق.

تەرتىپسىز پېئىللار « Präteritum » « Konjunktiv » دا كەلگەندە پېئىلنىڭ « Präteritum

» شەكلىدىكى سۆز تومۇرىغا شۇ قوشۇمچىلار ئۇلىنىدۇ .

ich -e

du -est

er,sie,es -e

wir -en

ihr -et

sie ,Sie -en

ئەگەر « Präteritum » دا كەلگەندە ، سۆز تومۇرىدا سوزۇق تاۋۇش « a, o, u » لار بولسا ،

« Präteritum » « Konjunktiv» دە « ä,ö, ü » بولۇپ ئۆزگىرەيدۇ .

Mesilen:

kommen(كەلمەك)

شەخس: Indikativ   + Konjunktiv

Ich	kam	käme
du	kamst	kämest
er,sie,es	kam	käme
wir	kamen	kämen
ihr	kamt	kämet

91

sie kamen kämen

Sie kamen kämen

haben (بولماق)

Ich hatte hätte

du hattest hättest

er,sie,es hatte hätte

wir hatten hätten

ihr hattet hättet

sie, Sie hatten hätten

3:«-Konjunktiv Perfekt» تىلەك ئۆلگىنىڭ يېزىقتىكى ئۆتكەن زامانى «Konjunktiv -
Perfekt»«haben» ۋە «sei» ياردەمچى پېئىلىنىڭ «Konjunktiv - Präsens» تىكى
تۈرلىنىشى بىلەن پېئىلنىڭ «Partizip- Perfekt» شەكلىنىڭ بىرلىشىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن: finden (تاپماق)

ich habe gefunden

du habest gefunden

er,sie,es habe gefunden

wir haben gefunden

ihr habet gefunden

sie,Sie haben gefunden

kommen:

92

ich sei gekommen

du seiest gekommen

er,sie,es sei gekommen

wir seien gekommen

ihr seiet gekommen

sie,Sei seien gekommen

4.«Konjunktiv / Plusquamperfekt» تىلەك ئۆلگىنىڭ ئۆتكەن زاماندا تاماملانغان شەكلى

«haben» «Konjuktiv Plusquamperfekt» ۋە «sein» ياردەمچى پېئىلنىڭ

«Konjunktiv Präteritum» شەكلى بىلەن پېئىلنىڭ «Partizip Perfekt» تىكى

شەكلىنىڭ بىرلىشىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

bringen(ئەكەلمەك)

ich hätte gebracht

du hättest gebracht

er,sie,es hätte gebracht

wir hätten gebracht

ihr hättet gebracht

sie,Sie hätten gebracht

gehen:(كەتمەك)

ich wäre gegangen

du wärest gegangen

er,sie,es wäre gegangen

wir wären gegangen

ihr wäret gegangen

sie,Sie wäre gegangen

93

5.Konjunktiv / Futur I

(تىلەك ئۆلگىنىڭ كەلگۈسى زامانى 1)

« Futur I »ۋە « Futur II » نىڭ ھەر بىرىنىڭ تىلەك ئۆلگۈسى بار بولۇپ ، بۇلار

« Konjunktiv I » ۋە « Konjunktiv II » دەپ ئاتىلىدۇ .

« Futur I » نىڭ « werden » « Konjunktiv I » ياردەمچى پېئىلىنىڭ « Konjunktiv

« Präsens » تىكى تۈرلىنىشى بىلەن ھاسىل بولىدۇ .

« werden »« Konjuntiv II » ياردەمچى پېئىلىنىڭ « Konjuntiv - Präteritum »

تىكى تۈرلىنىشىدىن ھاسىل بولىدۇ .

مەسىلەن :

Kommen (كەلمەك)

Indikativ	Konjunktiv I	Konjunktiv II
Futur I	Futur I	Futur
ich werde kommen	werde kommen	würde kommen
du wirst kommen	werdest kommen	würdest kommen
er,sie,es wird kommen	werde kommen	würde kommen
wir werden kommen	werden kommen	würden kommen
ihr werdet kommen	werdet kommen	würdet kommen
sie,Sie werden kommen	werden kommen	würden kommen

6.Konjunktiv / Futur II

(تىلەك ئۆلگىنىڭ كەلگۈسى زامانى II)

« Futur II » دىمۇ « Konjunktiv I » ۋە « Konjunktiv II » شەكىللىرى بار .

« Futur II » نىڭ « werden » « Konjunktiv I » ياردەمچى پېئىلنىڭ « Präsens-
Konjunktiv » نىسى بىلەن « haben » ۋە « sen » پېئىللىنىڭ ياردىمىدىن تۈزۈلىدۇ .

« Futur II » نىڭ « werden » « Konjumktiv II » ياردەمچى پېئىلنىڭ «
Präteritumi - Konjunktiv » بىلەن « haben » ۋە « sien » پېئىلنىڭ ياردىمى بىلەن
تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

lieben (ياخشى كۆرمەك)

Indikativ

Futur II Konjunktiv I

94

Futur II

ich werde geliebt haben

du werdest geliebt haben

er,sie,es wirst geliebt haben

wir werden geliebt haben

ihr werdet geliebt haben

sie werden geliebt haben

Sie werden geliebt haben

Konjunktiv II

Futur II

ich würde geliebt haben

du würdest geliebt haben

er,sie,es würde geliebt haben

wir würden geliebt haben

ihr würde geliebt haben

sie,Sie würden geliebt haben

3.3.2.1.Anwendung des Konjunktivs

(تىلەك ئۆلگىنىڭ قوللىنىلىشى)

1.Direkte Rede

(بىۋاستە سۆز)

گېرمان تىلىدىكى بىۋاستە سۆز ، ئۇيغۇر تىلىدىكى كۆچۈرمە جۈملىگە ئوخشاش بولۇپ : ئاپتور باشقىلارنىڭ گەپ — سۆزىنى ھېچ بىر ئۆزگەرتمەستىن ، شۇ قېلىپتا ئۆز گېپى ئىچىگە كىرگۈزۈپ ئىشلەتكەن بولسا ، بۇنداق جۈملە كۆچۈرمە جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ .

مەسىلەن :

Wir gehen zur Haltestelle. (ئاپتىبوس بېكىتىگە كېتىۋاتىمىز)

بۇ جۈملىنى « Direkte Rede » كۆچۈرمە جۈملىنىڭ ياردىمى بىلەن ئىپادىلىسەك .

Sie sagten: "Wir gehen zur Haltestelle."

ئۇلار : ئاپتوبۇس بېكىتىگە كېتىۋاتىمىز دېدى .

Sie sagte: " Ich schreibe einen Brief."

بىر خەت يېزىۋاتىمەن دېدى .

Die Kinder schreiben : "Wir kommen nach Ürumchi."

باللار: بىز ئۈرۈمچىگە كەلدۇق دەپ يېزىشۋاتىدۇ .

Der Arzt sagte :"Ihr Vater ist schwer krank."

دوختۇر : سىزنىڭ دادىڭىزنىڭ ئېغىر كىسەللىگىنى دىدى.

Die Kinder erzählten : " Wir sahen das neue Flugzeug."

باللار : يېڭى ئايرۇپىلاننى كۆردۇق دەپ چۈشەندۈردى .

Die Schüler antworteten:"Wir waren letztes Jahr ins Meseum gegangen."

ئۇقۇغۇچىلار : ئۆتكەن يىلى مۇزىيغا بارغانتۇق دەپ جاۋاپ بەردى .

2.Indirekte Rede

(ۋاستىلىق سۆز)

گېرمان تىلىدىكى ۋاستىلىق سۆز ، ئۇيغۇر تىلىدىكى ئۆزلەشتۈرمە جۈملىگە ئوخشاش بۇلۇپ ، ئاپتۇرنىڭ باشقا كىشىلەرنىڭ گەپ- سۆزلىرىنىڭ مەزمۇننى ساقلاپ قېلىپ ، شەكلىنى ئۆزگەرتىپ قوللىنىشى ئۆزلەشتۈرمە جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ .

مەسلەن :

Die Frau sagt, sie trinken gerne Tee.

(خانىم چاي ئىچىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى دەۋاتىدۇ)

Mein Freund erzählte mir, er gehe selten ins Kino.

(دوستۇم ماڭا ، كىنوغا ئاز بارىدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى)

Die Mutter sagte , daß ihre Spielzeuge im Schrank liegen würden.

(ئانا ئۇلارنىڭ ئويۇنچۇقلىرىنىڭ ئىشكاپتا تۇرغانلىقىنى ئېيتتى)

Ursula sagte , daß sie einem Brief geschrieben habe.

(ئورسۇلا بىر خەت يازغانلىقنى ئېيتتى)

Die Mutter sagte, daß Hans an jenem Tag nicht in der Schule gewesen wäre.

(ئانا : ھانسنىڭ ئۇ كۈنى مەكتەپتە ئەمەسلىكنى ئېيتتى)

96

Die Gäste erzählten, sie wären sehr müde gewesen.

(مېھمانلار ناھايىتى چارچاپ كەتكەنلىكنى چۈشەندۈردى)

Der Chef sagte , er habe die Bank besucht.

(باشلىق ، بانكىنى كۆزدىن كەچۈرىدىغانلىقنى ئېيتتى)

Die Är sagten, daß sie den Dieb nicht gesehen hetten.

(كىشىلەر ئوغرىنى كۆرمىگەنلىكنى ئېيتتى)

يۇقاردىكى بىز « Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt »ھالىتدە كەلگەن مىساللارنى كۆردۇق. « Konjunktivning Futur I we Futur II » ھالىتىدىكى مىساللار :

Klaus antwortete : "Ich werde nach Berlin fahren."

كىلائۇس: مەن بېرلىنغا بارماقچى دەپ جاۋاپ بەردى .

Klaus antwortete , daß er nach Berlin fahren werden.

(كىلائۇس بېرلىنغا بارىدىغانلىقنى ئېيتتى)

Die Kinder sagten : "Wir werden viel Obst essen."

(باللار : بىز كۆپ مېۋە يېمەكچى دىدى.)

Die Kinder sagten, daß sie viel Obst essen werden

(باللار كۆپ مۆە يىمەكچىلىكنى ئېيتتى)

Rinat sagte : "Er wird mir sein Fahrrad schenken."

(رىنات : ئۇ ماڭا ۋېلسىپتىنى ھەدىيە قىلماقچى دىدى .)

Rinat sagte, er werde ihm sein Fahrrad schenken.

(رىنات ، ئۇنىڭ ئۆزىگە ۋەلسىپتىنى ھەدىيە قىلماقچى قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى .)

Er sagte : "Ich werde morgen den Arzt gesehen haben."

(ئۇ : ئەتە دوختۇرنى كۆرىمەن دىدى .)

Er sagte , daß er am nächstenTag den Arzt gesehen haben werde.

(ئۇ ئەتىسى دوختۇرنى كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتتى)

97

Mein Freund sagt: "Ich werde meine Hausaufgaben gemacht haben."

دوستۇم : مەن تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەپ بولماقچى دىدى .

Mein Freund sagt, daß er seine Hausaufgaben gemacht haben werde.

دوستۇم تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەپ بولماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى .

Der Mann denkt : "Ich werde nechstesJahr mein Haus verkauft haben."

ئادەم : كىلەر يىلى ئۆيۈمنى سېتىپ بولىمەن دەپ ئويلىدى .

Der Mann denkt , daß er nächstes Jahr sein Haus verkauft haben werde.

ئادەم كىلەر يىلى ئۆيىنى سېتىپ بولىدىغانلىقىنى ئويلاۋاتىدۇ .

3.Indirekte Fragen

(سۇئال ئۆزلەشتۈرمە جۈملىلەر)

كۆچۈرمە ۋە ئۆزلەشتۈرمە جۈملىلەرنىڭ قوللىنىلىشى .

Rinat fragte:“ Wann fährt der nächste Zug nach Ürumchi?"

رىنات : ئۈرۈمچىگە كېيىنكى پويىز قاچان ماڭىدۇ ؟ دەپ سورىدى .

Rinat fragte, wann der nächste Zug nach Ürumchi fahre.

رىنات ئۈرۈمچىگە كېيىنكى پويىزنىڭ قاچان ماڭىدىغانلىقىنى سورىدى .

Er fragte :" Wo kauft man die Fahrkarten?"

ئۇ بىلەتنى نەدىن ئالىمەن ؟ دەپ سورىدى .

Er fragte, wo man die Fahrkarten kaufe.

ئۇ بىلەتنى نەدىن ئالىدىغانلىقىنى سورىدى .

Rinat fragte :"Wieviel wird das Haus kosten?

رىنات : ئۆينىڭ باھاسى قانچە دەپ سورىدى .

Rinat fragte,wielviel das Haus kosten werden.

رىنات ئۆينىڭ باھاسىنىڭ قانچە ئىكەنلىكىنى سورىدى .

Wie heißt deine Freundin?

دوستۇڭنىڭ ئىسمى نىمە ؟

Er fragte , wie meine Freundin heiße.

دوستۇمنىڭ ئىسمىنىڭ نىمە ئىكەنلىكىنى سورىدى .

Wo ist das Hotel?

ياتاق (مېھمانخانا) قەيەردە ؟

Er wollte wissen, wo das Hotel sei.

98

ئۇ ياتاقنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى ؟

Was habt ihr gesehen?

نىمە كۆردىڭلار ؟

Er fragte, was wir gesehen hätten.

ئۇ نىمە كۆرگىنىمىزنى سورىدى ؟

بۇندىن باشقا يەنە « ob » دىگەن باغلىغۇچىنىڭ ياردىمى بىلەنمۇ ، سۇئال ئۆزلەشتۈرمە جۈملە تۈزۈلىدۇ .

Der Chef fragte :"Spricht er Deutsch?"

باشلىق : ئۇ گىرمانچە بىلەمدۇ دەپ سورىدى ؟

Der Chef fragte , ob er Deutsch sprechen.

باشلىق ، ئۇنىڭ گىرمانچە بىلىدىغان بىلمەيدىغانلىقىنى سورىدى .

Er fragte , ob sie Lehrerin sei.

ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىمۇ ياكى ئەمەسمۇ ئىكەنلىكىنى سورىدى .

Sie fragte , ob die Äpfel süß seien.

ئالمىلارنىڭ تاتلىق ياكى ئەمەسلىكىنى سورىدى .

4. Imperative inder indirekten Rede

(بۇيرۇق ئۆزلەشتۈرمە جۈملە)

بۇيرۇق ئۆزلەشتۈرمە جۈملە « sollen » ۋە « mögen » ياردەمچى پېئىللارنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈلىدۇ .بەزىدە « daß » باغلىغۇچى قوللىنىپ « sollen » ۋە « mögen » ياردەمچى پېئىللار جۈملىنىڭ ئاخىردا كېلىدۇ .

مەسىلەن :

Hans sagte mir: "Geh an die Tür!“

هانس ماڭا : ئىشىكنىڭ يېنىغا ماڭ دېدى .

Hans sagte mir ,daß ich an die Tür gehen solle.

هانس ماڭا : ئىشىكنىڭ يېنىغا مېڭىشنى ئېيتتى .

Der Arzt sagte :" Trink viel Wasser !"

دوختۇر : كۆپ سۇ ئىچ دېدى .

Der Artz sagte , ich möge viel Wasser trinken.

دوختۇر كۆپ سۇ ئىچىشىمنى ئېيتتى .

Die Mutter sagte ihrem Sohn :" Komm früh nach Hause ! "

ئانا ئوغلىغا : بالدۇرراق ئۆيگە كەل دېدى .

Die Mutter sagte ihrem Sohn, daß er früh nach Hause kommen mögen.

ئانا ئوغلىغا بالدۇرراق ئۆيگە كېلىشنى ئېيتتى .

99

5.Der Konjunktiv in Bedingungssätzen

(شەرت تىلەك جۈملە)

شەرت تىلەك جۈملىلەر « wenn » «ئەگەر» باغلىغۇچىنىڭ ياردىمى ۋە پېئىلنىڭ « Konjumktiv »

شەكلى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

Wenn ich nicht krank wäre , käme ich mit euch ins Kino.

ئەگەر ئاغرىپ قالمىسام ، سىلەر بىلەن كىنوغا كېلىمەن.

Wenn die Stadt nicht weit wäre , führen wir dorthin.

ئەگەر شەھەر يىراق بولمىسا ، ئۇ يەرگە بارىمىز .

Wenn ich es wüßte , fragte ich den Polizisten nicht.

ئەگەر ئۇنى بىلسەم ، ساقچىدىن سورىمايتتىم .

Wenn er Deutsch lernte , verdiente er viel Geld.

ئەگەر ئۇ گېرمانچە ئۆگەنسە ، كۆپ پۇل تاپىدۇ .

بەزى جۈملىلەرنىڭ ئارىسىغا « dann » ۋە « so » باغلىغۇچىلىرى كىلىپ ئۇيغۇرچىدا « ئۇ چاغدا » ۋە « بۇنداق چاغدا » دىگەن مەنىلەردە كىلىدۇ .

Wenn ich nicht krank wäre, dann käme ich mit euch ins Kino.

ئاغرىپ قالمىسام ، ئۇ چاغدا سىلەر بىلەن كىنوغا كىلىمەن .

Hätte der Lehrer Zeit , so bliebe er länger in der Klasse.

ئوقۇتقۇچىنىڭ ۋاختى بولسا ، بۇنداق چاغدا سىنىپتا ئۇزۇن تۇرىدۇ .

بەزى جۈملىلەردە پىئىلنىڭ « Konjunktiv » شەكلىنىڭ ئورنىغا « würde » قوللىنىلىدۇ .

مەسىلەن :

Wenn ich nicht krank wäre , dann käme ich mit euch ins Kino.

ئاغرىپ قالمىسام ، سىلەر بىلەن كىنوغا كىلىمەن .

Wenn ich es wüßte , würde ich den Polizisten nicht fragen.

ئۇنى بىلسەم ساقچىدىن سورىمايتتىم .

شەرت جۈملىلەردە « Konjunktiv » نىڭ « Plusquamperfekt » شەكلىمۇ قوللىنىلىدۇ .

مەسىلەن :

Wenn ich nicht Krank gewesen wäre, wäre ich mit euch ins Kino gekommen.

ئاغرىق بولمىسامتى سىلەر بىلەن كىنوغا كىلەتتىم .

Wenn ich es gewußt hätte , hätte ich den Polizisten nicht gefragt.

ئۇنى بىلگەن بولسام ساقچىدىن سورىمايتتىم .

Hätte er gut Deutsche gelernt , hätte er viel Geld verdient.

گىرمانچىنى ياخشى ئۈگەنگەن بولسا ، كۆپ پۇل تاپاتتى .

6.Der Konjunktiv in Wunschsätzen

تىلەك ئۇلگىنىڭ تىلەك جۇملىلەردە قوللىنىشى .

گېرمان تىلىدىكى تىلەك جۇملىلەر ، ئۇيغۇر تىلىدىكى ئۇندەش جۇملىلەرگە ئوخشاپ كىتىدۇ . سۆزلىگۈچىنىڭ تۈرلۈك ھېس- ھاياجانلىرىنى ئىپادىلەيدىغان جۇملىلەر ئۇندەش جۇملە دەپ ئاتىلىدۇ .

گېرمان تىلىدا ئۇندەش جۇملىلەر ، پېئىلنىڭ « Konjunktiv Präteritum » ۋە « Konjunktiv Plusquamperfekt » شەكىللىرىدە كىلىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ . يۇقاردا ئۈگەنگىنىمىزدەك « wenn » دىگەن باغلىغۇچى بىلەن جۇملىلەردە ئىپادىلىنىدۇ .

مەسىلەن :

Wenn ich doch in meiner Heimat wäre!

كاشكى ۋەتىنىمدە بولسام!

Wenn ich doch gesund wäre!

كاشكى ساق بولسام !

Wenn du doch bei mir wärest!

كاشكى سەن مىنىڭ يېنىمدا بۇلساڭ !

بۇ جۇملىلەردە كەلگەن « doch » كاشكى دىگەن مەننىنى بىلدۈرۈپ كىلىدۇ . ئەگەر جۇملىلەردە « wenn » قوللىنىلمىسا « Konjunktiv » شەكلىدە كەلگەن پېئىل جۇملىنىڭ بېشىدا كىلىدۇ .

مەسىلەن :

Wäre ich doch in meiner Heimat!

كاشكى ۋەتىنىمدە بولسام !

Wäre ich doch gesund!

كاشكى ساق بولسام !

Wäre ich doch fleißig!

كاشكى تىرىشچان بولسام !

Wäre ich doch reich!

كاشكى باي بولسام !

بۇ ئۇندەش جۈملىنىڭ ئالدىغا يەنە بىر تىلەك جۈملىلەرنى قوشۇشقا بولىدۇ .

101

مەسىلەن :

Ich wünschte, ich wäre in meiner Heimat.

ۋەتىنىمدە بولۇشىمنى ئارزۇ قىلىمەن .

Ich wünschte, ich wäre gesund.

سالامەتلىكىمنىڭ ياخشى بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن .

يۇقاردىكى مىساللار ھازىرقى زاماندىكى ، ئۇندەش جۈملىلەرنىڭ ئىپادىلىنىشى ۋە پېئىلنىڭ « Konjunktiv Präteritumda » كېلىشى بولۇپ ، تۆۋەندە بىز ئۆتكەن زاماندىكى ئۇندەش جۈملىلەرنى ۋە پېئىلنىڭ « Plusquamperfekt Konjunktiv » تە كېلىشىنى مىسال بىلەن كۆرىمىز .

Hätte ich doch meine Heimat nie verlassen hätte!

ۋەتىنىمدىن كاشكى ھېچ ئايرىلمىغان بولسامدىم !

Hätte ich doch dich gesehen hätte!

كاشكى سىنى كۆرگەن بولسام ئىدىم !

Wir wünschten, daß wir seinen Namen gewußt hätten.

ئۇنىڭ ئىسمىنى بىلىشنى ئارزۇ قىلاتتۇق .

2 Der Konjunktiv nach "als ob "

(« als ob » بىلەن قوللىنىلغان تىلەك ئۆلگە)

ئارزۇ ۋە خىيالنى بىلدۈرىدىغان « Konjunktiv » نىڭ كۆپى ، « خۇددى ، گويا » دىگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدىغان « als ob » ۋە ئوخشاش مەنىنى بىلدۈرىدىغان « als wenn » باغلىغۇچىلار بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

Als ob er reich wäre!

خۇددى بايدەك!

Als ob sie gelesen hätten!

گويا ئۇقۇغاندەك !

Als wenn er krank gewesen wäre!

خۇددى ئاغرىپ قالغاندەك !

Als ob er berühmt wäre!

خۇددى داڭلىق بىرسىدەك !

Der Ausländer sprach so gut Deutsch , als ob er ein Deutscher wäre.

چەتئەللىك خۇددى بىر گېرماندەك ، گېرمانچىنى ياخشى سۆزلەيدىكەن .

Der Mann redete , als ob er alles wüßte.

بۇ ئادەم خۇددى ھەممىنى بىلىدىغاندەك سۆزلەيدىكەن .

3.3.3.Der Imperativ

(بۇيرۇق ئۆلگە)

بۇيرۇق ئۆلگە ، سۆزلىگۈچىنىڭ بۇيرۇق ، ئۆتۈنۈش ، تىلەك ، شۇئار ، چاقىرىق ئۈمۈت —ئارزۇسىنى ئىپادىلەيدۇ .

1. Imperativ Singular

(بىرلىك بۇيرۇق)

Peil: Imperativ	Singular:
bringen (كەلتۈرمەك)	Bringe! (كەلتۈر!)
gehen (كەتمەك)	Gehe! (كەت!)
kommen (كەلمەك)	Komme!(كەل!)
arbeiten (ئىشلىمەك)	Arbeite! (ئىشلە!)
schreiben (يازماق)	Schreibe! (ياز!)

رىئال تۈرمۇشتا پېئىلنىڭ تومۇرىدىكى «e» ھەرپى قوللىنىلماي ،

Bringe! Bring!

Gehe! Geh!

Komme! Kom!

Schreibe! Schreib!

پەقەت پېئىلنىڭ تومۇرى « d, -t, -m, -n » ۋە « eln, -ern » ھەرپلىرى بىلەن ئاخىرلاشسا ،

كۆپۈنچە « e » ھەرپى ئاخىردا كىلىدۇ .

مەسىلەن :

Arbeiten (ئىشلىمەك)

binden (باغلىماق)

atmen (نەپەس ئالماق)

öffen (ئاچماق)

rechnen (ھساپلىماق)

sammeln (توپلىماق)

Arbeite! (ئشله!)

Binde! (باغلا!)

Atme! (نەپەس ئال!)

Öffe! (ئاچ!)

Rechne! (ھساپلا!)

Samm(e)le! (توپلا!)

تەرتپسز پېئللار يۇقاردىكى قانۇنيىتكە بوي سونمغان هالدا ئۆزگۈردۇ .

lesen (ئۇقۇماق)

werfen (ئاتماق)

sterben (ئۆلمەك)

103

essen (تاماق يىمەك)

messen (ئۆلچىمەك)

sprechen (سۆزلەشمەك)

geben (بەرمەك)

2.Imperativ Plural

(كۆپلۈك بۇيرۇق)

Lies! (ئۇقۇ!)

Wirf! (ئات!)

Stirb! (ئۆل!)

Iß! (يە!)

Miß! (ئۆلچە!)

Sprich! (سۆزلە!)

Gib! (بەر!)

كۆپلۈك بۇيرۇقتا پېئىلنىڭ تومۇرىغا « t, -et » قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

gehen Geht! (كېتىڭلار!)

kommen Kommt ! (كېلىڭلار!)

arbeiten Arbeitet! (ئىشلەڭلەر!)

öffen Öffnet! (ئېچىڭلار!)

geben Gebt! (بېرىڭلار!)

3.Imperativ Höflichkeitsform

(ھۆرمەت بۇيرۇق)

ھۆرمەت بۇيرۇق « Sie » بىلەن بىرلىكتە كېلىدۇ .

kommen Kommen Sie! (كېلىڭ!)

gehen Gehen Sie ! (كېتىڭ!)

lesen Lesen Sie! (ئوقۇڭ!)

hören Hören Sie (ئاڭلاڭ!)

nehmen Nehmen Sie! (ئېلىڭ!)

3.4.Das Genus

(پېئىلنىڭ باغلىنىشى)

پېئىلنىڭ باغلىنىشى ، « Aktiv » ۋە « Passiv » دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ . پېئىلنىڭ « Aktiv » شەكلى ، كىتاۋىمىزنىڭ بېشىدىن ھازىرغىچە ئۆگۈنۈپ كەلگەن شەكلىدۇر .

3.4.1.Das Passiv

(مەجھۇل باغلىنىدىغان پېئىل)

« Passiv » جۈملىلەردە « werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ شەخسلەردە تۈرلىنىشى بىلەن پېئىللارنىڭ « Partizip Perfekt » شەكلىنىڭ جۈملىنىڭ ئاخىردا كېلىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

104

1.Passiv Präsens

« Präsens » ۋە « werden » ياردەمچى پېئىل شەخسلەردە تۈرلىنىپ ئانا پېئىل « Partizip - Perfekt » شەكلىدە جۈملىنىڭ ئاخىردا كېلىدۇ .

مەسىلەن :

Sehen (كۆرمەك)

ich werde gesehen (كۆرۈلۈۋاتىمەن)

du wirst gesehen (كۆرۈلۈۋاتىسەن)

er,sie,es wird gesehen (كۆرۈلۈۋاتىدۇ)

wir werden gesehen (كۆرۈلۈۋاتىمىز)

ihr werdet gesehen (كۆرۈلۈۋاتىسىلەر)

sie werden gesehen (كۆرۈلۈۋاتىدۇلەر)

Sie werden gesehen (كۆرۈلۈۋاتىسىزلەر)

Passiv Präsens / Konjunktiv

ھازىرقى زامانىدىكى پېئىلنىڭ مەجھۇل باغلىنىشى « Konjunktiv »«تىلەك جۈملە» دە كەلگەندە ، ياردەمچى پېئىلنىڭ « Konjunktiv Präsens » شەكلىدىكى شەخسلەردە تۈرلىنىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

sehen (كۆرمەك):

ich werde gesehen (كۆرۈلسەم)

du werdest gesehen (كۆرۈلسەڭ)

er,sie,es werde gesehen (كۆرۈلسە)

wir werden gesehen (كۆرۈلسەك)

ihr werdet gesehen (كۆرۈلسەڭلار)

sie werden gesehen (كۆرۈلسە ئۇلار)

Sie werden gesehen (كۆرۈلسىڭىزلەر)

2. Passiv Präteritum

ئۆتكەن زاماندا پېئىلنىڭ مەجھۇل باغلىنىشى ، « werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ « Präteritum » شەكلىدە تۈرلىنىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

sehen (كۆرمەك)

ich wurde gesehen (كۆرۈلدۈم)

du wurdest gesehen (كۆرۈلدۈڭ)

105

er,sie,es wurde gesehen (كۆرۈلدى)

wir wurden gesehen (كۆرۈلدۇق)

ihr wurdet gesehen (كۆرۈلدىڭلار)

sie werden gesehen (كۆرۈلدى ئۇلار)

Sie werden gesehen (كۆرۈلدىڭىزلەر)

Passiv Präteritum / Konjunktiv:

ئۆتكەن زاماندا پېئىلنىڭ مەجهۇل باغلىنىشىنىڭ « Konjunktiv تىلەك جۈملە »دە كەلگەندە « werden »ياردەمچى پېئىل « Konjunktiv Präteritum » دا« würde » گە ئۆزگىرىدۇ.

مەسىلەن :

sehen (كۆرمەك)

ich würde gesehen (كۆرۈلسەم ئىدىم)

du würdest gesehen (كۆرۈلسەڭ ئىدىڭ)

er,sie,es würde gesehen (كۆرۈلسە ئىدى)

wir würden gesehen (كۆرۈلسەكتۇق)

ihr würdet gesehen (كۆرۈلسەڭلارتى)

sie würden gesehen (كۆرۈلسىلەرتى)

Sie würden gesehen (كۆرۈلسىڭىزلەردى)

3.Passiv Perfekt

« sein » « Passiv Perfekt » نىڭ شەخسلەردىكى تۈرلىنىشى ۋە « werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ « worden » شەكلى بىلەن تۈزىلىدۇ .

مەسىلەن : sehen

ich bin gesehen worden (كۆرۈلدۇم)

du bist gesehen worden (كۆرۈلدۇڭ)

er,sie,es ist gesehen worden (كۆرۈلدى)

wir sind gesehen worden (كۆرۈلدۇق)

ihr seid gesehen worden (كۆرۈلدۇڭلار)

sie sind gesehen worden (كۆرۈلدى ئۇلار)

Sie sind gesehen worden (كۆرۈلدىڭىزلەر)

Passiv Perfekt / Konjunktiv :

« Passiv Perfekt » نىڭ « Konjunktiv » شەكلى « sein » ياردەمچى پېئىلنىڭ « Konjunktiv » شەكلى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن : sehen

ich sei gesehen worden (كۆرۈلسەمتىم)

du seist gesehen worden (كۆرۈلسەڭتىڭ)

er,sie,es sei gesehen worden (كۆرۈلسە ئىدى)

wir seien gesehen worden (كۆرۈلسەكتۇق)

ihr seiet gesehen worden (كۆرۈلسەڭلارتى)

sie seien gesehen worden (كۆرۈلسىلەرتى)

Sie seien gesehen worden (كۆرۈلسىڭىزلەرتى)

106

4.Passiv Plusquamperfekt

« Passiv Plusquamperfekt , sein » ياردەمچى پېئىلنىڭ « Präteritum » شەكلىدىكى شەخسلەردە تۈرلىنىشى ۋە « werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ « worden » شەكلىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن : sehen

ich war gesehen worden (كۆرۈلگەنتىم)

du warst gesehen worden (كۆرۈلگەنتىڭ)

er,sie,es war gesehen worden (كۆرۈلگەنتى)

wir waren gesehen worden (كۆرۈلگەنتۇق)

ihr wart gesehen worden (كۆرۈلگەنتىڭلار)

sie waren gesehen worden (كۆرۈلگەنتىلەر)

Sie waren gesehen worden (كۆرۈلگەنتىڭىزلەر)

Passiv Plusquamperfekt / Konjunktiv

« Passiv Plusquamperfekt » نىڭ « Konjunktiv » شەكلى « sein » ياردەمچى

پېئىلنىڭ « war » شەكلىدىكى « Präteritumning » تىلەك ئۆلگىدە قوللىنىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ . يەنى

« war » تىلەك ئۆلگىدە « wäre » گە ئۆزگىرىپ شەخسلەردە تۈرلىنىدۇ .

مەسىلەن : sehen

ich wäre gesehen worden (كۆرۈلگەن بولسام ئىدىم)

du wärest gesehen worden (كۆرۈلگەن بولسا ئىدىڭ)

er,sie.es wäre gesehen worden (كۆرۈلگەن بۇلسا ئىدى)

wir wären gesehen worden (كۆرۈلگەن بولساق ئىدۇق)

ihr wäret gesehen worden (كۆرۈلگەن بۇلساڭلارتى)

sie wären gesehen worden (كۆرۈلگەن بولسىلارتى)

Sie wären gesehen worden (كۆرۈلگەن بولسىڭىزلارتى)

5.Passiv Futur I

« Passiv Futur, werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ ئىككى قېتىم قوللىنىشى بىلەن تۈزىلگەن بۇلۇپ .

« werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ بىرى شەخسلەردە تۈرلىنىدۇ ، يەنە بىرى « Partizip Perfekt »

شەكلىدە ئانا پېئىلنىڭ ئارقىسىغا كېلىدۇ.

مەسىلەن : sehen

ich werde gesehen werden (كۆرۈلىمەن)

du wirst gesehen werden (كۆرۈلىسەن)

er,sie,es wird gesehen werden (كۆرۈلىدۇ)

wir werden gesehen werden (كۆرۈلىمىز)

ihr werdet gesehen werden (كۆرۈلىسىلەر)

sie werden gesehen werden (كۆرۈلىدۇلەر)

Sie werden gesehen werden (كۆرۈلۈسىزلەر)

107

Passiv Futur I / Konjunktiv:

كەلگۈسى زامان I نىڭ ئىككى تىلەك ئۆلگىدە « Konjunktiv II , konjunktiv I » كىلىدىغانلىقىنى ئۆگەنگەن ئىدۇق ، « Passiv Futur » دىمۇ ئوخشاشلا ئىككى تىلەك ئۆلگە بولۇپ ، بىرى « werden » ياردەمچى پېئىلىنىڭ « Konjunktiv » تىكى شەخسلەردە تۈرلىنىشى بىلەن تۈزۈلىدۇ . يەنە بىرى « würden » (werden ياردەمچى پېئىلىنىڭ Konjunktiv Präteritum دا ئۆزگىرىشى) نىڭ شەخسلەردە تۈرلىنىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن : sehen

Konjunktiv I :

ich werde gesehen werden

du werdest gesehen werden

er,sie,es werde gesehen werden

wir werden gesehen werden

ihr werdet gesehen werden

sie werden gesehen werden

Sie werden gesehen werden

بىز « Passiv Futur I » نىڭ « Konjunktiv II » دىكى ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنى تۆۋەندە بېرىمىز . شۇڭا يۇقاردىكى مىسالنىڭ ئۇيغۇرچىدا مەنىسى يوق .

Konjunktiv II:

ich würde gesehen werden (كۆرۈلىدىغان بولسا ئىدىم)

du würdest gesehen werden (كۆرۈلىدىغان بۇلساڭ ئىدىڭ)

er.sie.es würde gesehen werden(كۆرۈلىدىغان بولسا ئىدى)

wir würden gesehen werden (كۆرۈلىدىغان بولساق ئىدۇق)

ihr würdet gesehen werden (كۆرۈلىدىغان بولساڭلار ئىدى)

sie würden gesehen werden(كۆرۈلىدىغان بولسىلار ئىدى)

Sie würden gesehen werden(كۆرۈلىدىغان بولسىڭىزلار ئىدى)

6. Passiv Futur II

« Passiv Futur, werden » ياردەمچى پېئىلىنىڭ شەخسلەردە تۈرلىنىشى بىلەن « worden » ۋە « sein » پېئىلىنىڭ جۈملىنىڭ ئاخىردا كېلىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن : sehen

ich werde gesehen worden sein (كۆرۈلىدىغان بولىمەن)

du wirst gesehen worden sein (كۆرۈلىدىغان بولىسەن)

er,sie,es wird gesehen worden sein (كۆرۈلىدىغان بولىدۇ)

wir werden gesehen worden sein (كۆرۈلىدىغان بولىمىز)

ihr werdet gesehen worden sein (كۆرۈلىدىغان بولىسىلەر)

sie werden gesehen worden sein (كۆرۈلىدىغان بولىدىلار)

Sie werden gesehen worden sein (كۆرۈلۈدىغان بولۇسىزلەر)

Passiv Futur II / Konjunktiv

« Passiv Futur II » نىڭ ئىككى « Konjunktiv » شەكلى بولۇپ ، « Konjunktiv I » ,werden نىڭ « Konjunktiv » تىكى شەخسلەردە تۈرلىنىشىدىن تۈزۈلىدۇ . « Konjunktiv II » ,würden نىڭ « Konjunktiv » تىكى تۈرلىنىشىدىن تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن : sehen

Konjunktiv I:

ich werde gesehen worden sein

du werdest gesehen worden sein

er,sie,es werde gesehen worden sein

wir werden gesehen worden sein

ihr werdet gesehen worden sein

sie werden gesehen worden sein

يۇقاردىكى مىسالنىڭ ئۇيغۇرچىدا مەنىسى يوق.

Konjuktiv II:

ich würde gesehen worden sein

du würdest gesehen worden sein

er,sie,es würde gesehen worden sein

wir würden gesehen worden sein

ihr würdet gesehen worden sein

sie würden gesehen worden sein

Sie würden gesehen worden sein

بۇ مىسالنىڭ ئۇيغۇرچىدىكى تەرجىمىسى « Passiv Futur I » نىڭ « Konjunktiv II » دىكى

تەرجىمىسىگە ئوخشاش . « Passiv Futur II » « Passiv Futur I » لارنىڭ «

Konjunktiv » شەكلى گېرمان تىلىدىمۇ كۆپ قوللىنىلمايدۇ ، ئۇيغۇر تىلىغىمۇ تازا ماس كەلمەيدۇ ، بىزنىڭ

بۇ يەردە چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشىمىزدىكى مەقسەت پەقەت « Futur I » ۋە « Futur II » لارنىڭ

گىراماتىكىلىق ئۇقۇمىنى كىتاپخانلارنىڭ ئېسىگە قايتا سېلىشتىن ئىبارەت

109

7.Sätze mit Passiv

(«Passiv » نىڭ جۈملە ئىچىدە قوللىنىلىشى)

« Passiv » جۈملىلەر « von » دىگەن سۆز ئالدى قوشۇلغۇچىنىڭ ياردىمى بىلەنمۇ تۈزۈلىدۇ .

مەسىلەن :

Der Ball wird von dem Kind gebracht.

توپ بالا تەرىپىدىن كەلتۈرۈلىۋاتىدۇ

Der Anzug wird von dem Schneider genäht.

كەستون-بورولكا ماشىنىچى تەرىپىدىن تىكىلىۋاتىدۇ

Das Buch wird von den Professoren geschrieben.

كىتاپ پىرافېسسور تەرىپىدىن يېزىلىۋاتىدۇ

(ئۆلگە جۈملە)

Aktiv:

Der Postbote bringt die Briefe.

پوشتىچى خەتلەرنى ئەكىلىۋاتىدۇ .

Pränsens:

Die Briefe werden von dem Postboten gebracht.

خەتلەر پوشتىچى تەرىپىدىن كەلتۈرۈلىۋاتىدۇ.

Präteritum:

Die Briefe wurden von dem Postboten gebracht.

خەتلەر پوشتچى تەرپىدىن كەلتۈرۈلدى .

Perfekt:

Die Briefe sind von dem Postboten gebracht worden.

خەتلەر پوشتچى تەرپىدىن كەلتۈرۈلدى .

Plusquamperfekt:

Die Briefe waren von dem Postboten gebracht worden.

خەتلەر پوشتچى تەرپىدىن كەلتۈرۈلگەن ئىدى .

Futur I:

Die Briefe werden von dem Postboten gebracht werden.

خەتلەر پوشتچى تەرپىدىن كەلتۈرلىدۇ .

Futur II:

110

Die Briefe werden von dem Postboten gebracht worden sein.

ختلەر پوشتچى تەرپىدىن كەلتۈرلىدىغان بولدى .

3.5.Die Modalverben

(Modal پېئىل)

ئالدىدىكى پاراگىتراپتا بىز « Modal » پېئىل تۇغۇرلۇق قىسقىچە چۈشەنچە هاسىل قىلغان ئىدۇق . بۇ پاراگراپتا « Modal » پېئىل توغرىسىدا نۇختۇلۇق توختىلىمىز . گېرمان تىلىدا ئالتە « Modal » پېئىل بار .

können

wollen

müssen

dürfen

sollen

mögen

بۇ ئالته « Modal » پېئىلنىڭ ھەممىسى تەرتىپسىز تۈرلىنىدىغان پېئىللاردۇر ، بۇ پېئىللار مۇستەققىل پېئىل بىلەن بىرگە قوللىنىلىدۇ ۋە ھەرقايسى زامانلاردا شەخسلەردە تۈرلىنىدۇ .

1. können (بىر نەرسىنى قىلىشقا ئىقتىدارلىق بولماق)

مىساللار :

Er kann Gitarre spielen.

ئۇ گىتتار چالالايدۇ .

Ich komme morgen nach Köln und kann dich besuchen.

مەن ئەته كۆلنغا كېلىمەن ۋە سىنى يوقلىيالايمەن.

Heute abend kann es regnen.

بۇ ئاخشام يامغۇر ياغىدىغاندەك قىلىدۇ .

Hans konnte die Uhr nicht reparieren.

ھانس سائەتنى رېمونت قىلماقچى .

Ihr könnt morgen bei uns übernachten.

ئەته بىزنىڭكىدە قونۇپ قالالايسلەر .

Meinen Brief kannst du vielleicht schon morgen erhalten.

خېتىمنى بەلكى ئەته تاپشۇرۇپ ئالالايسەن .

زامانلاردىكى كېلىش:

Pränsens	Präteritum:
ich kann gehen	ich konnte gehen
du kannst gehen	du konntest gehen
111	
er,sie,es kann gehen	er,sie,es konnte gehen
wir können gehen	wir konnten gehen
ihr könnt gehen	ihr konntet gehen
sie können gehen	sie konnten gehen
Sie können gehen	Sie konnten gehen

Perfekt:	Plusquamperfekt:
ich habe gehen können	ich hatte gehen können
du hast gehen können	du hattest gehen können
er,sie,es hat gehen können	er,sie,es hatte gehen können
wir haben gehen können	wir hatten gehen können
ihr habt gehen können	ihr hattet gehen können
sie haben gehen können	sie hatten gehen können
Sie heben gehen können	Sie hatten gehen können

Futur I :

ich werde gehen können

du wirst gehen können

er,sie,es wird gehen können

wir werden gehen können

ihr werdet gehen können

sie werden gehen können

Sie werden gehen können

Futur II:

ich werde gegangen sein können

du wirst gegangen sein können

er,sie,es wird gegangen sein können

wir werden gegangen sein können

ihr werdet gegangen sein können

sie werden gegangen sein können

Sie werden gegangen sein können

« können » ئوخشاشلا « Konjunktiv » تىلەك جۈملىدىمۇ تۈرلىنىپ كېلىدۇ :

Konjunktiv Präsens:

ich könne gehen

du könnest gehen

er,sie,es könne gehen

112

wir können gehen

ihr könnet gehen

sie können gehen

Sie können gehen

Konjunktiv + Präteritum:

ich könnte gehen

du könntest gehen

er,sie.es könnte gehen

wir könnten gehen

ihr könntet gehen

sie könnten gehen

Sie könnten gehen

« können » باشقا زامانلارنىڭ « Konjunktiv » شەكلىدە تۈرلەنمەي ، « Infinitiv (können) » ھالىتىدە جۈملىنىڭ ئاخىرىغا كېلىدۇ .

مىساللار :

Präsens:

Mein Bruder kann heute nicht in die Schule gehen.

ئۈكام بۈگۈن مەكتەپكە بارالمايدۇ .

Präteritum:

Mein Bruder konnte heute nicht in die Schule gehen.

ئۈكام بۈگۈن مەكتەپكە بارالمىدى .

Perfekt:

Mein Bruder hat heute nicht in die Schule gehen können.

ئۈكام بۈگۈن مەكتەپكە بارالمىدى .

Plusquamperfekt:

Mein Bruder hatte nicht in die Schule gehen können.

ئۈكام مەكتەپكە بارالمىغانتى .

Futur I :

Mein Bruder wird heute nicht in die Schule gehen können.

ئۇكام بۈگۈن مەكتەپكە بارالمايۋاتىدۇ .

113

Futur II:

Mein Bruder wird nicht in die Schule gegangen sein können.

ئۇكام مەكتەپكە بارالمايدىغان بولىدۇ .

2.« dürfen » بىر نەرسىنى قىلىشقا رۇخسەتكە ئىگە بولماق .

« dürfen » نىڭ تۈرلىنىشى « können » گە ئوخشاش .

Präsens:	Präteritum:
ich darf gehen	ich durfte gehen
du darfst gehen	du durftest gehen
er,sie,es darf gehen	er,sie,es durfte gehen
wir dürfen gehen	wir durften gehen
ihr dürft gehen	ihr durftet gehen
sie dürfen gehen	sie durften gehen
Sie dürfen gehen	Sie durften gehen

باشقا زامانلاردا ، جۈملىنىڭ ئاخىردا « Infinitiv (dürfen) » شەكلىدە كېلىدۇ . ئالدىدا كېلىدىغان « haben » ۋە « werden » ياردەمچى پېئىلنىڭ تۈرلىنىشى يۇقاردا ئۆگەنگەن « können » گە ئوخشاش .

« dürfen » بۇلسا Modalپېئىل « Konjunktiv » شەكلىدە كېلىدۇ .

Konjunktiv Präsens:	Konjunktiv Präteritum:
ich dürfe gehen	ich dürfte gehen
du dürfest gehen	du dürftest gehen
er,sie.es dürfe gehen	er,sie,es dürfte gehen
wir dürfen gehen	wir dürften gehen
ihr dürfet gehen	ihr dürftet gehen
sie dürfen gehen	sie dürften gehen
Sie dürfen gehen	Sie dürften gehen

باشقا زامانلاردىكى « Konjunktiv » شەكلىدە « dürfen » ئۆزگەرمەي ، جۈملىنىڭ ئاخىرسىغا كېلىدۇ .

مىساللار :

Pränsens: Ich darf das Auto meines Vaters fahren.

دادام ماشىنىنى ھەيدىشىمگە يول قويىدۇ .

Präteritum: Ich durfte das Auto meines Vaters fahren.

دادام ماشىنىنى ھەيدىشىمگە يول قويدى .

114

Perfekt : Ich habe das Auto meines Vaters fahren dürfen.

دادام ماشىنىنى ھەيدىشىمگە يول قويدى .

Plusquamperfekt: Ich hatte das Auto meines Vaters fahren dürfen .

دادام ماشىنىنى ھەيدەشكە يول قويغان ئىدى .

Futur I: Ich werde das Auto meines Vaters fahren dürfen.

دادامنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەش رۇخسىتىم بولىدۇ .

Futur II : Ich werde das Auto meines Vaters gefahren haben dürfen.

دادامنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەش رۇخسىتىم بولىدىغان بولىدۇ .

Ab heute darfst du mein Zimmer benutzen.

بۈگۈندىن باشلاپ مېنىڭ ئۆيۈمنى ئىشلەتسەڭ بولىدۇ .

Sie dürfen pro Tag nur eine Zigarette rauchen.

كۈندە پەقەت بىر تال تاماكا چېكەلەيسىز .

Jeder darf in diesem Land frei seine Meinung sagen.

بۇ دۆلەتتە ھەر كىشى ئۆز پىكرىنى ئەركىن سۆزلىيەلەيدۇ.

Jeder Ausländer darf eine Arbeitserlaubnis beantragen.

ھەر بىر چەتئەللىك ئىشلەش ئىجازەتنامىسىغا ئىلتىماس قىلالايدۇ .

Der Arzt darf nicht nur an seine reichen Patienten denken.

دوختۇرنىڭ پەقەت باي كىسەللەرنىلا ئويلىشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ .

3.« wollen » بىر نەرسىنى قىلىش ئارزۇسىدا بولماق .

Pränsens :	Präteritum:
ich will gehen	ich wollte gehen
du willst gehen	du wolltest gehen
er,sie,es will gehen	er,sie,es wollte gehen
wir wollen gehen	wir wollten gehen
ihr wollt gehen	ihr wolltet gehen
sie wollen gehen	sie wollten gehen

Sie wollen gehen	Sie wollten gehen

باشقا زاماندا ، جۈملىنىڭ ئاخىردا « Infinitiv » شەكلىدە كىلىدۇ . تۈرلىنىشى « können » گە ئوخشاش .

« Konjunktiv « wollen, شەكلىدە كىلىدۇ .

115

Konjunktiv Pränsens :	Konjunktiv Präteritum:
ich wolle gehen	ich wollte gehen
du wollest gehen	du wolltest gehen
er,sie,es wolle gehen	er,sie,es wollte gehen
wir wollen gehen	wir wollten gehen
ihr wollet gehen	ihr wolltet gehen
sie wollen gehen	sie wollten gehen
Sie wollen gehen	Sie wollten gehen

باشقا زامانلاردىكى « Konjunktiv » شەكلى « können » گە ئوخشاش .

مىساللار :

Präsens:

Mein Freund will sein Auto verkaufen.

دوستۇم ماشىنىسىنى ساتماقچى بولۋاتىدۇ .

(Dostum Mashinisini satmaqchi boliwatidu)

Präteritum:

Mein Freund wollte sein Auto verkaufen.

دوستۇم ماشىنىسىنى ساتماقچى بولدى .

Perfekt:

Mein Freund hat sein Auto verkaufen wollen.

دوستۇم ماشىنىسىنى ساتماقچى بولدى .

Plusquamperfekt:

Mein Freund hatte sein Auto verkaufen wollen.

دوستۇم ماشىنىسىنى ساتماقچى بولغان ئىدى .

Futur I:

Mein Freund wird sein Auto verkaufen wollen.

دوستۇم ماشىنىسىنى ساتماقچى بولىدۇ .

Futur II:

Mein Freund wird sein Auto verkaufen haben wollen.

دوستۇم ماشىنىسىنى ساتماقچى بولغان بولىدۇ .

116

Der Professor will eine neue Maschine erfunden haben.

پىراپېسسور يېڭى بىر ماشىنا ئىجاد قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ .

Klaus will die schwere Prüfung bestanden haben.

كىلائۇس قىيىن ئىنتاھاندىن ئۆتۈۋېلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ .

Die Blumen wollen jeden Tag begossen werden.

گۈللەرگە ھەر كۈنى سۇ قۇيۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ .

Ich will dieses Jahr die besten Noten haben.

بۇ يىل ياخشى نۇمۇرلارنى ئالماقچىمەن .

Ich will meine Meinung nicht noch einmal wiederholen.

كۆزقارىشىمنى يەنە تەكرارلىماقچى ئەمەسمەن .

4. « müssen » بىر نەرسىنى قىلىشقا مەجبۇر بولماق .

Pränsens :	Präteritum:
ich muß gehen	ich mußte gehen
du mußt gehen	du mußtest gehen
er,sie,es muß gehen	er,sie,es mußte gehen
wir müssen gehen	wir mußten gehen
ihr müßt gehen	ihr mußtet gehen
sie müsssen gehen	sie mußten gehen
Sie müsssen gehen	Sie mußten gehen

باشقا زامانلاردىكى تۈرلىنىش قانۇنىيىتى « können » گە ئوخشاش .

« müssen » پېئىل « Konjunktiv » شەكلىدە كېلىدۇ :

Konjunktiv Pränsens:	Konjunktiv Präteritum:
ich müsse gehen	ich müßte gehen
du müssest gehen	du müßtest gehen
er,sie,es müsse gehen	er,sie,es müßte gehen
wir müssen gehen	wir müßten gehen
ihr müsset gehen	ihr müßtet gehen
sie müssen gehen	sie müßten gehen Sie
Sie müssen gehen	Sie müßten gehen

باشقا زامانلاردىكى « Konjunktiv » شەكلى « können » گە ئوخشاش .

مىساللار :

Präsens: Hans muß seine Hausaufgaben machen.

ھانس تاپشۇرۇقلارنى چوقۇم ئىشلىشى كېرەك .

117

Präteritum: Hans mußte seine Hausaufgaben machen.

ھانس تاپشۇرۇقلارنى چوقۇم ئىشلىدى .

Perfekt: Hans hat seine Hausaufgaben machen müssen.

ھانس تاپشۇرۇقلارنى چوقۇم ئىشلىدى .

Plusquamperfekt: Hans hatte seine Hausaufgaben machen müssen.

ھانس تاپشۇرۇقلارنى چوقۇم ئىشلەپ بولدى .

Futur I : Hans wird seine Hausaufgaben machen müssen.

ھانس تاپشۇرۇقلارنى چوقۇم ئىشلەيدۇ .

Futur II: Hans wird seine Hausaufgaben gemacht haben müssen.

ھانس تاپشۇرۇقلارنى چوقۇم ئىشلەپ بولۇدىغان بولىدۇ .

Ich muß heute zum Arzt gehen.

بۈگۈن چوقۇم دوختۇرغا بېرىشىم كېرەك .

Sie müssen Ihr Vaterland lieben.

چوقۇم ئانا ۋەتىنىڭلارنى سۆيىشىڭلار كېرەك .

5. « sollen » بىر نەرسىنى قىلىشقا مەجبۇر بولماق ، كېرەكلىك بولماق .

Pränsens :	Präteritum:
ich soll gehen	ich sollte gehen
du sollst gehen	du solltest gehen

er,sie,es soll gehen   er,sie,es sollte gehen

wir sollen gehen   wir sollten gehen

ihr sollt gehen   ihr solltet gehen

sie sollen gehen   sie sollten gehen

Sie sollen gehen   Sie sollten gehen

باشقا زامانلاردا تۈرلىنىشى « können » گە ئوخشاش .

Konjunktiv Präsens: Konjunktiv Präteritum:

ich solle gehen   ich sollte gehen

du sollest gehen   du solltes gehen

er,sie,es solle gehen   er,sie,es sollte gehen

118

wir sollen gehen   wir sollten gehen

ihr sollet gehen   ihr solltet gehen

sie sollen gehen   sie sollten gehen Sie

Sie sollen gehen   Sie sollten gehen

باشقا زامانلاردىكى « Konjunktiv » شەكلى « können » گە ئوخشاش .

مىساللار :

Präsens:

Du sollst sofort nach Hause gehen.

سەن دەرھال ئۆيگە كېتىشىڭ كېرەك .

Präteritum:

Du solltest sofort nach Hause gehen.

سەن دەرھال ئۆيگە كىتىشىڭ كىرەكتى .

Perfekt:

Du hast sofort nach Hause gehen sollen.

سەن دەرھال ئۆيگە كىتىشىڭ كىرەكتى .

Plusquamperfekt:

Du hattest sofort nach Hause gehen sollen.

سەن دەرھال ئۆيگە كەتكەن بولساڭ بۇلاتتى .

Futur I:

Du wirst sofort nach Hause gehen sollen.

سەن دەرھال ئۆيگە كەتسەڭ .

Futur II :

Du wirst sofort nach Hause gegangen sein sollen.

سەن دەرھال ئۆيگە كەتكەن بولساڭ .

Sie sollen Ihre Schulden bezahlen.

قەرىزلىرىڭىزنى تۆلىشىڭىز كىرەك .

Ihr solltet im Kino nicht rauchen.

كىنوخانىدا تاماكا چەكمەسلىكىڭلار كىرەك .

Du solltest einen Arzt aufsuchen.

سەن دوختۇرغا تەكشۈرتىشىڭ كىرەك .

6.« mögen » بىر نەرسىنى خالىماق ، قىلىش ئارزۇسىدا بولماق .

مىساللار :

Ich möchte heute zu Hause bleiben.

بۈگۈن ئۆيدە قېلىشنى ئويلايمەن .

Möchtest du ins Kino gehen?

كىنوغا بېرىشنى خالامسەن ؟

Mein Bruder mag gerne Rad fahren.

ئۇكام ۋەلسىپىت مىنىشنى ياخشى كۆرىدۇ .

Wir mögen gerne Romen lesen.

رومان ئۇقۇشنى ياخشى كۆرىمىز .

Sein Vater mochte gerne Fußball spielen.

ئۇنىڭ دادىسى پۇتبول ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ .

(زامانلاردا كىلىشى)

Präsens :	Präteritum:
ich mag gehen	ich mochte gehen
du magst gehen	du mochtest gehen
er,sie,es mag gehen	er,sie,es mochte gehen
wir mögen gehen	wir mochten gehen
ihr mögt gehen	ihr mochtet gehen
sie mögen gehen	sie mochten gehen
Sie mögen gehen	Sie mochten gehen

باشقا زامانلاردا تۈرلىنىش « können » گە ئوخشاش .

Konjunktiv Präsens:	Konjunktiv Präteritum:
ich möge gehen	ich möchte gehen

du mögest gehen　　　du möchtest gehen

er,sie,es möge gehen　　　er,sie,es möchte gehen

wir mögen gehen　　　wir möchten gehen

ihr möget gehen　　　ihr möchtet gehen

sie mögen gehen　　　sie möchten gehen

120

Sie mögen gehen　　　Sie möchten gehen

باشقا زامانلاردىكى « Konjunktiv » تۈرلىنىش « können » گە ئوخشاش .

مىساللار :

Präsens:

Er mag gerne ins Kino gehen.

ئۇ كىنوغا بېرىشنى ياخشى كۆرىدۇ .

Präteritum:

Er mochte gerne ins Kino gehen.

ئۇ كىنوغا بېرىشنى ياخشى كۆردى .

Perfekt:

Er hat gerne ins Kino gehen mögen.

ئۇ كىنوغا بېرىشنى ياخشى كۆردى .

Plusquamperfekt:

Er hatte gerne ins Kino gehen mögen.

ئۇ كىنوغا بېرىشنى ياخشى كۆرگەن ئىدى .

Futur I:

Er wird gerne ins Kino gehen mögen.

ئۇ كىنوغا بېرىشنى ياخشى كۆرۈدىغان بولىدۇ .

Futur II:

Er wird gerne ins Kino gegangen sein mögen.

ئۇ كىنوغا بېرىشنى ياخشى كۆرۈپ قالىدىغان بولىدۇ .

Andere Modalverben.

(باشقا Modal پېئىللار)

بىز ئۆگەنگەن « können, dürfen, müssen, wollen, sollen, mögen » دىن

باشقا ، يەنە مۇستەقىل پېئىل گۇرۇپپىسىغا تەۋە بولغان ۋە Modal پېئىل رولىنىمۇ ئوينايدىغان پېئىللار بار .

ئەڭ كۆپ قوللىنىدىغانلىرى :

helfen (ياردەم قىلماق)

sehen (كۆرمەك)

hören (ئاڭلىماق)

lernen (ئۆگەنمەك)

gehen (كەتمەك)

lassen (قالدۇرماق)

مىساللار :

Er half mir mein Auto reparieren.

ئۇ ماشىنىنى رېمۇنت قىلىشىمغا ياردەملەشتى .

Ich sehe den Dieb laufen.

ئوغرىنىڭ قاچقىنىنى كۆردۈم .

Ich habe den Arzt draußen sprechen hören.

مەن دوختۇرنىڭ سىرتتا سۆزلەشكەنلىكىنى ئاڭلىدىم .

Wir lernen jetzt schwimmen.

بىز هازىر سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىنىۋاتىمىز .

Er geht heute schwimmen.

ئۇ بۈگۈن سۇ ئۈزۈشكە بارىدۇ .

Wir werden unser Auto reparieren lassen.

بىز ماشىنىمىزنى رېمونت قىلدۇرىمىز .

3.6.Reflexive Verben

ئۆزلۈك پېئىل :

ئىش – ھەركەتنى جۈملىنىڭ ئىگىسى ئورۇنداپ ، يەنە ئۆزى قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان پېئىل ، ئۆزلۈك پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ.گېرمان تىلىدا ، ئۆزلۈك پېئىل ھەرۋاقىت ئۆزلۈك ئالماش بىلەن بىرلىكتە قوللىنىلىدۇ . ئۇيغۇر تىلىدا ، ئادەم ۋە نەرسىلەرنى ئېنىق كۆرسىتىش ، تەكىتلەش ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان «ئۆز» سۆزى ئۆزلۈك ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ . گېرمان تىلىدا ، ھەر بىر شەخسكە ماس كېلىدىغان ئۆزلۈك ئالماشلار بولىدۇ .

شەخس	ئۆزلۈك ئالماش :
ich	mich
du	dich
er,sie,es	sich
wir	uns
ihr	euch
sie,Sie	sich

مىساللار :

sich waschen (يۇيۇنماق)

ich wasche mich. (يۇيۇنۋاتىمەن)

du wäschst dich. (يۇيۇنۋاتىسەن)

er,sie,es wäscht sich (يۇيۇنۋاتىدۇ)

wir waschen uns (يۇيۇنۋاتىمىز)

122

ihr wascht euch (يۇيۇنۋاتىسىلەر)

sie waschen sich (يۇيۇنۋاتىدۇلار)

Sie waschen sich (يۇيۇنۋاتىسىزلەر)

Ich ziehe mich schnell an

ھازىرلا كىيىنىمەن.

Ich will mich nicht ärgern.

خاپا بولۇشنى خالىمايمەن.

Mein Vater wird sich morgen entscheiden.

دادام ئەتە قارار بىرىدۇ .

Ich möchte mich ganz herzlich für die Blumen bedanken.

مەن بۇ گۈل ئۇچۇن چىن يۈرۈكۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

Er hat sich beim Radfahren erkeltet.

ئۇ ۋەلسىپىت مىنىپ سوغۇق تەككۈزۋاپتۇ.

Wir haben uns für heute abend verabredet.

بىز بۈگۈن ئاخشام ئۇچرىشىمىز .

Darf ich mich vorstellen? Ich heiße Rinat.

ئۆزەمنى تونۇشتۇرۇشۇمغا روخسەت قىلامسىز ؟ مېنىڭ ئىسمىم رىنات.

3.7.Trennbare und untrennbare Verben

(ئايرىلىدىغان پېئىل ۋە ئايرىلمايدىغان پېئىل)

ئۇيغۇر تىلىدا ، پېئىل ئاددىي پېئىل ۋە قوشما پېئىل دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ . بىرلا سۆزدىن تۈزۈلگەن پېئىللار ئاددىي پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ . «ئوقۇ . ياز . ماڭ » ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن تۈزۈلگەن ، بىرلا مەنىنى بىلدۈرىدىغان پېئىللار قوشما پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ . «يېزىۋالدىم = يېزىپ + ئالدىم» .

گېرمان تىلىدىكى « Trenbare Verben » ئۇيغۇر تىلىدىكى قوشما پېئىلغا « untrenbare Verben » بولسا ئاددىي پېئىلغا بىر ئاز ئوخشاپ قالىدۇ . گېرمان تىلىدا بىرىنچى بوغۇمى ئايرىلىدىغان پېئىل « Trenbare Verben » دەپ ئاتىلىدۇ . بىرىنچى بوغىمى ئايرىلمايدىغان پېئىل « untrenbare Verben » دەپ ئاتىلىدۇ.

1. Trenbare Verben.

abreisen (ساياھەتكە چىقماق)

abfahren (قوزغالماق)

ankommen (يېتىپ بارماق)

eintereten (كىرمەك)

aufstehen (ئورنىدىن تۇرماق)

anziehen (كىيىنمەك)

ausziehen (يېشىنمەك . كىيىمنى سالماق)

zurückkehren (ئارقىغا يانماق)

einsteigen (چىقماق)

aussteigen (چۈشمەك)

« Trenbare Verben, Partizip Perfekt » شەكلىدە كەلگەندە « ge » قوشۇمچىسى

بىرىنچى بوغۇم بىلەن ئانا پېئىل ئارىسىغا كېلىدۇ .

ab-ge-fahren

ein-ge-stiegen

an-ge-kommen

مىساللار :

Mein Vater steigt in den Zug ein.

دادام پويىزغا چىقىۋاتىدۇ.

Das Kino hat pünktlich angefangen.

كىنو ۋاختىدا باشلاندى.

Mein Vater steht jeden Tag um 5 Uhr auf.

دادام ھەر كۈنى سائەت 5 : تە ئورنىدىن تورىدۇ .

Ich habe mich in diesem Zimmer ausgezogen.

مەن بۇ ئۆيدىن كۆچۈپ كەتتىم .

2.Untrenbare Verben

بىرىنچى بوغۇمى « be-, ent-,zer-,emp-,er-,ge-,ver-,miß-,wider » بىلەن

كەلگەن پېئىللارنى ئايرىش مۇمكىن ئەمەس .

betrügen (ئالدىماق)

entdecken (بايقىماق)

zerreißen (يىرتىۋېتىش)

empfangen (تاپشۇرۇپ ئالماق)

erraten (ئويلاپ تاپماق)

gehören (تەۋە)

vergessen (ئۇنتۇپ قالماق)

mißverstehen (خاتا چۈشەنمەك)

widersprechen (قارشى تۇرماق)

124

« Untrenbare Verben ,Partizip Perfekt » شەكلدە كەلگەندە « ge » قوشۇمچسى

ئۇلانمايدۇ .

gehört, entdeckt, zerstört..............................

مسالىلار :

Das Buch gehört mir.

بۇ كتاپ منىڭ .

Ich vergaß seinen Namen.

ئۇنىڭ ئسمىنى ئۇنتۇدۇم.

Amerike wurde von Kolumbus entdeckt.

ئامرىكا كولومبۇ تەرپىدىن بايقالغان.

Du hast meine Frage mißverstanden.

سەن منىڭ سۇئالمنى خاتا چۈشنپسەن .

Die Tatsachen widersprechen seiner Behauptung.

ئەملىيەت بىلەن ئۇنىڭ كۆز قارشى زىدىيەتلىك.

3.8.Die Rektion der Verben

(پېئىللار ۋە ئىسىملارنىڭ كېلىشلىرى)

جۈملە ئىچىدە بەزى پېئىللار مەخسۇس كېلىشلەرنى ۋە ئالدىن قوشۇلغۇچىلارنى تەلەپ قىلىپ كېلىدۇ . بۇنداق

پېئىللار ئاساسەن بەش گۇرۇپپىغا ئايرىلىدۇ .

« Akkusativ » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار .

« Dativ » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار .

« Akkusativ »ۋە « Dativ » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار .

« Genitiv » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار .

ئالدىن قوشۇلغۇچىلار بىلەن بىرگە كېلىدىغان پېئىللار .

3.8.1.Verben mit Akkusativ

(« Akkusativ » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار .)

« essen, legen,beschreiben » ۋە « freuen » قاتارلىق پېئىللار مەخسۇس « Akkusativ » تا كېلىدۇ .

Der Junge ißt den Apfel.

بالا ئالمىنى يەۋاتىدۇ .

Der Schüler legt das Buch auf den Tisch.

ئوقۇغۇچىلار كىتاپنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇۋاتىدۇ .

Der Mann beschreibt den Unfall.

ئەر ۋەقەنى يېزىۋاتىدۇ .

Es freut mich, daß du kommst.

كېلىدىغىنىڭدىن خۇشال بولۇۋاتىمەن .

بۇ تۈردىكى پېئىللار تۈۋەندىكىچە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە :

1.ئىش - پائالىيەتلەرنى كۆرسىتىدىغان پېئىللار .

machen (قىلماق)

herstellen (ئىشلەپ چىقارماق)

backen (پۇشۇرماق)

bereiten (تەييارلىماق)

trinken (ئىچمەك)

lesen (ئوقۇماق)

bauen (ئىنشائات قىلماق . قۇرماق . سالماق)

schreiben (يازماق)

2. بىر ھەرىكەتنى قىلىشقا ئىشلىتىلىدىغان پېئىللار .

stellen (تىك قويماق)

legen (ياتقۇزۇپ قويماق)

senken (پاتتۇرماق .چۆكتۈرمەك)

setzen (ئولتۇرماق)

hängen (ئاسماق)

3.« be-,er-,ver- ,zer- ,durch-, hinter-, über-, unter, um » لار بىلەن

باشلانغان پېئىللار .

beschreiben (ئىپادىلەپ يازماق)

vergessen (ئۇنۇتماق)

übersetzen (تەرجىمە قىلماق)

hintergehen (ئالدىماق)

erreichen (ئېرىشمەك)

zerstören (بۇزۇلۇپ كەتمەك)

unterschreiben (ئىمزا قويماق)

4. شەخسلىرى بولمىغان پېئىللار .

بۇنداق پېئىللار جۇملىدە كەلگەندە بېشىغا « es » قوشۇلۇپ كېلىدۇ .

Es ärgert meinen Vater. (دادام تېرىككۈاتىدۇ)

Es langweilt mich. (زېرىككۈاتىمەن)

Es freut uns. (خۇرسەن بولدۇق)

Es wundert meine Mutter. (ئاپامنى ھەيران قالدۇردى)

مىساللار :

Karl macht seine Hausaufgaben.

كارىل تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەۋاتىدۇ .

126

Der Koch bereitet das Abendessen.

ئاشپەز كەچلىك تاماقنى تەييارلاۋاتىدۇ .

Der Mann trinkt ein Glas Bier.

ئەر بىر ئىستاكان پىۋا ئىچىۋاتىدۇ .

Ich schreibe einen Brief.

مەن بىر خەت يېزىۋاتىمەن .

Sie setzt ihren Sohn auf den Stuhl.

ئۇ ئوغلىنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزىۋاتىدۇ .

Ich lege das Buch auf das Sofa.

مەن كىتاپنى سافانىڭ ئۈستىگە قويۇۋاتىمەن .

Er stellt das Gewehr in den Schrank.

ئۇ قۇرالنى ئىشكاپقا قويۇۋاتىدۇ .

Wir hängen das Bild an die Wand.

بىز رەسىمنى تامغا ئېسىۋاتىمىز .

Der Hund erschreckt das Kind.

ئىت بالىنى قورقىتىۋاتىدۇ .

3.8.2.Verben mit dem Dativ

(«Dativ» تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار)

« Dativ » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار ئاساسەن تۆۋەندىكىچە :

nützen (پايدىلىق ، كېرەك)　　schaden (زىيانلىق بولماق)

dienen (خىزمەت قىلماق)　　helfen (ياردەم قىلماق)

gefallen (ياخشى كۆرمەك)　　gehören (تەۋە)

gehorchen (ئىتائەت قىلماق)　　vertrauen (ئىشەنمەك)

drohen (تەھتىت قىلماق)　　widerstehen (قارشى چىقماق)

بىرە سۆزنى سۆزلەشنى ، چۈشەندۈرۈشنى بىلدۈرىدىغان پېئىللار :

sagen (سۆزلىمەك)　　antworten (جاۋاپ بەرمەك)

erzählen (چۈشەندۈرمەك)　　erwindern (دوكلات قىلماق)

gratulieren (تەبرىكلىمەك)　　danken (رەخمەت ئېيتماق)

شەخسكە باغلىق بولمىغان پېئىللار :

es gelingt mir (غەلبە قىلدىم)　　es gefällt mir (ياخشى كۆرىمەن)

es genügt mir (ماڭا يېتىدۇ)　　es scheint mir (مىنىڭچە)

es geht mir gut (ياخشى توردۇم)   es steht mir gut (ماڭا ياراشتى)

مىساللار :

Das Wörterbuch nützt dem Schüler.

لوغەت ئۇقۇغۇچىغا كىرەك .

Der Alkohol schadet dem Körper.

هاراق بەدەنگە زىيانلىق .

Der Direktor vertraut seinem Angestellten.

مۇدىر خىزمەتچىلىرىگە ئىشىنىدۇ .

Ich helfe der alten Dame.

مەن ياشانغان ئايالغا ياردەم قىلىۋاتىمەن .

Die Großmutter erzählt dem Kind ein Märchen.

مۇماي بالىغا بىر چۆچەك ئېيتىپ بىرۋاتىدۇ .

Der Junge antwortet seinem Vater.

بالا دادىسىغا جاۋاپ بىرۋاتىدۇ .

Es geht meinem Onkel gut

تاغام ياخشى تۇردى .

3.8.3.Verben mit Akkusativ und Dativ.

(بۇ خىلدىكى پېئىللار تۆۋەندىكىچە)

بىر نەرسىنى ئالغاننى ياكى بىرىدىغانلىقنى ئىپادىلەيدىغان پېئىللار :

nehmen (ئالماق)   stehlen (ئوغۇرلىماق)

rauben (ئوغۇرلىماق)   verweigern (رەت قىلماق)

geben (بەرمەك) leihen (ئارىيەتكە بەرمەك)

schenken (ھەدىيە قىلماق) bringen (ئەكەلمەك)

schicken (ئەۋەتمەك) liefern (تاپشۇرۇپ بەرمەك)

مىساللار :

Ich bringe der alte Dame einen Stuhl.

مەن ياشانغان ئايالغا ئورۇندۇق ئەكىلىپ بىرۋاتىمەن .

Der Dieb verweigert dem Richter die Anwort.

ئوغرى سوتچىغا جاۋاپ بىرىشنى رەت قىلىۋاتىدۇ .

Wir schenken unserer Mutter eine Uhr.

ئاپىمىزغا بىر سائەت سوۋغات قىلىۋاتىمىز .

128

3.8.4.Verben mit Genitiv

پەقەت « Genitiv » بىلەن كېلىدىغان پېئىللار ئاساسەن تۆۋەندىكىچە :

gedenkem (ئەسلىمەك) bedürfen (ئېھتىياجلىق بولماق)

Der alte Mann gedenkt seiner Jungend.

ياشانغان ئادەم ياشلىق چاغلىرىنى ئەسلەۋاتىدۇ .

Der Kranke bedarf der Ruhe.

كېسەل جىمجىتلىققا مۇھتاج.

3.8.5.Verben mit präpositionalem Objekt.

بۇ خىلدىكى پېئىللار « an, in, vor, mit, nach » قاتارلىق ئالدىن قوشۇلغۇچىلار بىلەن « Akkusativ » ۋە « Dativ » لاردا كېلىدۇ .

« Akkusativ » تا قوللىنىلغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار بىلەن كېلىدىغان پېئىللار :

denken an +akkusativ (ئويلىماق)

Ich denke an meine Heimat. ۋەتىنىمنى ئويلاۋاتىمەن .

sich erinnern an + Akk (ئەسلىمەك)

Der Großvater erinnert sich an seine Jungend.

چوڭ دادا ياشلىقىنى ئەسلەۋاتىدۇ.

warten auf + Akk (ساقلىماق)

Der Kranke wartet auf den Arzt. كېسەل دوختۇرنى ساقلاۋاتىدۇ .

sich gewöhnen an + Akk (كۆنۈپ قالماق)

Ich werde mich an das Klima gewöhnen. ھاۋاغا كۆنىمەن .

« Dativ » تا قوللىنىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار بىلەن كېلىدىغان پېئىللار :

fragen nach + Dativ (سورىماق)

Er fragt nach meinem Namen. ئۇ ئىسمىمنى سوراۋاتىدۇ .

anfangen mit + Dat (باشلىماق)

Ich werde heute mit der Arbeit anfangen. بۈگۈن ئىشنى باشلايمەن.

sich fürchten vor + Dat (قورقماق)

Er fürchtet sich vor dem Hund. ئۇ ئىتتىن قورقىۋاتىدۇ .

abhängen von + Dat (مۇناسىۋەتلىك)

Die Reise hängt vom Wetter ab. ساياھەت ھاۋاغا مۇناسىۋەتلىك.

129

4.Das Pronomen

ئالماش :

جۈملىدە ئۆزىدىن باشقا سۆز تۈركۈملىرىنىڭ ئورنىغا ئالمىشىپ كېلىدىغان سۆز تۈركۈمى ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ .

ئالماشلار جۈملىدىكى ۋەزىپىسى ۋە ئاڭلاتقان مەنىسىگە قاراپ تۆۋەندىكى تۈرلەرگە بۆلىنىدۇ .

Das Personalpronomen (شەخسلىك ئالماش)

Das Reflexivpronomen (ئۆزلۈك ئالماش)

Das Possesivpronomen (ئىگىلىك ئالماش)

Das Demonstrativpronomen (كۆرسىتىش ئالماش)

Das Interrogativpronomen (سوئال ئالماش)

Das indefinite Pronomen (بەلگىسىز ئالماش)

Das Relativpronomen (ئىلگە ئالماش)

4.1.Das Personalpronomen

(شەخسلىك ئالماش)

شەخسلەرنىڭ ئىسىملىرى ئورنىغا ئالمىشىپ كېلىدىغان ئالماش شەخسلىك ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ .

ich (مەن)

du (سەن)

er («ئۇ «ئەر)

sie («ئۇ «ئايال)

es («ئۇ « نەرسە)

wir (بىز)

ihr (سىلەر)

sie (ئۇلار)

Sie (سىز)

شەخسلىك ئالماشلارنىڭ « Akkusativ » شەكلى :

mich (مېنى)

dich (سىنى)

ihn (ئۇنى)

sie (ئۇنى)

es (ئۇنى)

uns (بىزنى)

euch (سىلەرنى)

sie (ئۇلارنى)

Sie (سىزنى)

Die Mutter sucht ihren Sonh.

ئانا ئوغلىنى ئىزدەۋاتىدۇ .

Die Mutter sucht ihn.

ئانا ئۇنى ئىزدەۋاتىدۇ.

Frau Müller ruft die Kinder.

مۈللەر خانىم باللىرىنى چاقىرۋاتىدۇ .

Frau Müller ruft sie.

مۈللەر خانىم ئۇلارنى چاقىرۋاتىدۇ.

Der Lehrer fragt das Kind.

ئوقۇتقۇچى بالىدىن سۇئال سوراۋاتىدۇ .

Der Lehrer fragt es.

ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭدىن سۇئال سوراۋاتىدۇ .

Mein Vater ruft mich.

دادام مىنى چاقىرۋاتىدۇ .

Kennt Herr Maier dich?

« Maier » ئەپەندى سىنى تونامدۇ ؟

Die Freundin hat uns eingeladen.

قىز دوستىمىز بىزنى مېھمانغا چاقىردى .

Der Direktor sucht Sie seit gestern.

مۇدىر تۈنۈگۈندىن بېرى سىزنى ئىزلەۋاتىدۇ .

Ich kann euch in die Stadt fahren.

سىلەرنى شەھەرگە ئاپىرىپ قويالايمەن .

شەخسلىك ئالماشنىڭ « Dativ » شەكلى :

mir (ماڭا)

dir (ساڭا)

ihm (ئۇنىڭغا)

ihr (ئۇنىڭغا)

ihm (ئۇنىڭغا)

uns (بىزگە)

euch (سىلەرگە)

ihnen (ئۇلارغا)

Ihnen (سىزگە)

Kannst du mir deiene Blumen zeigen?

ماڭا گۈللىرىڭنى كۆرسىتەلەمسەن ؟

Diese Schuhe gefallen uns nicht.

بۇ ئاياغلار بىزگە يارىمىدى ؟

Dieses Geld gehört dir.

بۇ پۇل ساڭا تەۋە !

Kann ich Ihnen eine Tasse Tee anbieten?

سىزگە بىر پىيالە چاي ئىكرام قىلسام بولامدۇ ؟

Der Vater bringt ihnen einen Ball.

دادا ئۇلارغا بىر توپ ئەكىلىۋاتىدۇ .

Ich schreibe euch sofort.

سىلەرگە دەرھال يازىمەن .

شەخسلىك ئالماشنىڭ « Genitiv » شەكلى :

meiner

deiner

seiner

ihrer

seiner

unser

euer

ihrer

Ihrer

مىسال :

Unser Lehrer erinnert sich immer noch deiner.

ئۇقۇتقۇچىمىز ھېلىغىچە سىنى ئەسلەيدۇ .

Der alt Metzger erinnert sich meiner.

قېرى قاسساپ مىنى ئۇنۇتمايدۇ .

Unser Freund gedenkt unser.

دوستىمىز بىزنى ئويلايدۇ .

4.2. Das Reflexivpronomen

(ئۆزلۈك ئالماش)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ئىنىق كۆرسىتىش ، تەكىتلەش ئۈچۈن قوللىنىلغان «ئۆز » سۆزى ئۆزلۈك ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ. گېرمان تىلىدىكى « sich » سۆزى « Öz » دىگەن مەنىدە كىلىدۇ . يۇقاردا ئۇگەنگەن شەكىلداش ئالماشلارنىڭ ھەر قايسى كىلىشلەردىكى شەكلى ئۆزلۈك ئالماشنى كۆرسىتىدۇ .

132

شەخس:	Akk:	Dat:	Gen:
ich	mich	mir	meiner
du	dich	dir	einer
er	sich	sich	seiner
sie	sich	sich	ihrer
es	sich	sich	seiner
wir	uns	uns	unser
ihr	euch	euch	euer
sie	sich	sich	ihrer

Sie sich sich Ihrer

مسال :

Ich wasche mich. (يۇيۇنۋاتمەن)

Die Kranken freuen sich. (كسەللەر خۇشال بۇلۇۋاتدۇ)

Sie bemühen sich nicht. (ئۇلار غەيرەت قلمايۋاتدۇ)

Ich schade nur mir selbst. (پەقەت ئۆز — ئۆزەمگە زيان يەتكۈزىۋاتمەن)

Ich war meiner nicht mechtig. (ئۆزەمنى كونترول قلالمدىم)

4.3.Das Possesivpronomen

(ئىگىلىك ئالماش)

ئىگىلىك ئالماشلار چۇقۇم ئىسىمنىڭ ئالدىدا كىلىدۇ .

مساللار :

ich mein (منىڭ)

du dein (سىنىڭ)

er sein (ئۇنىڭ)

sie ihr (ئۇنىڭ)

es sien (ئۇنىڭ)

wir unser (بىزنىڭ)

ihr euer (سىلەرنىڭ)

sie ihr (ئۇلارنىڭ)

Sie Ihr (سىزنىڭ)

ئىگىلىك ئالماشلار ئارتىكىلنى ئاساس قىلىپ كىلىشلەردە تۈرلىنىدۇ .

Maskulinum: der------der Ball (توپ)

Nominativ: mein Ball

Akkusativ : meinen Ball

Dativ : meinem Ball

Genitiv : meines Ball

Femininum: die-----die Blume (گۈل)

Nominativ : meine Blume

Akkusativ : meine Blume

133

Dativ : meiner Blume

Genitiv : meiner Blume

Neutrum : das----- das Haus (ئۆي)

Nominativ : mein Haus

Akkusativ : mein Haus

Dativ : meinem Haus

Genitiv : meines Haus

Plural : (كۆپلۈك)

Nominativ : meine Bälle

Akkusativ : meine Bälle

Dativ : meinen Bällen

Genitiv : meiner Bälle

يۇقاردىكى بۇ بىرىنجى شەخستىكى تۈرلىنىش باشقا شەخسلەر ئۈچۈنمۇ ئورتاق .

مىسال :

Ich freue mich über meine neue Wohnung.

يېڭى ئۆيۈمدىن خۇشال بولىمەن .

Du gehst heute zu deinem Freund.

بۈگۈن دوستىڭىزنىڭكىگە كېتىسەن .

Das Kind kauft ein Geschenk für seine Schwester.

بالا ھەدىسى(سىڭلىسى) ئۈچۈن بىر سوۋغات ئېلىۋاتىدۇ .

Wir machen uns Sorgen um unseren Bruder.

بىز ئۇكىمىزدىن ئەنسىرەۋاتىمىز .

Ich liebe meine Kinder ,meinen Beruf.

مەن بالىلىرىمنى كەسپىمنى ياخشى كۆرىمەن.

Die Kinder spielen mit ihrem Hund.

باللار ئىتلىرى بىلەن ئويناۋاتىدۇ .

4.4.Das Demonstrativpronomen

(كۆرسىتىش ئالماش)

ئادەم ياكى شەيئىلەرنى ، ئۇلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى ، سان ، مىقدارىنى كۆرسىتىپ كېلىدىغان ئالماشلار

كۆرسىتىش ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ .

كۆرسىتىش ئالماشلار :

1.der, die, das, die (كۆپلۈك).

(u, bu)

134

كۆرسىتىش ئالماشلار كېلىشلەردە تۈرلىنىدۇ .

Nominativ: der die das die

Akkusativ : den die das die

Dativ : dem der dem den ياكى denen

Genitiv : des der des der

dessen deren dessen dererياكى deren

مسال :

Der kennt uns nicht.

ئۇ بىزنى تونىمايدۇ.

Dem kannst du nicht helfen.

ئۇنىڭغا ياردەم قىلالمايسەن .

Ich werde mich mit der morgen treffen.

ئۇنىڭ بىلەن ئەتە ئۇچرىشىمەن .

Die kosten 100 Euro.

ئۇلار 100ياۋرۇ.

Du kannst den nicht tragen.

سەن ئۇنى كۆرۈرەلمەيسەن .

Gib dieses Geld dem!

بۇ پۇلنى ئۇنىڭغا بەر !

Er erinnerte sich deren nicht mehr.

ئۇلارنى ئىسىمگە ئالالمىدىم .

2. dieser ,diese, dieses / jener, jene, jenes.

(بۇ) (شۇ)

كۆپلۈك : « diese » بۇلار ، « jene » شۇلار .

بۇ كۆرستىش ئالماشلار كىلىشلەردە تۈرلىنىدۇ .

der die das die (كۆپلۈك)

Nominativ: dieser/ jener, diese/jene, dieses/jenes, diese/jene

Akkusativ: diesen/jenen, diese/jene, dieses/jenes, diese/jene

Dativ :diesem/jenem, dieser/jener, diesem/jenem,diesen/jenem

Genitiv: dieses/jenes, dieser/jener, dieses/jenes, dieser/jener

مىسال :

Dieser Mann ist mein Onkel.

بۇ كىشى مىنىڭ تاغام .

Diesen Arzt kenne ich seit 10 Jahren.

بۇ دوختۇرنى 10 يىلدىن بىرى تونۇيمەن .

Er wohnt in jenem Haus.

ئۇ شۇ ئۆيدە ئولتۇرىدۇ.

Ish suche den Besitser dieses Hauses.

مەن بۇ ئۆينىڭ ئىگىسىنى ئىزدەۋاتىمەن.

Kennst du die Mutter jenes Kindes?

شۇ بالىلارنىڭ ئاپىسىنى تونۇمسىز ؟

Was ist der Unterschied zwischen diesen und jenen Eiern?

بۇ ۋە شۇ تۇخۇملارنىڭ ئارىسىدا نىمە پەرىق بار ؟

135

3. derselbe, dieselbe, dasselbe. (بۇنىڭغا ئوخشاش)

بۇ ئالماشلارمۇ كىلىشلەردە تۈرلىنىدۇ .

der die das die(كۆپلۈك)

Nominativ: derselbe dieselbe dasselbe dieselben

Akkusativ: denselben dieselbe dasselbe dieselben

Dativ : demselben derselben demselben denselben

Genitiv : desselben derselben desselben derselben

مىسال :

Dasselben Hemd kostet in Köln viel billiger.

بۇنىڭغا ئوخشاش كۆينەك كۆلىندە ئەرزان .

Denselben Tisch haben wir auch gekauft.

بۇنىڭغا ئوخشاش ئۈستەلنى بىزمۇ ئالدۇق .

Ich sehe immer dieselben Kinder im Garten.

مۇشۇنداق باللارنى باغچىدا دائىم كۆرىمەن .

4.selbst, selber .

(شەخسەن ، ئۆزى ، ئۆزەم)

Ich selbst kann diese Aufgabe nicht schaffen.

مەن ئۆزەم بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىمايمەن.

Du selbt mußt dich um deine Familie kümmern.

ئائىلىگە چۇقۇم سەن ئۆزەڭ كۆڭۈل بۆلۈشىڭ كىرەك .

Die Mutter selbt kauft immer unser Gemüse.

ئانا دائىم كۆكتاتلارنى ئۆزى سېتىۋالىدۇ .

4.5. Das Interrogativ-Pronomen

(سۇئال ئالماش)

ئادەم ۋە نەرسىلەر ھەققىدە سۇئالنى بىلدۈرىدىغان ئالماشلار ، سۇئال ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ .

wer ? (كىم؟)

was ? (نىمە؟)

welcher, welche, welches ? (قايسى؟)

was für ein (eine) ? (قانداق بىر ؟)

سۇئال ئالماشلار كىلىشلەر بۇيىچە تۈرلىنىدۇ .

1.wer ? (كىم؟)

136

Nominativ : wer ? (كىم ؟)

Akkusativ : wen ? (كىمنى؟)

Dativ : wem ? (كىمگە؟)

Genitiv : wessen ? (كىمنىڭ؟)

مىسال :

Wer bringt mir diese Stühle?

كىم ماڭا بۇ ئورۇندۇقلارنى ئەكىلىپ بېرىدۇ ؟

Wen kennst du in dieser Stadt?

بۇ شەھەردە كىمنى تۇنۇيسەن ؟

Wem gehört dieses alte Auto?

بۇ كونا ماشىن كىمگە تەۋە ؟

Wessen Buch ist das ?

بۇ كىمنىڭ كىتابى ؟

2.was ? (نىمە؟)

Nominativ : was ?

Akkusativ : was ?

Dativ : was ?

Genitiv : wessen ?

مىسال :

Was ist das ?

بۇ نىمە؟

Was wollen Sie Ihrem Sohn schenken ?

ئوغلىڭىزغا نىمە سوۋغات قىلماقچى سىز ؟

Was zeigt der Mann ?

ئەر كىشى نىمە كۆرسىتىۋاتىدۇ؟

Wessen Schraube ist es ?

ئۇ نەنىڭ بولتىسى؟

3. welcher, welche, welches ? (قايسى؟)

der die das die (كۆپلۈك)

Nominativ : welcher Akkusativ : welchen

Dativ : welchem Genitiv : welches

137

welche

welche

welcher

welcher welches welches

welchem

welches

welche

welche

welchen

welcher

Misal:

Welches Kind suchen Sie ?

قايسى بالىنى ئىزلەۋاتىسىز ؟

Welcher Hund gehört Ihnen?

قايسى ئىت سىزنىڭكى ؟

Welches Mannes Sohn ist der beste?

قايسى ئادەمنىڭ ئوغلى ئەڭ ياخشى ؟

4.was für ein, eine. (قانداق بىر ؟)

مىسال :

Was für ein Mann ?

قانداق بىر ئەر ؟

Was für eine Frau?

قانداق بىر ئايال ؟

Was für eine Wohnung wollen Sie kaufen ?

قانداق بىر ئۆي ئالماقچى سىز ؟

4.6.Das indefinite Pronomen

(بەلگىسىز ئالماش)

ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ياكى ئۇلارنىڭ خۇسۇسىيىتىنى ، سانىنىڭ ، ئېنىقسىز ، نامەلۇم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدىغان

ئالماشلار بەلگىسىز ئالماش دەپ ئاتىلىدۇ .

man (مەلۇم كىشىلەر)

jemand (بىرسى)

niemand (ھېچ كىم)

jeder (ھەر)

jedermann (ھەر كىم)

einander (ئۆز- ئارا)

irgend (ھەر قانداق)

irgendwer (ھەر قانداق بىرى)

irgendwas (ھەر قانداق بىر نەرسە)

138

irgendwie (ھەر قانداق بىر شەكىلدە)

alles (ھەممىسى)

etwas (بىرئاز)

mehrer (كۆپرەك)

einige (بىر نەچچە)

nichts (ھېچنىمە)

einer,eine,eines (بىرنىمە)

مىسال :

« مەن » ئۇيغۇرچىدا يالغۇز كەلگەندە مۇقۇم مەنىسى يوق ،جۈملە ئىچىدە كەلگەندە بىر ئىسىمنىڭ ئورنىدا قوللىنىلىدۇ.

Man spricht hier nicht.

بۇ يەردە سۆزلەشسەك بولمايدۇ .

Man versteht seine Worte nicht.

سۆزلىرىڭىزنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ.

Man muß dieses Auto reparieren.

بۇ ماشىنا چوقۇم رېمونت قىلىنىشى لازىم .

Jemand (بىرسى)

Nominativ : jemand (بىرسى)

Akkusativ : jemanden(بىرسىنى)

Dativ : jemandem (بىرسىگە)

Genitiv : jemandes (بىرسىنىڭ)

مىسال :

Jemand hat mein Auto gestohlen.

بىرسى مىنىڭ ماشىنامنى ئوغۇرلىدى.

Ich schenke meine Bücher jemandem.

كىتاپلارنى بىرسىگە ھەدىيە قىلىمەن .

niemand (ھېچ كىم)

Nominativ : niemand

Akkusativ : niemanden

Dativ : niamandem

Genitiv : niemandes

139

مسال :

Niemand will dem armen Mann helfen.

كەمبەغەل كىشىگە ھېچكىم ياردەم قىلىشنى ئويلىمىدى.

In der Schule spricht er mit niemandem.

ئۇ مەكتەپتە ھېچ كىم بىلەن سۆزلەشمەيدۇ .

jeder, jedermann (ھەر كىم)

Nominativ : jeder

Akkusativ : jeden

Dativ : jedem

Genitiv : jedes

مسال :

In dieser Stadt kennt mich jeder.

بۇ شەھەردە ھەر كىم مىنى تۇنۇيدۇ .

Der Lehrer wird jeden prüfen.

ئوقۇتقۇچى ھەر كىمدىن ئىنتاھان ئالىدۇ .

Ich schenke jedem ein Buch.

مەن ھەر كىمگە بىر كىتاپ ھەدىيە قىلىۋاتىمەن .

alles (پۈتۈن ، ھەممىسى)

Alles hat er mitgenommen.

ئۇ ھەممىسىنى ئېلىپ كەتتى .

Alles ist verschwunden.

پۈتۈنلەي يۇقاپ كەتتى .

etwas (بىرئاز ، بىر نەرسە)

Hat der Arzt etwas gesagt?

دوختۇر بىرنەرسە دېدىمۇ ؟

Ich esse etwas Brot.

مەن بىر ئاز نان يەۋاتىمەن.

140

4.7.Das Relativpronomen

(مۇناسىۋەت ئالماشلىرى)

مۇناسىۋەت ئالماشلار جۈملە ئىچىدە بىر ئىسىمغا باغلىق بولىدۇ . ئەڭ كۆپ ئىشلىتىدىغان مۇناسىۋەت ئالماشلار

بولسا « der, die, das »

Nominativ: der die das die

Akkusativ : den die das die

Dativ : dem der dem denen

Genitiv : dessen deren dessen deren

مىسال :

Der Mann ist mein Onkel. Der Mann steht vor der Tür.

ئەر كىشى مېنىڭ تاغامدۇر . ئەر كىشى ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ .

بۇ ئىككى جۈملىنى «ئىلگە »مۇناسىۋەت ئالماش « der » ئارقىلىق باغلىساق :

Der Mann, der vor der Tür steht ,ist mein Onkel.

ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرغان ئەر كىشى مېنىڭ تاغام .

Die Straße ,die du hier siehst, führt zum Bahnhof.

بۇ يەردىن كۆرۈۋاتقان يول پويىز ئىستانسىسىغا بارىدۇ .

Die Briefe, die du schreibst ,erhalten wir nicht.

يازغان خەتلىرىڭنى تاپشۇرۇپ ئالمىدۇق .

Das Auto ,das vor dem Haus steht, gehört meinem Vater.

ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرغان ماشىنا دادامنىڭكى .

Der Brief ,den ich schreibe,ist lang.

يازغان خېتىم ئۇزۇن .

Der Freund ,dem ich eine Kamera schicke, lebt in Kanada.

مەن ئاپىرات ئەۋەتكەن دوستۇم كانادادا ياشايدۇ .

Das Haus,dessen Fenster neu sind,gehört meinem Onkel.

دەرىزىلىرى يېڭى ئۆي ، مىنىڭ تاغامنىڭ .

« welcher, welche, welches » لارمۇ «ئىلگە» مۇناسىۋەت ئالماش بولۇپ قوللىنىلىدۇ.

Der Mann, welcher dir helfen kann, ist nicht hier.

ساڭا ياردەم قىلالايدىغان ئادەم بۇ يەردە ئەمەس .

Der Laden, welchen Sie besucht haben, gehört meinem Vater.

سىز زىيارەت قىلغان دۇكان دادامنىڭكى .

5.Das Adverb

(رەۋىش)

پېئىل ۋە سۈپەتنىڭ تۈرلۈك خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركۈمى رەۋىش دەپ ئاتىلىدۇ . رەۋىشلەر

بلدۇرىدىغان مەنىسى ۋە جۈملىدىكى ۋەزىپىسىگە قاراپ تۆۋەندىكى تۆت تۈرگە بۆلىنىدۇ .

1. Die Lokaladverbien. (ئورۇن رەۋىشلىرى)

2. Die Temporaladverbien. (ۋاقىت رەۋىشلىرى)

3. Modaladverbien. (ھالەت رەۋىشلىرى)

4.Die Kausaladverbien. (سەۋەپ رەۋىشلىرى)

5.1.Die Lokaladverbien

(ئورۇن رەۋىشلىرى)

ئىش ھەركەتنىڭ ئورنىنى ياكى يۆلىنىشىنى بىلدۈرىدىغان رەۋىشلەر ئورۇن رەۋىشلىرى دەپ ئاتىلىدۇ .

ئورۇن رەۋىشلىرى («wo?» «قەيەردە ؟») («wohin?»«نەگە ؟») («woher?»«قەيەردىن ؟») دىگەن سۇئاللارغا جاۋاپ بولۇپ كىلىدۇ .

Wo ? Wohin? Woher?

Hier (بۇ يەردە)

hierhin, nach hier, (بۇ يەرگە)

von hier (بۇ يەردىن)

dort (ئۇ يەردە)

dorthin,nach dort (ئۇ يەرگە)

von dort, dorther (ئۇ يەردىن)

draußen ,außen (تېشىدا)

nach draußen,hinaus (تېشىغا)

von draußen (تېشىدىن)

drinnen,innen nach drinnen,hinein (ئىچىگە)(ئىچىدە)

von drinnen,von innen (ئىچىدىن)

oben (ئۈستىدە) nach oben (ئۈستىگە) von oben (ئۈستىدىن)

142

unten (ئاستىدا) nach unten (ئاستىغا)   von unten (ئاستىدىن)

vorn   (ئالدىدا)   nach vorn   (ئالدىغا)   von vorn   (ئالدىدىن)

Hinten (ئارقىدا) nach hinten (ئارقىغا)   von hinten (ئارقىدىن)

Links   (سولدا)   nach links   (سولغا)   von links   (سولدىن)

rechts (ئوڭدا)   nach rechts   (ئوڭغا)   von rechts (ئوڭدىن)

drüben (ئۇدۇلدا) nach drüben (ئۇدۇلغا) von drüben(ئۇدۇلدىن)

مىسال :

Der Ball kam von rechts.

توپ ئوڭدىن كەلدى .

Kannst du die Stühle hinauf tragen?

ئورۇندۇقلارنى يۇقارغا كۆتۈرۈپ ئاچىقالامسىز .

Die Kinder spielen draußen.

باللار سىرتتا ئويناۋاتىدۇ.

Von dort bekommen wir keine Nachricht.

ئۇيەردىن ھېچقانداق خەۋەر ئالالمايۋاتىمىز .

Der Garten hinten ist sehr klein.

ئارقىدىكى باغچا ناھايىتى كىچىك .

143

5.2.Die Temporaladverbien

(ۋاقىت رەۋىشلىرى)

ئش - ھەركەتنىڭ ۋاختىنى بىلدۈرىدىغان رەۋىشلەر ۋاقىت رەۋىشلىرى دەپ ئاتىلىدۇ . « wann؟» «قاچان ؟»

دىگەن سۇئالغا جاۋاپ بولۇپ كىلىدۇ .

1. ئىنىق بولغان ۋاقىت رەۋىشلىرى.

heute (بۈگۈن)

morgen (ئەتە)

gestern (تۈنۈگۈن)

vorgestern (ئالدىنقى كۈنى)

übermorgen (ئۈگۈنلىككە)

vorgestern morgen (ئالدىنقى كۈنى ئەتىگەن)

gestern morgen (تۈنۈگۈن ئەتىگەن)

heute abend (بۈگۈن ئاخشام)

gestern mittag (تۈنۈگۈن چۈشتە)

am Tag (كۈندۈز)

am Morgen (تاڭ سەھەردە)

am Vormittag (چۈشتىن بۇرۇن)

am Mittag (چۈشتە)

am Nachtmittag (چۈشتىن كىيىن)

am Abend (ئاخشام)

in der Nacht (يېرىم كىچە)

am Sonntag (يەكشەنبەدە)

am Montag (دۈشەنبەدە)

eines Tages (بىر كۈنى)

eines Abends (بىر ئاخشىمى)

am vorige Sonntag (ئۆتكەن يەكشەنبە)

am nechsten Montag(كېلەر دۈشەنبە)

voriges Jahr (ئالدىنقى يىلى)

in der vorige Woche (ئۆتكەن ھەپتە ئىچىدە)

im vorigen Jahr (ئالدىنقى يىل ئىچىدە)

im nächsten Sommer (كېلەر ياز ئىچىدە)

morgens (ئەتىگەنلىرى)

mittags (چۈشلىرى)

montags (دۈشەنبە كۈنلىرى)

2.Unbestimmte temporaladverbien

(ئېنىقسىز ۋاقىت رەۋىشلىرى)

einst (بىر زامانلار)

einstmals (بىر زامانلار)

damals (ئۇ چاغلار)

anfangs (باشتىلا)

zuerst (ئالدى بىلەن)

vorkurze (قىسقا ۋاقىتنىڭ ئالدىدا)

soeben (ھېلىلا)

jetzt (ھازىر)

hemals (بۇرۇن)

einmal (بىر قېتىم)

niemals (پەقەت)

früher (بۇرۇن)

gerade (ھازىرلا)

sofort (دەرھال)

gleich (دەرھال)

bald (يېقىندا)

dann (كېيىن)

danach (ئۇندىن كېيىن)

künftig (كەلگۈسدە)

später(كېيىن)

endlich (ئاخىرى)

seit heute (بۈگۈندىن بىرى)

von morgen ab (ئەتىدىن باشلاپ)

bis morgen (ئەتىگىچە)

immer (دائىم)

tagelang (ئەتىدىن - كەچكىچە)

unterdessen (بۇ ئارلىقتا)

inzwischen (بۇ ئارلىقتا)

seitdem (ئۇ ۋاقىتتىن بىرى)

seit damals (ئۇ چاغدىن بىرى)

seit langer (ئۇ زاماندىن بىرى)

Zeitbis (ھازىرغىچە)

Jetzt oft immer(داۋاملىق)

Wieder(داۋاملىق)

selten (ئاز ئۇچرايدىغان)

ab und zu(بەزىدە)

hin und wieder (بەزىدە)

täglich (ھەركۈن-كۈنلۈك)

jährlich (يىللىق)

alle zwei Tage (ھەر ئىككى كۈندە بىر)

Tag und Nacht (تاك ۋە تۈن)

alle Tage (ھەركۈن)

wöchentlich (ھەرھەپتە-ھەپتىلىك)

stündlich (ھەر سائەتتە)

wieder (داۋاملىق)

manchmal (بەزىدە)

meist (كۆپ ۋاقىتتا)

jedesmal (ھەي قېتىم)

5.3.Die Modaladverbien

(ھالەت رەۋىشلەر)

ئىش — ھەركەتنىڭ تۈرلۈك ھالىتىنى بىلدۈرىدىغان رەۋىشلەر ھەلەت رەۋىشلىرى دەپ ئاتىلىدۇ.

ئاساسلىق قوللىنىدىغان ھالەت رەۋىشلىرى:

möglicherweise (بەلكى)

teilweise (بەزىدە)

schriflich (يېزىقچە)

145

absichtlich (قەستەن)

gern (ياخشى كۆرمەك)

umsonst (بىكارغا)

natürlich (ئەلۋەتتە)

stückweise (قەدەممۇ - قەدەم)

auswendig (يادىغا-ئىسگە)

anders (باشقا)

beinahe (ئاز قالدى)

gänzlich (تامامەن)

überhaupt (زادى)

besonders (ئالاھىدە)

ziemlich (بەك)

ebenfalls (ئوخشاش)

überdies (ئۈستىلىپ)

vielleicht (بەلكى)

bestimmt (چوقۇم)

zweifellos (شۈبھەسىز)

5.4.Die Kausaladverbien

(سەۋەپ رەۋىشلەر)

جۈملە ئىچىدە ئىپادىلىگەن ئىش- ھەركەتنىڭ سەۋەبىنى بىلدۈرۈپ كەلگەن رەۋىشلەر سەۋەپ رەۋىشلىرى دەپ ئاتىلىدۇ.

meinetwegen (مىنىڭ سەۋەبىمدىن)

nämlich (چۈنكى)

darum (بۇ سەۋەپتىن)

deshalb (شۇنىڭ ئۈچۈن)

deswegen (شۇنىڭ ئۈچۈن)

somit (شۇنىڭ بىلەن)

dadurch (شۇنىڭ بىلەن)

6.Die Präpositionen

(ئالدىن قوشۇلغۇچىلار)

گېرمان تىلىدا جۈملە ئىچىدە دائىم ئىسىم ياكى ئالماشلار بىلەن بىرلىكتە قوللىنىپ ئۇلارنىڭ مەنىسىنى تولۇقلاش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان سۆزلەر ئالدىن قوشۇلغۇچىلار دەپ ئاتىلىدۇ .

ئالدىن قوشۇلغۇچىلار « Genitiv ۋە Akkusatuv ,Dativ » تا كېلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار دەپ ئايرىلىدۇ .

6.1.Präpositionen mit dem Akkusativ

(«Akkusativ » نى تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار)

پەقەت « Akkusatuv » تا كېلىدىغان ئالدىن قوشۇلغىچىلار :

duch (ئارىسىدىن ئۆتمەك ، ئارقىلىق)

für (ئۈچۈن)

ohne (« سىز » شىكەرسىز ، سۈتسىز دىگەندەك)

um (ئەتراپىدا)

gegen (قارشى)

wider (زىت . قارمۇ قارشى)

bis (گىچە)

entlang (بويلاپ)

مىسال :

Ich schincke den Brief durch einen Freund.

مەن خەتنى دوستۇم ئارقىلىق ئەۋەتىمەن.

Hans schwamm durch den Fluß.

سانىس دەريادىن ئۈزۈپ ئۆتتى .

Ich schreibe den Brief für den kranken Mann.

كىسەل كىشىنىڭ ئورنىدا خەتنى مەن يېزىۋاتىمەن.

Er arbeitet für seine Familie.

ئۇ ئائىلىسى ئۈچۈن ئىشلەيدۇ .

Er ist ohne Wohnung.

ئۇ ئۆيسىز .

Ohne Werkzeug kannst du dieses Auto nicht reparieren.

رېمونت قىلىش سايمانلىرى بولماستىن بۇ ماشىنىنى رېمونت قىلالمايسەن .

Die Erde bewegt sich um die Sonne.

يەر شارى قۇياشنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ .

Die Frau weint um ihren toten Sohn.

خانىم ئۇلۇپ كەتكەن ئوغلىنى دەپ يىغلاۋاتىدۇ .

Er schwimmt gegen den Strom.

ئۇ دولقۇنغا قارشى ئۈزۈۋاتىدۇ .

Dieses Bild kostet gegen 100 Euro.

بۇ رەسىمنىڭ باھاسى 100 ياۋرو ئەتراپىدا .

Er handelt wider mein Willen.

ئۇ ئارزۇلىرىمنىڭ ئەكسىچە ھەركەت قىلىۋاتىدۇ .

Der Direktor ist wider mich.

مۇدىر ماڭا قارشى .

Wir haben bis heute 10 bis 15 Stück verkauft.

بىز بۈگۈنگىچە 10-15 ئەتراپىدا ساتتۇق .

Bis Ende Januar werde ich in Ghulja bleiben.

يانۋارنىڭ ئاخىرىغىچە غولجىدا قالىمەن.

den Fluß entlang

دەريانى بويلاپ .

Der Weg führt den Wald entlang.

يول ئورماننى بويلاپ كەتكەن .

6.2.Präpositionen mit dem Dativ

(«Dativ» تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار)

پەقەت « Dativ » كەلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار تۆۋەندىكىچە :

aus (-din, -de)

von (-din, -de)

bei (يېنىدا)

mit (بىلەن)

nach (گە-كېيىن)

seit (دىن-بېرى)

zu (كە-چە)

außer (دىن باشقا)

entgegen (قارشى)

gegenüber (قارشى تەرىپىدە)

gemäß (گە ئاساسەن)

nächst (كېيىنكى ، قالسىلا)

مىسال :

Ali kommt aus dem Zimmer.

ئەلى ئۆيدىن چىقىۋاتىدۇ .

Wir kommen von Haus.

ئۆيدىن كېلىۋاتىمىز .

Wir haben kein Geld bei uns.

يېنىمىزدا پۇلىمىز يوق .

Der Vater spielt mit den Kindern.

دادا بالا بىلەن ئويناۋاتىدۇ .

Wir fahren nach Hause.

بىز ئۆيگە كىتىۋاتىمىز . (بۇ ئالاھىدە ئەھۋال بولۇپ ، ئىسىمنىڭ ئارتىكىلى يېزىلمايدۇ)

Die Kinder gehen nach der Schule ins Kino.

باللار مەكتەپتىن كىيىن كىنوغا باردۇ .

Seit drei Stunden warte ich auf den Arzt.

ئۈچ سائەتتىن بىرى دوختۇرنى ساقلاۋاتىدۇ .

Der Präsindent spricht zum Volk. (zu + dem = zum)

رەئىس خەلققە خىتاپ قىلىۋاتىدۇ .

Ich bin zu Haus.

مەن ئۆيدە (بۇ ئالاھىدە ئەھۋال بولۇپ ئىسىمنىڭ ئارتىكىلى يېزىلمايدۇ)

Außer meinem Bleistift ist alles auf dem Tisch.

قېرىنداش قەلىمىمدىن باشقا ھەممىسى ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە .

Der Soldat geht dem Feind entgegen.

ئەسكەرلەر دۈشمەنگە قارشى كىتىۋاتىدۇ .

Das Krankenhaus liegt unserem Laden gegenüber.

دوختۇرخانا بىزنىڭ دوكاننىڭ قارشى تەرپىدە .

Er handelt nicht unseren Wünschen gemäß.

ئۇ بىزنىڭ ئارزۇيىمىزغا ئاساسەن ھەركەت قىلمايدۇ .

Nächst dem Deutschen spricht er das Englische am besten.

گېرمانچىدىن قالسا ئىنگلىزچىنى ياخشى سۆزلەيدۇ .

6.3.Präpositionen mit Dativ oder Akkusativ.

ھەم « Akkusativ » ھەم « Dativ » بىلەن كېلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار :

an, auf, hinter, in, neben, über, unter, vor, zwischen.

مىسال :

an +Dativ:

Das Bild hängt an der Wand.

رەسىم تامدا ئېسىغلىق تۇرىدۇ .

Der Stuhl steht am Tisch. (an+dem = am)

ئورۇندۇق ئۈستەلنىڭ يېنىدا تۇرىدۇ .

an + Akkusativ:

Ich hänge das Bild an die Wand.

مەن رەسىمنى تامغا ئېسىۋاتىمەن .

Er stellt den Stuhl an den Tisch.

ئۇ ئورۇندۇقنى ئۈستەلنىڭ يېنىغا قويۇۋاتىدۇ .

auf + Dativ:

Das Buch liegt auf dem Tisch.

كىتاپ ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە تورىدۇ.

Das Glas steht auf dem Stuhl.

ئىستاكان ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە تورىدۇ .

149

auf + Akkusativ:

Ich lege die Bücher auf den Tisch.

مەن كىتاپلارنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويىۋاتىمەن .

Die Mutter setzt das Kind auf den Stuhl.

ئانا بالىنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۋاتىدۇ .

Karl steigt auf das Dach.

كارىل ئۆگزىگە چىقىۋاتىدۇ .

hinter + Dativ:

Dein Mantel hängt hinter der Tür.

پەلتۇرۇڭ ئىشىكنىڭ ئارقىسىدا ئېسىقلىق تورىدۇ .

hinter + Akkusativ:

Ich stelle den Eimer hinter die Tür.

چىلەكنى ئىشىكنىڭ ئارقىسىغا قۇيۇۋاتىمەن .

in + Dativ:

Die Gäste sitzen in dem Garten.

مېھمانلار باغچىدا ئولتۇرىدۇ .

in + Akkusativ:

Die Mutter legt den Topf in den Kühlschrank.

ئانا كورىنى توڭلاتقۇغا قۇيۇۋاتىدۇ .

neben + Dativ

Das Hotel ist neben dem Bahnhof.

مېھمانخانا پويىز ئىستانسىسىنىڭ يېنىدا .

neben + Akkusativ:

Die Tochter setzt sich neben die Mutter.

قىز ئانىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۋاتىدۇ .

über + Dativ:

Der Vogel fliegt über dem See.

قۇشلار كۆلنىڭ ئۈستىدە ئۇچۇۋاتىدۇ .

Ich hänge die Lampe über den Tisch.

مەن چىراقنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە ئېسىۋاتىمەن .

unter + Dativ:

Die Katze liegt unter dem Auto.

مۈشۈك ماشىنىنىڭ ئاستىدا ياتىدۇ .

unter + Akkusativ:

Ich lege das Geld unter den Brief.

مەن پۇلنى خەتنىڭ ئاستىغا قويۇۋاتىمەن .

150

vor + Dativ:

Der Bus steht vor dem Haus.

ئاپتوبۇس ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ .

vor + Akkusativ:

Ich stelle die Blumen vor das Fenster.

مەن گۈللەرنى دەرىزىنىڭ ئالدىغا قويۇۋاتىمەن .

zwischen + Dativ:

Der Junge sitzt zwischen zwei Damen.

ئوغۇل بالا ئىككى خانىمنىڭ ئوتتۇرسىدا ئولتۇرىدۇ .

zwischen + Akkusativ:

Er setzt sich zwischen die Frau und den Mann.

ئۇ ئايال بىلەن ئەرنىڭ ئوتتۇرسىدا ئولتۇرۋاتىدۇ .

بىز يۇقاردىكى مىساللاردا كۆردۇقكى بەزى پېئىللار مەخسۇس « akkusativ » تەلەپ قىلىدىغان پېئىللار بىلەن مەخسۇس « Dativ » تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار بىلەن كەلدى .

« Akkusativ » ۋە « Dativ » تەلەپ قىلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار بىلەن كېلىدىغان پېئىللار.

stellen (قويۇۋاتقان)　　　stehen (تۇرغان)

setzen (ئولتۇرماق)　　　sitzen (ئولتۇرغان)

legen (ياتقۇزۇپ قويماق)　　　liegen (يېتىق تورغان)

hängen (ئاسماق)　　　hängen (ئېسىقلىق تورغان)

6.4.Präpositionen mit dem Genitiv

« Genitiv » تەلەپ قىلىدىغان پېئىل .

پەقەت « Genitiv »بىلەن كېلىدىغان ئالدىن قوشۇلغۇچىلار :

während (ۋاختىدا)

wegen (سەۋەبى)

statt, anstatt (ئورنىغا)

diesseits,jenseits (بۇ تەرپىدە . ئۇ تەرپىدە)

trotz (بولسىمۇ لېكىن)

oberhalb (ئۈستىدە)

unterhalb (ئاستىدا)

innerhalb (ئىچىدە)

außerhalb (تېشىدا)

مىسال :

Er hat während des Krieges seine Söhne verloren.

ئۇ ئوغۇللىرىنى ئۇرۇش ۋاقتىدا يوقىتىپ قويغان .

Wir rauchen nicht während der Arbeit.

ئىش ۋاقتىدا تاماكا چەكمەيمىز .

Wegen Krankheit ist er heute nicht gekommen.

ئۇ ئاغرىق سەۋەبىدىن بۈگۈن كەلمىدى .

Wir verkaufen statt Textilien jetzt nur Haushaltsgeräte.

بىز توقۇمىچىلىق بۇيۇملىرىنىڭ ئورنىغا ئائىلە ئېلىكتىر سايمانلىرىنى سېتىۋاتىمىز .

Anstatt des Fernsehers macht er das Radio zu.

ئۇ تېلېۋىزورنىڭ ئورنىغا رادىئونى ئۆچۈرۈۋەتتى .

Diesseits der Grenze wohnen viele Araber.

چېگرانىڭ بۇ تەرىپىدە ناھايىتى كۆپ ئەرەبلەر ئولتۇرىدۇ .

Jenseits der Grenze sieht man keine Häuser.

چېگرانىڭ ئۇ تەرىپىدە ھېچ ئۆي كۆرۈنمەيدۇ .

Trotz des guten Wetters bleibt sie zu Hause.

ھاۋا ياخشى بولسىمۇ لېكىن ئۇ ئۆيدە قالدى .

Oberhalb des Berges ist ein Kloster.

تاغنىڭ ئۈستىدە بىر بۇتخانا بار .

Das Blumenbeet unterhalb des Fensters.

دەرىزىنىڭ ئاستى تەرىپى ساپ گۈللۈك.

Innerhalb eines Jahres ist er zweimal nach China gereist.

ئۇ بىر يىلنىڭ ئىچىدە ئىككى قېتىم جۇڭگونى ساياھەت قىلدى .

Er wohnt außerhalb München.

ئۇ ميۇنخىنىنىڭ سىرتىدا ئولتۇرىدۇ .

7.Die Konjunktion

(باغلىغۇچىلار)

سۆز ۋە جۈملىلەرنى ئۆز -ئارا باغلاپ ، ئۇلارنىڭ مەنىسىنى تولۇقلاش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان سۆزلەر باغلىغۇچى دەپ ئاتىلىدۇ. گېرمان تىلىدا تۆت باغلىغۇچى گۇرۇپپا بار .

152

1.Nebenordnende Konjunktionen.

(تەرتىپكە سالغۇچى باغلىغۇچىلار)

2.Satzteilkonjuktionen.

(جۈملىنىڭ تەركىۋىدىكى باغلىغۇچىلار .)

3.Infinitivkonjunktionen

(تۇراقسىز يىلتىز باغلىغۇچىلار .)

4.Unterordnende Konjunktionen

(بېقىندى باغلىغۇچىلار)

7.1.Nebenordnende Konjunktionen

(تەرتىپكە سالغۇچى باغلىغۇچىلار)

تەرتىپكە سالغۇچى باغلىغۇچىلار ، ئىككى سۆزنى ياكى جۈملىلەرنى بىر- بىرىگە باغلاش رولىنى ئوينايدۇ . بۇ ئۇيغۇر تىلىدىكى بىرىكتۈرگۈچى باغلىغۇچى «ۋە. ھەم » قارمۇ- قارشى باغلىغۇچى « لېكىن ، بىراق » ئايرىغۇچى باغلىغۇچى

«ياكى ،يا » سەۋەپ باغلىغۇچى « چۈنكى ، شۇڭلاشقا » سىرت باغلىغۇچى « گەرچە . ئەگەر » قاتارلىق

باغلىغۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

تەرتىپكە سالغۇچى باغلىغۇچىلار :

und (ۋە)

sowie (ۋە ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە)

sowohl....als (ھەم - ھەم)

sowohl....wie (ھەم - ھەم)

oder (ياكى)

entweder....oder (يا – ياكى)

aber (بىراق)

allein (يالغۇز ، ئايرىم)

jedoch (لېكىن ، يەنىلا)

nur (پەقەت)

sondern (بەلكى)

denn (چۈنكى)

weil (چۈنكى)

wenn auch (گەرچە، ، ، يەنىلا)

مىسال :

Diese Uhren sind gut und billig.

بۇ سائەتلەر ياخشى ۋە ئەرزان .

Du mußt alle Fenster sowie alle Türen schließen.

سەن چۇقۇم پۈتۈن دەرىزىلەرنى شۇنىڭ بىلەن بىرگە پۈتۈن ئىشىكلەرنى تاقىشىڭ كېرەك .

153

Sein Vater spricht sowohl Englisch als auch Deutsch.

ئۇنىڭ داسىسى ھەم ئىنگلىزچە ھەم گېرمانچە سۆزلىشىدۇ .

Sowohl die Arbeiter wie die Angestellten dieser Fabrik sind sehr fleißig.

بۇ زاۋۇتنىڭ ھەم ئىشچىلىرىمۇ ھەم خىزمەتچىلىرىمۇ ناھايىتى تىرىشچان .

Er ist nicht nur dumm, sondern auch faul.

ئۇ دۆت بولۇپلا قالماستىن بەلكى يەنە ھورۇن .

Die Hemden sind weder schön noch billig.

كۆينەكلەر چىرايلىق بولۇپ قالماستىن يەنە ئەرزان .

Hans kommt morgen oder übermorgen.

ھانس ئەتە ياكى ئۆگۈنلۈككە كېلىدۇ .

Willst du essen oder schlafen?

تاماق يەمسەن ياكى ئۇخلامسەن ؟

Rinat kommt entweder heute oder morgen.

رىنات يا بۈگۈن يا ئەتە كېلىدۇ .

Entweder er liest ein Buch, oder er schreibt einen Brief.

يا ئۇ بىر كىتاب ئوقۇۋاتىدۇ ، يا بىر خەت يېزىۋاتىدۇ .

Karl wollte ins Kino gehen, aber sein Vater gab ihm kein Geld.

كارلنىڭ كىنوغا بارغۇسى بارتى ، بىراق دادىسى ئۇنىڭغا پۇل بەرمىدى .

Ich habe ihm zweimal geschrieben, er hat jedoch nicht geantwortet.

مەن ئۇنىڭغا ئىككى قېتىم خەت يازساممۇ لېكىن ئۇ جاۋاپ بەرمىدى .

Kann ich dich einen Augenblick allein sprechen?

مەن سەن بىلەن ئازراق ئايرىم سۆزلەشسەم بولامدۇ ؟

Ich kann nicht gleich kommen, denn ich habe noch zu tun.

مەن دەرھال كىلەلمەيمەن ، چۈنكى مىنىڭ يەنە قىلىدىغان ئىشىم بار .

Ich kann nicht kommen, weil ich krank bin.

مەن كىلەلمەيمەن چۈنكى مەن ئاغرىق .

Wenn er auch kräftig ist, das ist zu schwer für ihn.

گەرچە ئۇ كۈچلۈك بولسىمۇ ئۇنىڭغا يەنىلا ناھايىتى ئېغىر تۇيۇلدى .

7.2.Die Satzteilkonjunktionen

(جۈملە تەركىۋىدىكى باغلىغۇچىلار)

جۈملە تەركىۋىدىكى باغلىغۇچىلار جۈملە بۆلىكىگە ئوخشاش جۈملىنىڭ ئىچىدىكى بىر ئىلمىنىت ھىساپلىنىدۇ .

als (بولماق ، ، سۈپىتىدە ، ، ، تەرەقىدە)

wie (ئوخشاش)

154

je....desto (قانچە بولسا ، ، ، شۇنچە)

je....um so (قانچە بولسا ، ، ، شۇنچە)

مىسال :

Er ist so groß wie du.

ئۇ ساڭا ئوخشاش چوڭ .

Er kam wie ein Retter.

ئۇ قۇتقازغۇچىغا ئوخشاش كەلدى .

Ich als guter Freund rate es dir.

مەن ياخشى دوستۇڭ بولۇش سۈپىتىم بىلەن ساڭا نەسىھەت قىلىمەن .

Je eher du kommst , desto schneller können wir nach Hause gehen.

قانچە بۇرۇن كەلسەڭ ، شۇنچە تېز ئۆيگە كېتىمىز .

Je berühmter der Schauspieler wird, um so mehr verdient er.

قانچە داڭلىق كىنو ئارتىسى بولسا ، شۇنچە كۆپ پۇل تاپىدۇ .

7.3.Infinitivkonjunktionen

(تۇراقسىز يىلتىز باغلىغۇچىلار)

تۇراقسىز يىلتىز پېئىللار « ئەسلى شەكىلدىكى پېئىل » نى بىر جۈملىگە باغلايدىغان باغلىغۇچىلار ، تۇراقسىز يىلتىز باغلىغۇچىلار دەپ ئاتىلىدۇ .

zu

statt.......zu

ohne......zu

um........zu

يۇقاردىكى باغلىغۇچىلار جۈملىدىكى پېئىلغا ئاساسەن تەرجىمە قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئۆيغۇرچە تەرجىمىسى بىرىلمىدى .

مىسال :

Er bittet mich, sofort zu kommen.

ئۇ تېز كېلىشنى تەلەپ قىلۋاتىدۇ .

Mein Sohn ist fähig, dieses Buch zu verstehen.

ئوغلۇم بۇ كىتاپنى چۈشەنگىچىلىك قابىلىيەتلىكتۇر .

Er spielt mit seinen Freunden im Garten, statt seine Hausaufgaben zu

machen.

ئۇ تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەشنىڭ ئورنىغا ، دوسلىرى بىلەن باغچىدا ئويناۋاتىدۇ .

Er ging ,ohne ein Wort zu sagen.

ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي كەتتى .

Tursun geht hinein, um einen Stuhl zu bringen.

تۇرسۇن بىر ئورۇندۇق ئەكىلىش ئۈچۈن ئىچىگە كىرىپ كىتىۋاتىدۇ .

155

7.4.Unterordnende Konjunktionen

(بېقىندى باغلىغۇچىلار)

يانداش جۈملىنى مۇستەقىل جۈملىگە ئۇلايدىغان باغلىغۇچىلار بېقىندى باغلىغۇچىلار دەپ ئاتىلىدۇ .

während

solange

sooft

wie

nachdem

bevor

bis

indem

sobald

als

wenn

seitdem

ehe

insofern

insoweit

als ob

anstatt daß

falls

obwohl

obgleich

damit

daß

ob

يۇقاردىكى باغلىغۇچىلار ، جۈملىدە ئىپادىلەنگەن مەزمۇنغا ئاساسەن ھەر – خىل مەنىلەردە كىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ھەر – بىرىنىڭ ئايرىم مەنىسى بىرىلمىدى .

مىسال :

Während der Beamte mit sprach, prüfte er meinen Paß.

خىزمەتچى خادىم مەن بىلەن سۆزلىشىۋاتقاندا پاسپورتىمنى تەكشۈردى .

Solange du die neuen Wörter nicht lernst, kannst du diese Sprache nicht gut beherrschen.

يىگىي سۆزلەرنى ئۆگەنمىسەك ، بۇ تىلنى ياخشى ئىگەللىيەلمەيسەن .

Indem er sprach, öffnete sich die Tür.

ئۇ سۆزلەۋاتقاندا ئىشىك ئېچىلدى .

Sobald mein Vater kommt, rufe ich Sie an.

دادام كىلىشى بىلەنلا ، سىزگە تىلفۇن قىلىمەن .

156

Sooft er kam, brachte er Werkzeuge mit.

ئۇ ھەر قېتىم كەلگەندە ، جابدۇقلىرىنىمۇ بىللە ئەكىلدۇ .

Gerade als ich gehen wollte, klingelte das Telephon.

مەن ماڭاي دەپ تۇرىشىمغا ، تېلىفۇن جىرىڭلىدى.

Wenn du mir hilfst, können wir die Reparatur schnell machen.

ماڭا ياردەم قىلساڭ تىزلا رېمۇنت قىلىمىز .

Wie gesagt, habe ich keine Zeit.

مەن بۇرۇنلا دىگەن ۋاختىم يوق دەپ .

Nachdem die Gäste gegangen waren, räumte meine Mutter den Tisch auf.

مىھمانلار كەتكەندىن كىيىن ، ئاپام ئۈستەلنى رەتلىدى .

Seitdem du in München lebst, hören wir nichts von dir.

مىيونخىندا ياشاۋاتقىنىڭدىن بىرى سەندىن ھىچ خەۋەر ئالالمايۋاتىمىز .

Bevor du ins Kino gehst, mußt du deine Hausaufgaben machen.

كىنوغا بېرىشتىن ئاۋال ، تاپشۇرۇقلارنى چۇقۇم ئىشلەپ بولۇشۇڭ كېرەك .

Ehe wir den Dieb gesehen haben, lief er weg.

بىز ئوغرىنى كۆرۈپ قېلىشتىن بۇرۇن قېچىپ كەتتى .

Bis die Polizei kam, lief der Dieb weg.

ساقچى كەلگۈچە ئوغرى قېچىپ كەتتى .

Ich werde deinen Brief übersetzen, insofern ich Zeit habe.

ۋاختىم بولسا ، سىنىڭ خېتىڭنى تەرجىمە قىلىمەن .

Er wundert sich sehr, als ob er den Vorfall nicht wisse.

ئۇ ۋەقەنى بىلمەيدىغاندەك ھەيران قالدى .

Falls er heute kommt , soll er auf mich warten.

ئەگەر ئۇ بۈگۈن كىلەلىسە ، مىنى ساقلاپ تۇرسۇن .

Obwohl er kein Geld hat, macht er wieder Urlaub.

پۇلىنىڭ يوقلىقىغا قارىماي ، ئۇ يەنە ساياھەت قىلىۋاتىدۇ .

Obgleich Peter erkältet war ,ging er mit seinen Freunden schwimmen.

پېتىر سوغۇق تېگىپ قالغانلىقىغا قارىماي ، دوسلىرى بىلەن سۇ ئۈزۈشكە كەتتى .

Ich gab ihm Geld, damit er sich eine Jacke kauft.

ئۆزىگە بىر چاپان ئېلىش ئۈچۈن ، ئۇنىڭغا پۇل بەردىم .

157

Der Arzt wußte , daß der Kranke sterben mußte.

دوختۇر كېسەلنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى بىلەتتى .

Hans fragte am Telefon, ob er heute kommen können.

هانس تىلفۇندا بۇگۈن كىلىدىغان كەلمەيدىغانلىقىنى سورىدى .

8.Die Interjektion

(ئىملىق سۆزلەر)

ئادەمنىڭ ھېس- تۇيغۇسىنى ، خاھىشىنى ۋە بۇيرۇقىنى ئىپادىلەيدىغان سۆزلەر (ئىملىق « ئۈندەش ») سۆزلەر دەپ ئاتىلىدۇ.

ھەسرەتنى بىلدۈرىدىغان ئۈندەش سۆزلەر :

Au! Oh! Auweh!

مۇزلىغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان ئىملىق سۆزلەر :

Hu! Huhu!

كەيپىياتنى ۋە راھەتلىك تۇيغۇنى بىلدۈرىدىغان ئىملىق سۆزلەر :

Ah!

خۇشاللىق ، سۆيۈنىش تۇيغۇسىنى بىلدۈرىدىغان ئىملىق سۆزلەر :

Ah! Oh! Ei! Ehi! Juche! Juhe!

Heidi, heida! Hurra! Holdrio!

ئويلاش ۋە ئەندىشە قىلىش تۇيغۇلىرىنى بىلدۈرىدىغان ئىملىق سۆزلەر :

Hm! Hum! Na,na!

ھايۋانلارنىڭ ئاۋازىغا قوللىنىلىدىغان ئىملىق سۆزلەر :

Muh (كالىنىڭ مۆرىشى)

Wau (ئىتنىڭ ھاۋشىشى)

Miau (مۇشۇكنىڭ مياۋلىشى)

Mäh (قوينىڭ مەرىشى)

Lah (ئىشەكنىڭ ھاڭرىشى)

Kikerriki (خوْرازنىڭ چىللىشى)

....

.

9.Die Wortfolge im deutschen Satz

(جۈملە بۆلەكلىرى)

گېرمان تىلىدا جۈملە بۆلەكلىرىنى ، جۈملىدىكى سۆزلەرنىڭ تەرتىۋى دەپ ئالغان ، بىز جانلىق تەرجىمە قىلىپ جۈملە بۆلەكلىرى دەپ ئالدۇق . تولۇق ئاياقلاشقان ئوي- پىكىرنى بىلدۈرىدىغان بىر سۆز ياكى بىرقانچە سۆزنىڭ ئۆز ئارا بىرىكمىسى جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ . گېرمان تىلىدا جۈملىلەر ، باش جۈملە ۋە بېقىندى جۈملە دەپ بۆلىنىدۇ .

158

9.1.Die Wortfolge im Hauptsatz

(باش جۈملە بۆلەكلىرى)

گېرمان تىلىدا باش جۈملە ، ئىسىم بىلەن باشلىنىپ بىر سۆز ياكى بىرقانچە سۆزدىن تۈزۈلىدۇ . ئىسىمدىن كېيىنلا پېئىل كېلىدۇ .باشقا جۈملە بۆلەكلىرى پېئىلنىڭ كەينىدىن كېلىدۇ .

1.Subjekt(ige) + Verb(پېئىل ۋە خەۋەر)

Ich schlafe. (مەن ئۇخلىماقچى)

Das Kind spielt. (بالا ئويناۋاتىدۇ)

2.Nominativ + Verb + Akkusativ oder Dativ

(ئىگە) (خەۋەر) (تولدۇرغۇچى)

Das Kind malt ein Bild. (بالا رەسىم سىزىۋاتىدۇ)

Ich helfe dir. (مەن ساڭا ياردەم قىلىمەن)

3.Nominativ + Verb + Dativ + Akkusativ.

Ich schenke meiner Tochter ein Fahrrad.

مەن قىزىمغا بىر ۋەلسىپىت سوۋغا قىلۋاتىمەن.

Sie bringt ihrer Freunden eine Tasse Tee.

ئۇ دوستىغا بىر پىيالە چاي ئېكىرۋاتىدۇ .

يۇقاردىكى مىساللارنىڭ ھەممىسىدە ئىسىم « ئىگە » بىرىنچى ئورۇندا ، پېئىل « خەۋەر » ئىككىنچى ئورۇندا كىلىپ قالغان سۆزلەر ئاخىردا كەلدى .

4.سۇراق جۈملىلەردە ، جۈملە سۇراق ئالماش بىلەن باشلىنىپ ، پېئىل يەنە ئىككىنجى ئورۇندا ، ئاندىن ئىگىسى كىلىدۇ .

Warum kommst du nicht zu uns?

نىمىشقا بىزنىڭكىگە كەلمەيسەن ؟

Was kauft die Mutter in diesem Laden?

ئانا دۇكاندىن نىمە ئالدى ؟

5. سۇراق ئالماش بىلەن باشلانمىغان سۇراق جۈملىلەردە پېئىل بىرىنجى ئورۇندا كىلىدۇ ، ئاندىن جۈملىنىڭ ئىگىسى كىلىدۇ .

مەسىلەن :

Geht dein Vater heute zur Arbeit?

بۈگۈن داداڭ ئىشقا بارامدۇ ؟

Hat der Mann seinen Hut verloren?

بۇ كىشى شەپكىسىنى يۈتتۈرۈپ قويدىمۇ ؟

6.جۈملە «Perfekt, Futur» پېئىللار بىلەن تۈزۈلگەندە ياردەمچى پېئىل ياكى مودال پېئىل يەنىلا ئىككىنجى ئورۇندا ، باشقا پېئىللار جۈملىنىڭ ئاخىردا كىلىدۇ .

Er hat mir ein Buch gegeben.

ئۇ ماڭا بىر كىتاپ بەردى .

Unser Gast wird heute nicht kommen.

مېھمانلىرىمىز بۈگۈن كەلمەيدۇ .

Ich muß ein neues Auto kaufen.

مەن چۇقۇم بىر يېڭى ماشىنا سېتىۋېلىشىم كېرەك .

Er kann sehr gut Deutsch sprechen.

ئۇ گېرمانچىنى ناھايىتى ياخشى سۆزلەيدۇ .

9.2.Die Wortfolge im Nebensatz

(بېقىندى جۈملە بۆلەكلىرى)

باش جۈملىگە ئەگەشەپ ، ئۇنىڭ بىرەر بۆلىكىنى ياكى پۈتۈن جۈملىنىڭ مەزمۇنىنى تولۇقلاپ ، ئىنقلاپ كەلگەن

ئاددى جۈملە بېقىندا جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ .بېقىندى جۈملىلەردە ئاساسەن پېئىل جۈملىنىڭ ئاخىردا كېلىدۇ .

Wenn der Wecker klingelt, ...

ئەگەر سائەت جىرىڭلىسا ، ، ، ، ، ،

Weil du nicht kommen kannst,......

كىلەلمەيدىغانلىقىڭ ئۈچۈن ، ، ، ،

Obwohl mein Bruder kein Hemd gekauft hat,.....

ئاكام كۆينەك ئالمىغان بولسىمۇ بىراق ، ، ، ،

9.2.1.Art der Nebensätze, ihre Bedeutung und Bildung

(بېقىندى جۈملىلەرنىڭ تۈرلىرى ، مەنىلىرى ۋە تۈزۈلىشى)

بېقىندا جۈملىلەر تۆۋەندىكى تۈرلەرگە بۆلىنىدۇ .

1.Relativsätze. (مۇناسىۋەت ئەگەشمە جۈملە «ئىلگە جۈملە »)

2.Nabensätze des Grundes. (سەۋەپ بېقىندى جۈملە)

3.Nebensätze der Absicht. (مەخسەت بېقىندى جۈملە)

4.Konzessive Nebensätze. (يول قويغۇچى بېقىندى جۈملە)

5.Modale Nebensätze. (ھال بېقىندى جۈملە)

6.Nebensätze der Zeit. (ۋاقىت بېقىندى جۈملە)

7.Infinitivsätze. (تۇراقسىز يىلتىز جۈملە)

160

1. Relativsätze.

مۇناسىۋەت ئەگەشمە جۈملە « ئىلگە جۈملە » بېقىندى جۈملىگە تەۋە ، بۇ جۈملە ئىسىم بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ ئىسىمنىڭ ئورنىغا كەلگەن ئىلگە ئالماش بىلەن تۈزۈلىدۇ . ئىلگە ئالماش :« der, die, das »

مىسال :

Der Stuhl steht im Garten. ئورۇندۇق باغچىدا تۇرىدۇ .

Der Stuhl gehört meinem Vater. ئورۇندۇق دادامنىڭكى .

Relativsätze:

Der Stuhl, der im Garten steht, gehört meinem Vater.

باغچىدا تۇرغان ئورۇندۇق دادامنىڭكى .

Die Frau woht in diesem Haus.

خانىم بۇ ئۆيدە ئولتۇرىدۇ .

Die Frau ist eine berühmte Malerin.

خانىم داڭلىق بىر رەسسام .

Relativsätze:

Die Frau, die in diesem Haus wohnt, ist eine berühmte Malerin.

بۇ ئۆيدە ئولتۇرغان خانىم داڭلىق بىر رەسسام .

Das Mädchen spielt im Garten.

قىز باغچىدا ئوينىۋاتىدۇ .

Das Mänchen ist meine Schwester.

قىز بولسا مېنىڭ سىڭلىم .

Relativsätze:

Das Mädchen, das spielt im Garten, ist meine Schwester.

باغچىدا ئوينىۋاتقان قىز ، مېنىڭ سىڭلىم بولىدۇ .

Die Kinder spielen Fußball.

بالىلار باغچىدا پوتبول ئوينىۋاتىدۇ .

Die Kinder sind unsere Freunde.

بالىلار بىزنىڭ دوسلىرىمىز .

Relativsätze:

Die Kinder ,die Fußball spielen, sind unsere Freunde.

پوتبول ئوينىۋاتقان بالىلار بىزنىڭ دوسلىرىمىز .

2.Nebensätze des Grundes.

باش جۈملىدە ئىپادىلەنگەن ئىش- ھەرىكەتنىڭ سەۋەبىنى بىلدۈرىدىغان بېقىندا جۈملە، سەۋەپ بېقىندا جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ.

سەۋەپ بېقىندا جۈملىدە ، ئىككى باش جۈملە بولسا باغلىغۇچىنىڭ ۋاستىسى بىلەن باغلىنىپ ، بىرسى يەنە بىرسىگە بېقىنىپ كېلىدۇ . باغلىغۇچىلار « denn, darum, deshalb, deswegen, daher, weil » بۇ باغلىغۇچىلار ھەممىسى ئۇيغۇرچىدا « شۇنىڭ ئۈچۈن ، بۇ سەۋەپتىن ، چۈنكى » دىگەندەك مەنىدە كېلىدۇ .

مىسال :

Ich lese die Zeitung.

گېزىت ئوقۇۋاتىمەن .

Ich will die neuesten Nachrichten erfahren .

يېڭى خەۋەرلەردىن خەۋەردار بولماقچىمەن .

Ich lese die Zeitung, denn ich will die neusten Nachrichten erfahren.

يېڭى خەۋەرلەردىن خەۋەردار بولۇش ئۈچۈن گېزىت ئوقۇۋاتىمەن .

Peter geht zum Arzt.

پېتىر دوختۇرغا كېتىۋاتىدۇ .

Er hat Schmerzen im Bauch.

ئۇنىڭ قورسىقى ئاغرىۋاتىدۇ .

Peter geht zum Arzt, denn er hat Schmerzen im Bauch.

پېتىر دوختۇرغا كېتىۋاتىدۇ ، چۈنكى ئۇنىڭ قورسىقى ئاغرىۋاتىدۇ .

Er braucht viel Geld, deswegen arbeitet er Tag und Nacht.

ئۇنىڭ كۆپ پۇلغا ئېھتىياجى بار . شۇنىڭ ئۈچۈن كېچە كۈندۈز تىرىشىپ ئىشلەيدۇ .

Er will seine Familie besuchen, deshalb fährt er nach München.

ئۇ ئائىلىسىنى يوقلىغۇسى كەلگەنلىكى ئۈچۈن مۇيىنخېنغا كېتىۋاتىدۇ .

Ich friere im Winter sehr, darum trage ich einen Mantel.

قىشتا بەك مۇزلىمايدىغىنىم پەلتو كىيىۋالىمەن .

Ich trage eine Brille ,weil ich besser sehen will.

چىرايلىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن كۆز ئەينەك تاقىۋالدىم .

3.Nebensätze der Absicht.

باش جۈملىنىڭ ئىش — ھەركىتىنى بىلدۈرىدىغان بېقىندا جۈملە مەقسەت بېقىندا جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ . بېقىندا

جۈملە «damit» دىگەن باغلىغۇچىنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مىسال :

Der Tourist fragt den Polizisten , damit er den Weg finden kann.

سايەھەتچى يولنى تېپىش ئۈچۈن ، ساقچىدىن ياردەم سۇراۋاتىدۇ .

Rinat fährt in seine Heimat, damit er seine Familie sieht.

رىنات ئائىلىشىنى كۆرۈش ئۈچۈن ، ۋەتىنىگە كىتىۋاتىدۇ .

4.Konzessive Nebensätze .

گېرمان تىلىدىكى يول قويغۇچى بېقىندا جۈملە ، ئۇيغۇر تىلىدىكى قارشىلىق بېقىندا جۈملىگە ئوخشاپ كىتىدۇ .

باش جۈملىدە ئىپادىلەنگەن ئىش — ھەركەتتە قۇيۇلغان ئوي — پىكىرنى ئىپادىلەيدىغان بېقىندا جۈملە « قارشىلىق بېقىندا » جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ .

گېرمان تىلىدىكى قارشىلىق بېقىندا جۈملە «aber,dennoch» « ئەمما ، لېكىن » دىگەن باغلىغۇچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئىككى باش جۈملە باغلىنىدۇ .

162

مىسال :

Klaus ist sehr krank.

كىلائوس ئېغىر ئاغرىق .

Er kommt jeden Tag in die Schule.

ئۇ ھەركۈنى مەكتەپكە كىلىۋاتىدۇ .

Klaus ist sehr krank, aber er kommt jeden Tag in die Schule.

كىلائۇس ئېغىر ئاغرىق ، لېكىن ئۇ ھەركۈنى مەكتەپكە كىلىۋاتىدۇ .

Das Buch war sehr teuer.

كىتاپ بەك قىممەت .

Mein Vater schenkte es mir.

دادام ئۇنى ماڭا سوۋغات قىلدى .

Das Buch war sehr teuer, dennoch schenkte mein Vater es mir.

كىتاپ بەك قىممەت ، لېكىن دادام ئۇنى ماڭا سوۋغات قىلدى .

5.Modale Nebensätze.

گېرمان تىلىدىكى « ھال بېقىندا » جۈملە ، ئۇيغۇر تىلىدىكى ئوخشىتىش بېقىندا جۈملىگە بىر ئاز ئوخشاپ قالىدۇ .

باش جۈملىدىكى ئىش — ھەركەتنىڭ باشقا نەرسىنىڭ ئىش — ھەركىتىگە ئوخشايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان بېقىندا

جۈملە ، ئوخشىتىش بېقىندا جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ .

گېرمان تىلىدىكى « ھال بېقىندا » جۈملە « wie....so, als, je.....desto » دىگەن باغلىغۇچىلارنىڭ

ياردىمى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مىسال :

Ich mache alles so, wie du mir es beschrieben hast.

ھەر نەرسىنى چۈشەندۈرگىنىڭ بۇيىچە قىلىۋاتىمەن .

Sein Sohn war klüger , als ich dachte.

ئوغلى ئويلىغىنىمدىنمۇ ئەقىللىقكەن .

Je kleiner die Wohnung ist, desto billiger ist die Miete.

ئۆي قانچە كىچىك بولسا ، شۇنچە ئىجارىسى ئەرزان بولىدۇ .

6.Nebensätze der Zeit.

باش جۈملىدە ئىپادىلەنگەن ئىش — ھەركەتنىڭ ۋاقتىنى بىلدۈرۈپ كىلىدىغان بېقىندا جۈملە ۋاقىت بېقىندا جۈملە

دەپ ئاتىلىدۇ .

ۋاقىت بېقىندا جۈملە «wenn, als , während » دېگەن باغلىغۇچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مىسال :

Wenn es dunkel ist, mache ich das Licht an.

ئەگەر قاراڭغۇ بولسا ، چىراغنى ياندۇرۇۋېتەي .

Wenn die Kinder 6 Jahre alt sind, gehen sie in die Schule.

باللار 6 تە ياشقا كىرسىلا ، مەكتەپكە بارىدۇ .

163

Als ich gestern im Theater war, verlor ich meine Schlüssel.

تۈنۈگۈن تىياتىردا ، ئاچقۇچۇمنى چۈشۈرۈپ قويدۇم .

Als ich 5 Jahre alt war ,kaufte mir mein Vater ein Fahrrad.

5 ياش ۋاختىمدا ، دادام ماڭا ۋەلسىپىت ئېلىپ بەرگەن .

Während er krank war,konnte er nicht arbeiten.

ئۇ ئاغرىپ قالغان چاغدا ئىشلىمىدى .

Während er schlief, brannte das genze Haus nieder.

ئۇ ئۇخلاۋاتقاندا ، پۈتۈن ئۆي كۆيۈپ كەتتى .

7.Infinitivsätze.

تۈراقسىز يىلتىز بېقىندا جۈملە ، ئالدىغا «zu » كەلگەن تۈراقسىز يىلتىز پېئىلنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈلىدۇ .

مىسال :

Der Arzt warnt meinem Vater, nicht mehr zu rauchen.

دوختۇر دادامنى تاماكا چەكمەسلىككە ئاگاھلاندۇردى .

Die Eltern erlauben den Kinder, ins Kino zu gehen.

ئاتا ئانىلار باللىرىنى كىنوغا بېرىشقا رۇخسەت قىلدى .

تۈگىدى .

2019-03-31

« قوشۇمچە »

ئانا تىلنىڭ گىراماتىكسىنى ياخشى بىلگەن كىشى باشقا تىلنىڭ گىراماتىكسىنىمۇ ياخشى ئۆگىنەلەيدۇ ، شۇڭا

قوشۇمچە قىلىپ ئۇيغۇر تىلى گىراماتىكىسىنىڭ دائىم قوللىنىدىغان ئاز بىر قىسمى قوشۇمچە بېرىلدى .

گىراماتىكا دېگەن نېمە ؟

گىراماتىكا تىل ئىلمىنىڭ بىر تارمىقى بولۇپ، تىل تاۋۇشلىرىنى، سۆز - جۈملىلەرنىڭ شەكلى، تۈزۈلىشى،

مەنىسى ۋە تۈرلىرىنى، سۆزلەرنىڭ جۈملىلەردىكى رولى ۋە مۇناسىۋىتىنى تەتقىق قىلىدىغان پەن. گىراماتىكا يەنە

تىلنىڭ قۇرۇلما قانۇنى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇ مورفولوگىيە بىلەن سىنتاكسىسنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

ئىسىم دېگەن نېمە ؟

ئادەم ۋە شەيئىلەرنى بىلدۈردىغان سۆزلەر ئىسىم دەپ ئاتىلىدۇ.

پېئىل دېگەن نېمە ؟

ئىش -ھەرىكەت، پىسخىكىلىق پائالىيەت ۋە ئۆزگىرىش قاتارلىقلارنى بىلدۈردىغان سۆزلەر پېئىل دەپ ئاتىلىدۇ.

مەسىلەن: ئوقۇ - ، سۆزلە - ، سۆي- ، خۇشاللان- ، قىزار- ، ئۆل-، . . . . . . ۋە باشقىلار.

سۈپەت دېگەن نىمە ؟

ئادەم ۋە نەسلەرنىڭ بەلگىسىنى (رەڭگى، تەمى، ھەجمى، خۇسۇسىيىتى، خۇلقى، پۇرىقى) بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركۈمى سۈپەت دېيىلدۇ. مەسىلەن: قىزىل، تاتلىق، كەڭ، ھورۇن، يېڭى، خۇشبۇي، سىلىق، رەتلىك، مۇستەھكەم، ئازادە.

مىقدار سۆز دىگەن نىمە ؟

ئادەم ۋە نەرسە ۋە ئىش — ھەركەتنىڭ ھېساپلاش بىرلىكىنى بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركۈمى — مىقدار دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: كىلوگىرام، مېتىر، دانە، نەپەر، تۇننا.

ئالماش دىگەن نىمە ؟

ئىسىم، سۈپەت، سان، سان-مىقدار بىرىكمىسى، تەقلىدى ۋە بىر قىسىم رەۋىشلەرنىڭ ئورنىغا ئالمىشىپ شۇ سۆز تۈركۈملىرىنىڭ رولىدا كېلىدىغان سۆز تۈركۈمى — ئالماش دېيىلدۇ. مەسىلەن: مەن، سەن، ئۇلار، قەيەر، قانچە، قايسى، قېنى، كىم، ئۆز، ھېچكىم، بارلىق، ھەرقاچان.

رەۋىش دىگەن نىمە ؟

ئىش — ھەركەتنىڭ ۋاقتى، ئورنى، ھالىتى، سۈپىتى ۋە دەرىجىسىنى بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركۈمى — رەۋىش دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: ئەتىگەن، ئاۋال، يۇقىرى، كەيىنى، تويۇقسىز، ئىنتايىن .

باغلىغۇچى دىگەن نىمە ؟

سۆز ۋە سۆز بىرىكمىلىرىنى ھەم قوشما جۈملە تەركىبىدىكى ئاددى جۈملىلەرنى ئۆز ئارا باغلاش رولىنى ئوينايدىغان ياردەمچى سۆزلەر باغلىغۇچى دېيىلدۇ مەسىلەن: بىلەن، ۋە، ھەم ئەمما، بىراق، شۇڭا، يەنە، ھەتتا، بەلكى، ياكى، چۈنكى.

تىركەلمىلەر دىگەن نىمە ؟

ئىسىم ياكى ئىسىم خارەكتېرىدىكى سۆزلەرگە قوشۇلۇپ، شۇ سۆزنىڭ جۈملە ياكى سۆز بىرىكمىسىدىكى باشقا سۆزلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بىلدۈرىدىغان ياردەمچى سۆزلەر تىركەلمىلەر دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: ئۈچۈن، دائىر، ئائىت، قەدەر، قارىتا، نىسپەتەن، ئىبارەت، ئارقىلىق، ھەققىدە، توغرۇلۇق.

يۈكلىمىلەر دىگەن نىمە ؟

سۆز، سۆز بىرىكمىسى ۋە جۈمىلىلەرگە قوشۇلۇپ، قوشۇمچە مەنە بېرىدىغان ياردەمچى سۆزلەر يۈكلىمىلەر (ئۇلانمىلار) دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: دۇ، غۇ، چۇ، لا، زە، دە، ھە .

ئىملىق سۆز دىگەن نىمە ؟

كىشىلەرنىڭ تۈرلۈك ھېس تۇيغۇلىرىنى (خوشاللىنىش، زوقلىنىش، ھەيران بولۇش، پۇشايمان قىلىش)ۋە بۇيرۇق چاقىرىقلىرىنى بىلدۈرىدىغان سۆز تۈركۈمى —ئىملىق سۆز دېيىلدۇ. مەسىلەن: ھوي، ۋايجان، پاھ، ھەي، ۋاي-ۋۇي، خوش، ئاپلا، ئىست.

باش كىلىش دىگەن نىمە ؟

ئىسىملارنىڭ كېلىش قوشۇمچىلىرى قوشۇلمىغان شەكلى ئارقىلىق جۈملىدىكى بايان قىلىنغۇچىنى (ئادەم ياكى نەرسىلەرنى) بىلدۈرىدىغان كېلىش شەكلى بۇلۇپ، ئۇنىڭ قوشۇمچىسى يوق. باش كېلىشتە كەلگەن ئىسىملارغا «كىم، نېمە، كىملەر، نېمىلەر، كېمىسى، نېمىسى» دېگەندەك سۇئاللار بېرىلدۇ.

ئىگىلىك كىلىش دىگەن نىمە ؟

ئىسىملارنىڭ جۈملىدىكى ئىگىلىگۈچى شەيئىنى (ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ كىمگە، نېمگە قاراشلىق ئىكەنلىكىنى) بىلدۈرىدىغان كېلىش شەكلى بولۇپ، قوشۇمچىسى «نىڭ» ؛ ئۇنىڭغا «كىمنىڭ، نېمىنىڭ »دېگەن سۇئاللار بېرىلدۇ. ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار جۈملىدە دائىم تەۋەلىك قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىپ كەلگەن ئىسىملار بىلەن باغلىنىپ، شۇ ئىسىملار بىلەن بىللە كېلىدۇ. مەسىلەن: بۇ كۆلنىڭ سۇيى سۈزۈك.

جۈملىدە بەزىدە ئىسىملارغا ئۇلىنىپ كېلىدىغان ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى «نىڭ» چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىنى شۇ ئىسىملا باغلىنىپ كەلگەن سۆزلەرگە ئۇلانغان تەۋەلىك قوشۇمچىلىرى ئارقىلىق بىلىشكە بولىدۇ. مەسىلەن: ئىلى ئالمىسى — ئىلىنىڭ ئالمىسى

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى «نىڭ» چۈشۈپ قالغان ئىسىملار كۆرۈنۈشتە باش كېلىشتە كەلگەن ئىسىملاردەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمما ئۇلار باش كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار ھېسابلانمايدۇ. بەلكى ئىگىلىك قوشۇمچىسىز ئېيتىلغان ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار ھېسابلىنىدۇ.

چۈشۈم كېلىش دېگەن نېمە ؟

ئىسىملارنىڭ جۈملىدىكى ئىش ھەرىكەتنى قوبۇل قىلغۇچى شەيئىنى بىلدۈرىدىغان كېلىش شەكلى بولۇپ، قوشۇمچىسى «نى»، چۈشۈم كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار ئىش ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان سۆزلەر بىلەن باغلىنىپ كېلىدۇ. چۈشۈم كېلىشتىكى ئىسىملارغا «كىمنى، نېمىنى، كىملەرنى، نېمىلەرنى» دېگەن سوئاللار بېرىلىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا چۈشۈم كېلىشتە كەلگەن ئىسىملاردىكى چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى «نى» چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنداق ۋاقىتلاردا چۈشۈم كېلىشتە كەلگەن ئىسىملارغا «نېمە» دېگەن سوئال بېرىلىدۇ. مەسىلەن: ئەكبەر كىتاپنى ئوقۇۋاتىدۇ.

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى چۈشۈپ قېلىپ ئېيتىلغان ئىسىملارنى باش كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار دەپ قاراشقا بولمايدۇ.

يۆنىلىش كېلىش دېگەن نېمە ؟

ئىسىملارنىڭ جۈملىدىكى ئىش ھەرىكىتىنىڭ يۆنىلىشىنى بىلدۈرىدىغان كېلىش شەكلى بولۇپ، قوشۇمچىسى «غا، قا، گە، كە، قە» بۇ خىلدىكى ئىسىملارغا «كىمگە، نېمىگە، كىملەرگە، نېمىلەرگە، قەيەرگە، نەگە» دېگەن سوئاللار بېرىلىدۇ. يۆنىلىش كېلىشتە كەلگەن ئىسىملار جۈملىدە ئىش-ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان سۆزلەر بىلەن باغلىنىپ كېلىدۇ.

مەسلەن: رەنا، گۈللەرگە (نېمىلەرگە) سۇ قۇيۇۋەتكىن ..

يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىلىرى تۆۋەندىكى قائىدىلەر بويىچە بويىچە ئىسىملارغا ئۇلىنىپ كېلىدۇ.

سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدا تىل كەينى سوزۇق تاۋۇشى كېلىپ، جاراڭلىق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشسا، «غا» قوشۇمچىسى، جاراڭسىز تاۋۇش بىلەن ئاياقلاشسا، «قا» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ.

مەسلەن: هاۋا + غا = هاۋاغا ياتاق + قا = ياتاققا

سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدا تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش كېلىپ، جاراڭلىق تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشسا «گە» قوشۇمچىسى، جاراڭسىز تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشسا «كە، قە» قوشۇمچىلىرى ئۇلىنىدۇ.

مەسلەن: ۋەتەن —ۋەتەنگە، مەكتەپ —مەكتەپكە .

چىقىش كىلىش دىگەن نىمە ؟

ئىسىملارنىڭ جۈملىدىكى ئىش —ھەركىتىنىڭ چىقىش ئورنى، سەۋەبى، ھەرىكەت مەزمۇن قىلىنغان ساھەنى بىلدۈرىدىغان كېلىش شەكلى بولۇپ، قوشۇمچىسى «دىن، تىن»، بېرىلدىغان سۇئاللار «كىمدىن، نېمىدىن، كىملەردىن، نېمىلەردىن، قەيەردىن، نەدىن» قاتارلىقلار؛

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى تۆۋەندىكى قائىدە بويىچە ئىسىملارغا ئۇلىنىدۇ.

ئاخىرى جاراڭلىق تاۋۇشلار بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە «دىن» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ. ئاخىرى جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشقان سۆزلەرگە «تىن» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ.

ئورۇن كىلىش دىگەن نىمە ؟

ئىسىملارنىڭ جۈملىدىكى ئىش —ھەركىتىنىڭ ئورنى، ۋاقتى، شارائىتى، ۋاستىسى قاتارلىقلارنى بىلدۈرىدىغان كېلىش شەكلى —ئورۇن كېلىش دېيىلىدۇ. قوشۇمچىسى «دا، تا، دە، تە»، بېرىلدىغان سۇئاللار: «كىمدە، نېمىدە، قەيەردە، نەدە، قاچان» دېگەن سۇئاللار بېرىلىدۇ.

ئۇرۇن كېلىش قوشۇمچىلىرى تۆۋەندىكى قائىدە بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى بوغۇمى تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش بىلەن كېلىپ، جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشسا، «دا»، جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشسا، «تا» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن: باھار- باھاردا، ياز-يازدا بۇلاق- بۇلاقتا، ئاش- ئاشتا.

ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆزلەرنىڭ ئاخىرقى بوغۇمى تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش بىلەن كېلىپ، جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاشسا «دە، « جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاياغلاسا، «تە» قوشۇمچىسى ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن: قەلەم-قەلەمدە، يۈرەك-يۈرەكتە ئۇستەل-ئۇستەلدە كۆچ — كۆچتە.

سۆز دېگەن نېمە ؟

تاۋۇش جەھەتتىن ئايرىلماس بىر گەۋدە بولۇپ شەكىللەنگەن، ئايرىم تۇرغاندا مۇستەققىل بىر ئۇقۇمنى ئىپادىلەيدىغان ئەڭ كىچىك تىل بىرلىكى سۆز دېيىلىدۇ.

جۈملە دېگەن نېمە ؟

سۆز ياكى سۆز بىرىكمىلىرىنىڭ مەلۇم گرامماتىكىلىق قائىدىلەر بويىچە پىكىرنى ئىپادىلەيدىغان ئالاقە بىرلىكى جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ.بىرىكىشىدىن تەركىب تاپقان، نىسپىي ئاياقلاشقان ئوي- پىكىرنى ئىپادىلەيدىغان ئالاقە بىرلىكى جۈملە دەپ ئاتىلىدۇ.

بىرىكمە سۆز دېگەن نېمە، جۈپلەنمە سۆز دېگەنچۇ ؟

ئىككى ياكى ئىككىدىن ئارتۇق ياش مورفېمىنىڭ بېقىندىلىق مۇناسىۋەتتە بىرىكىشىدىن تۈزۈلگەن سۆزلەر بىرىكمە سۆز ياكى بىرىككەن سۆزلەر دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىككى سۆزنىڭ ياكى بىر سۆز بىلەن ئادەتتە مۇستەقىل قوللىنىلمايدىغان باشقا بىر تەركىبنىڭ ۋەياكى مۇستەقىل قوللىنىلمايدىغان ئىككى تەكىبنىڭ جۈپلىنىشىدىن ھاسىل بولغان سۆزلەر جۈپلەنمە ياكى جۈپ سۆزلەر دەپ ئاتىلىدۇ.

قاتما سۆز دېگەن نېمە؟

ئۇزاق ئەسىرلىك ئىستىمال جەريانىدا خاس بولغان تىل ئادىتى تۈپەيلىدىن بىر قىسىم سۆز ياكى سۆز بىرىكمىلىرى بەلگىلىك گىراماتىكىلىق شەكىلدە تۇراقلىشىپ قالىدۇ. بۇنداق سۆزلەرنى قاتما سۆز دەيمىز.

مەسىلەن: ھاجىم، بېگىم، قاقتى-سوقتى، توغرىسىدا، باشتا. . . دېگەندەك مۇئەييەن شەكىلدە قېلىپلىشىپ قالغان سۆزلەر.